

**Baráthosi Balogh
Benedek**

MAGYARIRTÓ

HABSBURGOK

“Magyar Kultúra” Kiadása

BUENOS AIRES 1978

Magyarírtó Habsburgok

Baráthosi Balog Benedek

Tartalomjegyzék

<u>A KIADÓ ELŐSZAVA</u>	<u>4</u>
<u>BEVEZETŐ SOROK</u>	<u>5</u>
<u>A HABSBURGOK ÚTJA AUSZTRIÁIG</u>	<u>8</u>
<u>KAPASZKODÁS A MAGYAR TRÓN UTÁN</u>	<u>12</u>
<u>MOHÁCS. 19</u>	
<u>TRÓNBITORLÁS</u>	<u>26</u>
<u>A MAGYAR TRÓNON</u>	<u>30</u>
<u>BOCSKAI SZABADSÁGHARCA</u>	<u>52</u>
<u>AZ ORSZÁG ÉS NEMZET AKKORI VISZONYAI</u>	<u>60</u>
<u>BETHLEN GÁBOR ÉS I. RÁKÓCZI GYÖRGY SZABADSÁGHARCA</u>	<u>65</u>
<u>„A HÓHÉRGENERÁLISOK KOMÁJA”</u>	<u>78</u>
<u>THÖKÖLY ÉS A BUJDOSÓK FELKELESE</u>	<u>84</u>
<u>RÁKÓCZI FORRADALMA</u>	<u>92</u>
<u>EGY KIS JAVÍTÁS A TRÓNÉRT</u>	<u>105</u>

A KIADÓ ELŐSZAVA

Az utókor vádiratának rövid összegezése ez a jelen kötet a világtörténelem egyik legszarnokibb dinasztiája, a Habsburg-Ház ellen. Négyszázéves uralmuk szinte egész Európát gyötörte, szipolyozta és vitte romlásba.

BARÁTHOSI BALOG BENEDEK végigvezeti az olvasót a gyerekszaporító és egyben nemzeteketírtó Habsburg uralkodók galeriáján. Egyetlen egy sem érdemel hálát az utókortól. Szívtelen és önző mindegyik, mint ember s legtöbb je egyben tehetségtelen. Nemzetünk annak ellenére, hogy „életét és véré” annyiszor vetette oda ennek az átkos dinasztiának védelmére, soha sem kapott viszonzást...

Nem túlzás ez, hisz még a nagy PÁZMÁNY PÉTER, a bécsi udvar rendíthe

tetlen barátja is bevallja róluk: „Bizony de sokszor gallérunk mögé köpik a német” . . . S így volt ez a dürnkruti csatában magyar-kun

fegyverekkel győz

tes grófocská, HABSBERG RUDOLF császána-vállásától a Szarajevóba a dé

delgetett szlávjaiktól meggyilkolt FERENC FERDINÁNDIG. Nemzetünk sírásói voltak ők. Mohácsnál kezdődött el Hazánk megrontása s „a sírt, hol Nemzet süllyed el” az átkos Habsburgok mélyítették . . .

Nem is találhatna a „MAGYAR ŐSKUTATÁS BARÁTI KÖRE” egyetlen tagja sem méltóbb megemlékezést a 450 éves Mohács-i vész évfordulójára. Buenos Aires Fehémé. Walter Anna

BEVEZETŐ SOROK

A magyar nemzeti múlt turáni szemmel nézett igaz történetének egyik önálló részlete ez a kötelünk. Annak a pár századnak története, melyet itt adok, túltesz az emberi képzelet legmerészebb alkotásain. Annyi fenségesen szépet, annyi aljasan gyalázatost, ami ezen idő alatt lepergett valóság volt, emberi agyvelő képtelen kleszelni.

A történetírót nem vezetheti semminémű elfogultság, nem vezetheti egyéni vagy más érdek, nem vezetheti a hatalom szolgálata sem, mert ha ezeket megengedi magának, történelmet hamisít. Igaz, hogy éppen az ezektől való menekülés a legnehezebb akár az egykorú, akár a későbbi idők történetírója előtt, még azon esetben is, ha minden eseményt, minden lehető szempontból megvizsgált. Ezért van a történelemírás terén olyan sok elfogultság okozta, vagy éppen tudatos hamisítás.

Minden nemzet hivatalos története az, amit tanulóifjúsága kezébe ad. És ezek a hivatalos tankönyvek tartalmazzák a legnagyobb hamisításokat. Felekezeteknek, pártoknak s a hatalom kendőzésének szolgálatában az eseményeket mindig olyan köntösbe öltözteti, hogy előre kitűzött célját mutassa igaznak. És éppen az e fajta történetírás az, ami a legjellegzetesebben tárja fel a történetírás minden hibáját. Elfogult túlzásában, nevelési szempontok miatt vakon állítja be nemzetét minden körülmények között erősnek, hősnek, gáncsnélkülinek s ezzel a nemzet zöme előtt lehetetlenné teszi a józan látást. Még bűnösebb s egyenesen rombolást célzó, amikor a hivatalos történelem az uralmat tartó

hatalom szolgálatába szegődik, mert képtelen rámutatni arra, hogy az eseményeket legtöbbször éppen a hatalom hívja ki és irányítja.

A sok hamis tétel - még ha jóhiszemű volna is - mételegként rágja magát belé a köztudatba és végzetes rombolást végez a nemzeti és faji öntudat mezején. Azt nem tagadhatjuk, hogy az ilyen történelemhamisítás igen sokszor a hatalmi kényszer szüleménye, de sokkal többször olyan szolgálékú elfogódottság vagy éppen talpnyalás, amely a nemzet ellen elkövetett bűnök mentetegetését s a bűnösök tisztára mosását célozza.

Az ilyen irányú munkák versenyében nálunk a Habsburgokra vonatkozó rész viszi a pálmát. Soha sehol sem írtak ennyire laza igazságérzettel, a hatalmi érdekek ekkora tömjénezésével történetet. Soha sehol sem hamisították meg ilyen alávalóan a nemzet érdekeit, sőt életét szolgáló eseményeket, a fényből árnyat, az árnyékból fényt kovácsolva, a bűnt erénnyé, az erényt bűnné formálva. A természetben soha meg nem szűnő élet-halálharc folyamata alól nem kivételek még a nemzetek és fajok sem. A nemzet története a: a pillér, amelyre jövőjét építheti, ezért annak érdek nélkülinek és igaznak kell legyen nemcsak a nemzeti múlt megítélésénél, hanem dicsőségnél, gyásznál is. Bármelyiknél egyedül a

nemzeti élet szempontja adja meg a mértéket. Ezt tartottam szem előtt. Nem mártottam sem gyűlöletbe, sem párt vagy felekezeti elfogultságba, sem a hatalom aranytintájú szolgálatába tollamat, hanem igaz magyar szemmel nézve, rideg hűséggel festem meg nemzetem jogos önvédelmi élet-halál harcát nemcsak jogtalan elnyomói, de hóhérai ellen is.

Nemzetfánknak mai hazánkba való telepedése óta végigélt történetén vörös fonalként húzódik végig közvetlen szomszédainknak, görögnek, rómainak, németnek az a törekvése, hogy hazánk területét birodalmuk szerves részévé tegyék, lakott legyen itt jász, dáha, sármás, hun, avar nagy magyar. Reánk az utóbbi századok

ban legveszélyesebbé vállott a németek törekvése, kiváltképen attól az időtől fogva, amikor a tőszomszéd Ausztria Habsburg kézre került. Ausztria, ez a „legdrágább szomszédunk” már IV. Béla

idejében csúnya árulással akarja megejteni hazánkat, amikor a mongol dúlásban is ludas Babenberg Frigyes osztrák herceg - össze játszva néhány elhatalmasodott nemessel - megfosztja Béla királyunkat legfőbb segítségétől, a kunoktól. Majd a Mohi pusztai vereség után hozzá menekülő magyar királyt először minden kincséből kifosztja, aztán három vármegyét követel, végül pedig kereken kijelenti, hogy ha hazánkat a mongoloktól megtisztítja, akkor egész Magyarországot fennhatósága alá kell adja, mert ha nem, kiadja a mongoloknak. Árulásáért életével fizetett. s országa végül is a Habsburgok kezére jutott. Ezek hitvány elődjüknek nemcsak országát, hanem minden gonoszságát örökölve, lassan belekapaszkodtak a magyar királyi székbe is.

Kossuth Lajos szerint: „Egy szerencsétlen órában a Habsburgok becsempésztettek az országba. Nem hívtak, hanem a szó szoros értelmében becsempésztettek. És attól a pillanattól kezdve reánk zúdult a szenvedések árja.”

Nem csoda. A Habsburg ösellenséges faj, mely gyűlöli a magyart. Az ők fojtogató zsornokságuk ellen kellett négyszáz éven át egymást érő szabadságharcokban védelmezni nemzetünk életét, mialatt legjobbainkat hurcolták vérpadra, gyilkolták le orozva. Mindenre kiterjedő, céltudatos munkát végeztek népünk elpusztítására és eszközeikben sohasem voltak válogatóságok. Magyarelles telepítésekkel nemzetfánk gyökerét támadták meg s a magyarság tervszerű irtása nem nevezhető nemzethóhérolásnál egyébnek, hiszen az életbenmaradottaknak még a vérének is mesterségesen akarták megfertőzni. Ezeket a tényeket és lefolyásukat alig is

meri a nemzet. Meg kell hát ismerni. Mostani helyzetünkben, mikor ezernyi

örvény tölcserében bukdácsol tört hajónk, az elburkolt múlt ismerete nélkül nem nézhet nyílt szemmel a jövő útjai után az élő nemzedék. E nélkül képtelen meglátni, hogy elrabolt földünkől soha egy talpalattnyit sem kapnánk vissza. ha újra „Habsburg-kegyre” bíznók sorsunkat, képtelenek volnának felfogni, hogy újra visszakerülnének a török hódoltság utáni állapotok, még az akkorinál is gyilkosabb formában, hiszen véglegesen Ausztria gyarmatává süllyesztenének. Ez pedig gyors nemzeti halált jelentene, mert még

ha a magyar-osztrák trónon Habsburg ülne is, Ausztria Németországhoz való csatlakozása csak kissé odázhatódik el s vele együtt minden nagyobb nehézség nélkül minket is felszippan a német. Hogy ez a cél, azt az utolsó évtized eseményei igazolják. A német „Wanderburschok” nemcsak a Dunántúl, hanem az egész csonka ország területén - ivadékokra is visszamenőleg - kikutatták a német és németgyanús települések és családok őseit. És nálunk senkinek sem jutott eszébe a jogosulatlan elharácsolási szándék

meggátlása, vagy éppen ellenakció megindítása. Pedig lett volna mód rá, hiszen Ausztria és Bajorország népességének igen nagy százaléka hun, avar, sőt magyarvérű. Ám ezt éppen úgy nem hangoztatta senki, mint azt, hogy „söpörjön csak a maga háza előtt a sógor”, mert hát ott is akad söpörni való, hiszen több mint harmaduk kelta vérű, és a legvéresebb pángermán elem, a porosz, több mint fele

vérében szláv. De nem folytatjuk. Átadjuk a helyet a komoly történeti tényeknek. Legyenek ezek a nemzet megvilágítói s győzzék meg arról is, hogy annyi életerővel bírunk, hogy e mellett nem az a csoda, hogy nem pusztultunk el, hanem éppen az ellenkezője.

„Az volna csoda, ha elpusztultunk volna!”

A nemzet ellen elkövetett bűnökben csak a nemzet ítélőszéke ítélhet. Ez elé állítom hát a bűnösöket. Itéljen a nemzet. Én az igaz szó tartalmával sújtok s az ítélet a nemzet megtisztult igazlata lesz.

Budapest, 1937 május hó.

BARÁTHOSI BALOGH BENEDEK

A HABSBERGOK ÚTJA AUSZTRIÁIG.

A ma élő magyarságnak még a tanultabb osztálya is azt érzi, hogy hazánk történetében a Habsburgok szerepe csak a mohácsi vész utáni kettős királyválasztással kezdődik. Homályosan dereng ugyan előttünk valami ködbevesző leckeóra, amelyen mintha arról lett volna szó, hogy volt nekünk egy vagy két dicstelen, rövidéletű

Habsburgunk azelőtt is, de már arra, hogy melyikek voltak, alig tudunk biztos feleletet adni. Nem csoda ez, mert iskolai történeti könyveink igyekeztek minél kevesebb szóval átsiklani felettük.

Honnan kerültek a Habsburgok, erre felelünk először. Származásuk, mint minden családé, mondákba vész. Ezek közül a valószínűség hatásával bír a

„Szémigotha” azon adata, hogy a Habsburgok őseinek sírköve ma is ott látható

a régi római zsidó temetőben. Ez a nyilvántartó könyv pedig a leggondosabban számon tart minden felszínre került családot, melybe zsidóvér került. Szerintük hát zsidó származásúak lennének. A német források alleman eredetűeknek mondják. Egykorú feljegyzések írják, hogy történeti szerephez való jutásuk előtt igen szorgalmas gazdák voltak s a megvagyonosodás képezte legfőbb vágyukat. Kapzsiak, kiváló alkalmazkodó képességűek. A pártvillongásokban kitűnően megéreztek, hogy melyik pártnál kaphatják meg hasznukat. Fontos tulajdonságuk közé tartozott a szenteskedés és szaporaság, ami aztán pompás és kiadós házasságokhoz segítette őket.

A X. században elsőnek Guntran nevű ősüket említik meg név szerint is, a muri-i klostrom hagyományaiban, mivel gazdagon megjándékozta őket. Ennek

unokái Altenburger név alatt szerepelnek. Közülök Werner strassburgi püspökké Argau megyében, Habsburg várát, melynek eredeti neve Habichtsburg (keselyűvár) volt. Werner egyik testvére, Ratbod, a Lotharingiai herceg nővérét veszi feleségül. Ekkor már négy águk van s mindenik gazdag, tekintélyes. Homályos utakon - több adat szerint rablólovagsággal - szerzik nagy vagyonukat Svájcban és Elzasban. 1170 körül már birodalmi grófok s a Hobenstauf császárok hívei, akiktől újabb, nagy vagyont kaptak. Nemsokára azonban az ellencsászár táborában találjuk őket, akiktől természetesen újabb nagy adományokat nyertek. 1240 körül a család két ágra szakad s a vagyon is megoszlik. A kisebb vagyonú ifjabb ág 1480-ban kihalt. Az idősebb ág törzsapja, a „bölc Albrecht”, 1239-ben halt meg. Ennek fia, Rudolf, aki a zavarosban halászva megszerzi a német császári trónt s uralkodó családdá emeli a Habsburgokat. E törekvésében a pápa

támogatta. Az egymással küzdő két árnyékcsászárral szemben a trónt üresnek

nyilvánította. Mikor a hét választófejedelem (3 érsek, 4 világi) összeült Frankfurtban választásra, mindenik világi magának szerette volna a trónt. Végül is abban állapodtak meg, hogy keresnek egy szürke, semmitmondó és akaratuknak könnyen alávethető engedelmes bábút . . . Erre a legalkalmasabbnak gondolták a „kis Habsburgi Rudit”, aki hirtelen meg is érkezett Frankfurtba, tele zsebbel

és egy jól felszerelt kis hadsereggel. A választófejedelmeknek bőségesen megtérítette a költségüket s hét leánya közül a két legidősebbet mindjárt el is jegyezte.

Matildot. Lajos palotagróffal, Ágnest pedig a szász herceggel. Néhány napra rá.

1275 okt. 24-én, Engelbrecht kölni érsek Aachenben Nagy Károly koronájával császárrá koronázta, leányait pedig megeskette. Így lett a „kis Rudi”-ból az első habsburgházi német császár. Koronázásánál a jogart elfeledték kikészíteni. Mindenki kínos zavarbaesik s rossz előjéről kezdenek suttogni. De Rudolf feltalálta magát. felragadta az oltáron lévő keresztet s erre eskette fel a fejedelmeket. Most már jó előjelnek vették találékonyságát. Be is vált ez reá és családjára nézve. Még a pápának is megtetszett ügyes gondolata.

Érdekes, hogy X. Gergely pápa eleinte nem igen szerette Rudolfot, de ez gyors hódolatnyilvánításával, alázatos modorával és ígéreteivel gyorsan megnyerte támogatását. Laussaneban történt. Rudolf „alázatosan” könyörögte a császári koronát, esküt tett, hogy hű szolgája lesz, parancsainak engedelmeskedni fog. keresztshadat visel. ellenségeit leveri s mindent megad a pápának, amit eddig császári elődei megtagadtak. Ezekkel érte el, hogy a pápa ellenfeleit elintézte. Alfuztot rávette. hogy mondjon le császári igényeiről Rudolf javára. a cseh királyt pedig elutasította panaszával.

Rudolf egyetlen ígéretét sem tartotta meg. Sem keresztshadjáratot nem vezetett, sem Rómába nem ment el császári koronáért. Feljegyezték gúnyos szavait: „Róma olyan oroslánbarlang, melybe minden út elvezet, de vissza egy se!” A pápa esküszegőnek nyilvánította, de mielőtt számadásra vonhatta

volna, meghalt, utódja pedig nem tett ellene semmit. Így úszták meg ezt a veszélyt.

A német nép nagy részénél erős népszerűséget szerzett azzal, hogy az elszaporodott rablólovagoktól, akik a zavaros időkben elhatalmasodva túrhetetlenül sanyargatták a békés lakosságot, megtisztította az országot. Jól ismerte a fészkeiket, szokásaikat. szervezetüket s így az ellenük indított hadjárata nemcsak megfékezte, hanem kiírtotta a rablókat, elpusztította váraikat és vasszigorral te

remtett rendet az országban. E műveletére mondotta volna legnagyobb ellenfele, a cseh király, hogy: „Nem csoda! Rablóból lesz a legjobb pandur!”

A bécsi műtörténeti múzeumban őrzött egykorú arckép szerint lefedt ajkaival. lehajló szájszögletével, igen hosszú és duzzadt sasorrával s keskeny arcában ravasz, apró és érzékies szemeivel határozottan ellenszenves arcú ember lehetett. A választófejedelmek is nagyon csalódtak, amikor kormányozható bábnak képzelték, mert zsarnokian szívós akaratú ember volt, aki minden korlátot legázolva rohant céljának: családjá felemelésének elérésére, minél kevesebb családi vér- és vagyonáldozattal. Az ígéret, az adott szó és eskü nem számított.

Hat leányát adta férjhez uralkodókhöz. A kis Klementinának Kun László magyar király öccsét, Andrást szemelte ki, de mert ez időközben meghalt, a nápolyi királyhoz: Martel Károlyhoz adta feleségül. Fiai is mind királyi családokba házasodtak. Európa rövidesen arra ébredt, hogy összes uralkodóit a

Habsburg atyafiság fűzte egy bokorba. És ez a család. mint egy hatalmas összeesküvő tábor, működött Európa udvaraiban, érvényesítve befolyását, elhintve furcsa erkölceit, szőve végtelen ügyességgel cselszövéseit a család szent érdekeiért. Rudolf maga már 66 éves volt, amikor a burgundiai trón a 14 éves Erzsébet hercegnőre maradt. Már ekkor nem volt megházasítható Habsburg-ivadék, el

vette hát ő maga a gyermeket feleségül s vele 1284-ben megszerezte családjának Burgundiát is. Hetedik leánya megundorodva a híres házasodási politikától, zár

dába vonult.

Bármennyire ügyes és ravasz volt is Habsburgi Rudolf, nem sikerült volna célját elérni, mert a leghatalmasabb német választófejedelem, Ottokár cseh király nem nyugodott belé a pápa elutasításába, hiszen maga akart német császár lenni s ehhez bírta a később Rudolffhoz pártolt választófejedelmek ígérését is. Ottokár volt a cseheknek leghatalmasabb és legvitézesebb királya. Első elszármított lépése nem sikerült. Rudolf gyors rajtaütéssel megszármítja az osztrák tartományokat s Bécszet is elveszi Ottokártól. Mindezt nem lett volna nagy baj, ha Rudolf rá nem veszi a salzburgi érseket, hogy Ottokárt egyházi átok alá vesse. Így senki sem mert mellette maradni, az érsek pedig csak akkor oldozta fel, amikor lemondott az osztrák tartományokról a Habsburgok javára s Rudolfftól Bécsben térdre állva kért bocsánatot és tett hűségesküt.

Rudolf a legnagyobb mohósággal veti magát az osztrák tartományokra s azo

kat családi birtoknak jelenti ki. Így bizonyosodott be, hogy Rudolffban a pápa is, a választófejedelmek is csalódtak. Ottokárnak hát könnyen sikerült megszervezni Rudolf ellen a megsemmisítő hálót. Rövid idő alatt a bajorok, kölniek, meisseniek, brandenburgiak és sziléziaiak szövetségbe tömörülnek. Még az osztrák tartományokat is sikerül lázadásra bírni. Rudolf kétségbeesetten kapkod segítség után de a választófejedelmek is, barátai is, cserben hagyták. Alig volt néhány ezer megbízható fegyverese. Végső kétségbeesésében a magyarokhoz fordult. A hagyományos Habsburg-szerencse eltalálta az alkalmas pillanatot. A magyar és cseh király között fennállott szerződést éppen ekkoriban bontotta fel Pektári Joaehim tórországi bán, aki a magyar király kiskorúsága alatt az anyakirálynénak, Kun Erzsébetnek volt kormányzótársa. A Habsburgok sorsa attól függött, hogy a magyarok kihez fognak csatlakozni. Rudolf az ifjú királlyal megsajnál

tatja magát s emlékeztetve elhalt öccsével tervezett rokonsági kapcsolataikra,

megnyerte a lovagias magyar király segítségét. 1278 aug. 26-án került ütközetre a sor a két tábor között, Dürnkruznál, a Morvamezőn. Ottokár táborában együtt voltak a szövetségeseik. Rudolffnak is volt több ezernyi zsoldosa. Ám ezek

meg sem tudtak volna állani a szövetséges hadakkal szemben, ha az ifjú Kun László magyar király 20.000 kún és magyar lovassága el nem sodorja Ottokár hadait. Előbb a morvák, majd a csehek, és végül a lengyelek futamodnak meg. Ottokár végső elszánással dobja magát testőrhadával az ütközetbe, de nem tudja megfordítani a kockát s ő maga is a harctéren marad. Így menti meg a magyar király a Habsburgokat s ezzel hozzásegíti, hogy világhatalomra vergődhessenek. Egy kézszorítás volt a köszönet.

Rudolf a halott cseh királyon olyan nemtelen bosszút állott, ami majdnem páratlan még durva kora történetében is. Holttestét Bécsbe vitette és a Ferenc

te. Pedig legvitézesebb ellenfele volt. rendiek templomában mezítelenül felravataloztatva, napokig közszemlére engedte. A IV. Béla magyar király elleni harcban elesett utolsó Babenberg kezéből Ottokár birtokába jutott Ausztria így és ekkor kerül véglegesen a Habsburgok

kezébe. Rudolf ezt családi birtoknak nyilvánítva, Albrecht nevű fiának adja, akit azonban János nevű öccse meggyilkol. Nem ülhetett helyére, kikényszerítették

hogy kolostorba vonuljon. Albrechtnek 21 gyermeke volt. Ezek közül Rudolf, Frigyes és Lipót kapják hitbizományként a most már Osztrák örökös tartományoknak nevezett országokat. Így válnak tözsomszédainkká s megkezdik ellenünk is

aknamunkájukat. Első merényletük az volt, hogy Rudolf Magyarországot családja tulajdonának jelenti ki „mivel azt IV. Béla annakidején az osztrák Babenberg fejedelemnek már odaígérte és adta.”

Ez az első kézzelfogható hála „Dürnkrutért!”

KAPASZKODÁS A MAGYAR TRÓN UTÁN.

Munkánk egészé tétele miatt - ha csak vázlatosan is - vissza kell nyulnunk kissé történelmünk előbbi szakába.

Habsburgi Albrecht hasonnevű szépunokája feleségül veszi Luxemburgi Zsigmond magyar király és német császár Erzsébet nevű leányát, dacára annak. hogy kicsapongásai miatt éppen olyan

veszett híre volt, mint anyjának, Borbálának. akit Zsigmond kétszer is lecsukatott botrányai miatt. Mikor Zsigmond meghalt, a rendek bedőlnek a sok ígéretésnek s mint a magyar királylány férjét, Albrechtet választják meg magyar királlyá. Kikötik azonban, hogy Budán fog lakni s más uralkodói állást a magyarnál el nem fogad. Így került az első Habs

burg a magyar trónra. Mindjárt beköszöntője pompás példa családja lelkületére.

A választás után a Zsigmond alatt megszaporodott budai német lakosság, bízva Albrecht német kíséretében is, a német király megválasztása után azt hitte, hogy most már itt is német világ lett, zendülést támaszt, melyben elfogják a magyar városbíró, megkínózzák, majd követ kötve a lábára, a Dunába lökik. Garay László veri le a zendülést. Albrecht nem tartotta meg fogadalmát. Éppen a magyar erőre támaszkodva, megválasztatta magát cseh királynak, majd német császárnak s nem is költözött Budára. Csak másfél évig ült a magyar trónon, mert 1439-ben a törökök elleni táborba utazik s ott mocsárlázt kapva meghal. Még ide indulása előtt rábírtja a rendeket, hogy halála esetén nejét és születendő gyermekét ismerjék el utódjának.

Az országgyűlés azonban, bár az uralomravágyó Erzsébet nem akarta, tekin

tettel a török veszedelemre, a lengyel királyt választotta uralkodóvá. A 31 éves Ulászló királyhoz, akihez két évvel előbb az anyja akart férjhez menni. Erzsébetnek nem tetszik a terv, menekül hát előle Frigyes császárhoz, aki, hogy a magyar trónt a Habsburgok részére megtarthassa, ellopítja Erzsébettel a magyar koronát Visegrád várából. Ezzel aztán újszülött fiát magyar királlyá koronáztatva. Bécsbe fut. Itt az újszülött Habsburg-csemetét és a koronát 26.500 aranyért elzálogosítja. A pénzen hadat toboroz, hogy a magyar trónt fegyverrel foglalja el a maga és fiacskája részére. Közben találkozik a szép ifjúvá serdült Ulászlóval s annyira megtetszik neki, hogy most már ő sürgeti a vele való házasságot. Budára indul a nászra, de útközben hirtelen meghal. Királlyá koronázott csecsemő fia a magyar koronával együtt zálogban marad testvérbátyjánál, Frigyesnél, ahonnan felserdülten, csak Hunyadi János szabadítja ki s hozza vissza a magyar trón

ra V. László néven. Zsigmond halálakor megkezdett becsempészkedő munkájuk hát teljes sikerrel járt s a második Habsburg is felkerült a magyar trónra. Ez a második Habsburg már gyászosabb emlékezetű lett történetünkben.

Úgy tanultuk, hogy egyik nagybátyja, Cillei Ulrich, erkölcsstelen és kicsapongó ifjúvá nevelte, beleoltotta a Hunyadiak elleni engesztelhetetlen gyűlöletet, másfelől azonban akarat nélkülivé tette befolyásával szemben. Cilleiről tudjuk, hogy

amikor Nándorfehérváron, mint Hunyadi László vendége, orvul le akarja vágni őt, a felbőszült urak összeapritják. Cillei tehát meghalt s így V. László meg szabadult attól a „lenyűgöző befolyástól.” amit ez reá gyakorolt s amit minden hibája palástolására szoktak felhozni.

Cillei megölése után láthatta, hogy ellene semmiféle erőszakot nem akarnak az urak s meggyőződhetett, hogy éppen az ellenségnek mondott Hunyadiak azok, akiknek a magyar trónra való juthatását köszönheti. Ilyen hatások alatt, minden kényszerítés nélkül esküszik meg Temesváron az egész udvar, a Hunyadi-család és a nagy papság jelenlétében, hogy bosszút nem álland.

„László király kezeinek az Úr testére és az evangéliumra való tételével esküdött meg, hogy Lászlót bántani nem fogja” - így jegyezték fel az egykori krónikák. Az eskü szentségét az akkori kor még, a mainál is szigorúbban kötelezőnek tartotta. Az ifjú Habsburg mégis megszegte. Mondják, azért, mert Cillei elnevelte. Gyenge mentség. Hunyadi Mátyást nem tudta Podiebrád, Rákóczi Ferencet nem tudta Bécs kinevelni mугyarságából, erkölcséből. Gyermekek sem volt már, 17 éves múlt. Istentelen sem volt, kiváló papok nevelték hitben, tudományban. Mégis felcsalta esküjével Budára a Hunyadi-fiúkat, hogy megölhesse. Budára érkezve, a két Hunyadit a király parancsára azonnal elfogják, börtönbe vetik s Lászlót, a nagyobbikat, három nap múlva, kihallgatás és ítélet nélkül, megint csak a király parancsára, kivégzik a Szent György téren.

„. . . Háromszor sújt a bakó, de a király intésére csak a negyedikkel sikerül levágni László fejét.” És ezzel megszületik a Habsburgok első vértanuja a magyar nemzet történetében.

Árulással. bitszegéssel. Aztán . . . a jól végzett munka után lakomához ül cimboráival. Cseng a pohár, peng a lant, táncolnak a bajadérok s részeg dorbézolásban végződik a véres éjszaka.

Nem Cilleinek, V. Lászlónak személyes bűne ez. Esküszegésben a második, magyar gyilkolásban az első Habsburg a magyar trónon. Hunyadi László pedig

az első habsburgi magyar vértanu. „A uilúgszépének” kikiáltott magyar királylánynak könnyen lendülő szoknyá ján alapították későbbi trónigényüket, nem lévén más semmiféle törvényes vagy éppen erkölcsösebb alapjuk.

Igaz, hogy várni kellett vele, mert a magyar trónra került Hunyadi Mátyás keservesen rákoppint kapzsi körmükre s még Bécset is elfoglalja Frigyesztől, aki még azt sem tudta keresztülvinni, hogy Miksa fia helyett őt válasszák meg német királynak.

Mátyás király halála után a Jagellók mindent elzüllesztő pár évtizedes szerencsétlen uralkodása alatt úgy a királyi, mint az államhatalom gyorsan lehanyatlik. Ez a lezüllés hozza meg a Habsburgok mohóbb igyekezetét Magyarország elnyerésére.

Európa helyzete e korban nem volt rózsásnak mondható. Mindenfelé látjuk

a köznép és polgárság rendkívüli elnyomását a nemesség elhatalmasodását. az

erkölcsök lezüllését s az uralkodói hatalom lehanyatlását. Mindenütt nagy a szegénység és nyomor a nép között, míg a felsőbbek dúskálódó tivornyákban élik világukat. A többi Európához viszonyítva hazánk helyzete a mohácsi vész előtt elég jónak mondható. A köz- és főbb-nemesség vagyoni helyzete jó s még a jobbágyság állapota is aránytalanul jobb a nyugat-európai országokban létezetnél,

dacára annak, hogy a Dózsa-féle lázadás után sok, előbb meg volt jogukat elvették. A magyarságnak nyugateurópai színvonalra való süllyedése csak Mohács

idejében kezdődik meg igazából. Az az eszem-iszom, dinom-dánom, amiről több

egykorú feljegyzés megemlékezik, lehet elítélendő, de semmivel sem rosszabbak azoknál a bűnöknél, amelyeket a többi egykorú népeknél is feltalálunk.

Nem tudjuk, ki felelős Mátyás király haláláért, de az bizonyos, hogy Miksa mintha lesett volna az elveszített koncra - készen álló hadsereggel rohanja meg Bécset s hazánkba is betörve. egészen Székesfehérvárig nyomul. Dobzse Lászlónak nincsen hadserege s így Miksa kicsikarja tőle 1491 nov. 7-én a pozsonyi békét. Ebben visszaadja Mátyás minden hódítását, átadja Köszeget és vidékét, fizet 100.000 arany hadiköltséget (az ország utolsó pénzkészlete volt), beleegyeznek, hogy Miksa a magyar királyi címet haláláig viselhesse. A békekötés titkos szerződésében kikötik, hogy ha Ulászló fiutód nélkül halna meg, a magyar korona Miksára vagy utódaira szálljon. Jól tudta ugyan Miksa, hogy ez a szerződés érvénytelen és törvénytelen, mert az ország tudta és beleegyezése nélkül valóm, de ezzel nem törődött, hiszen neki csak valamelyes alap kellett, hogy abba kapaszkodva a magyar trónra visszacsempészhesse családját.

Bármennyire titkolták, a szerződés kitudódott és az 1492-iki országgyűlés azt „becstelen”-nek bélyegezte, az 1505-iki pedig a Habsburg-tolakodásra a következő határozattal felelt: „Miután az ország rémséges szétronválásának és csúfságos pusztulásának főokát az idegen királyokban találjuk, akik nem akarják eltanulni a nemzet erkölcsait és szokásait, sohasem fogunk külföldi királyt választani.” Az is határozatba megy ekkor, hogy az idegent támogatókat vagy behozókat hazaárulóknak bélyegzik és így bánnak velük.

Ez a visszautasítás hiába volt sértő és világos. Miksa nem hátrált meg s dühében új háborúval fenyegette meg az akaratnélküli Ulászlót, akinek éppen ekkor születik fia, 1506-ban, ami megzavarta terveit. László azzal békíti meg,

hogy Anna hűgát eljegyezte Miksa fiával, Ferdinánddal. Dobzse László magabízta Miksát a magyar trónhoz való igényének fenntartására. Bárhogy volt is, Miksa szívósan küzd tovább. A lengyel király bevonásával 1515 júniusában Bécsben nagy családi összejövetelet tart. Az ehhez való pénzt, 25 ezer aranyat. Augsburgi Frigyesztől kéri kölcsön. Ezt írja neki: „... . most arról lesz szó, hogy megszerezsem a magyar trónt a Habsburgok számára” Az összejöveteleten szoros családi kapcsolatokat létesítettek. A magyar király hűgát, Jagelló Annát feleségül adja Habsburgi Ferdinándhoz,

Stíria hercegéhez, hat éves fiát pedig eljegyzi Habsburgi Máriával, aki Miksa unokája s Ferdinándnak és V. Károly császárnak volt a húga. Itt kötötték meg azt a kölcsönös szerződést is, amely már konkrét lépés Szent István örökének szerződés szerű biztosítására, mert jogot kötnek ki egymás országaira az esetben, ha bármelyiküknek nem maradna egyenes fiúleszármazója. Ez egyezségről a független magyar nemzetet közönséges alku tárgyává tették, mint valami családi vagyont vagy birkanyáját.

Ez a szerződés, amely a magyar törvénykönyvbe soha beiktatva nem volt, soha országgyűlés elé nem került, azon nem tárgyalatott, a nemzetre soha semmiféle kötelezettséggel nem bírhatott és nem is bírt. A megkötésénél Perényi Imre nádor segédkezett. Írni nem tudott s az okmányra csak kézjegyét tet

te, szolgálatai jutalmául a siklósi uradalmat és hercegi címet kapott. Ebből a közjogilag semmis és érvénytelen rongyból gyártották meg a Habsburgok azt a „jogalapot”, amellyel a magyar koronáért nemcsak versengtek, hanem később uralkodtak is. A mohácsi tragédiának is ez lett titkos rugója.

Ebben korban alakul ki a spanyol trónt is elnyert Habsburgok világhatalma, mely nyugati Európa szárazföldjét - Franciaország kivételével - hatalma alá hajtotta. Az ellenük való háborúban Franciaország alul marad s még királyuk, I. Ferenc is a Habsburgok fogságába esik. Hogy országa is nem kerül Habsburgkézre, azt csak annak köszönheti, hogy szövetségesre talált az Ázsiából előtört ozmán törökségben, amely ekkor hatalma tetőpontján állva, felvette a Habsburgokkal a harcot a világhuralomért. Sajátságos kor volt ez, melyben megtörténhetett az az alig elképzelhető eset, hogy a török szultán fogadalmat tesz a pápa megvédésére minden ellenségével szemben. Nagy szó volt ez, mert az akkori világban a török hadsereg volt a legjobban felszerelt, legjobban kiképzett és legvitézesebb hadsereg.

A törökök már Mátyás király halála után megkezdették a Magyarország elleni erősebb hadakozást. Kinizsi és Korvin János vitézkedése nemcsak jóideig feltartja a veszedelmet, hanem még azt

is eléri. hogy Bajezíd szultán hosszabb békét is köt velünk 1503-ban, melyet 1511-ben öt évre meghosszabbítottak.

A következő szultán, Szelim alatt ugyancsak fennáll a béke s azt csak utódja, Szulejmán alatt borítja fel a Habsburg sógorság.

II. Lajos és Habsburgi Mária házasságából hazánkra semmi jó, de annál több kár származott. E korban már az európai udvarok nagyobb része elhabsburgosodott s ezek züllött erkölcsi elterjedtek a főbb emberek között is. Bár nálunk is bomladozik a közrend és megromlik a honvédelem, mégis elképesztő a Habsburgok céltudatossága, amellyel elősegítették és felhasználták ezeket, mikor nyakunkba varrták a romlás kovászát: Habsburgi Máriát. Erről az asszonyról úgy

az egykorú krónikák. mint a későbbi habsburgmentető történetírók, kevés

jót tudnak mondani. Masaro velencei és Burgios pápai követ írják, hogy élveteg, feslett életű, mulatozást, lakomázást kedvelő, vadászatot imádó, uralomvágyó, cselszövő, akaratos, fényűző, kicsiny és rút, gögös és szívtelen s mindezek mellé bosszúálló volt, akit a magyarok nem szerettek s aki férjének is igen sok kellemetlenséget okozott. Egész nap ágaskodó paripákon nyargalt s mértéktelenségének köszönhette meddőségét is. Vele szemben az osztrák írók II. Lajost gyenge testű s még gyengébb jellemű embernek festik, amire bizonyosságul hozzák fel azt a 14 éves korából való páncélruhát, mely a bécsi múzeumban van. Az osztrákokkal ellentétben minden más egykorú forrás azt írja, hogy korán fejlett, erős, a lovagi játékokban majdnem legyőzhetetlen, hat nyelven, beszélő, nem ingerlékeny, nem haragtartó, a könnyelműségig jószívű, adakozó ember volt, akit csak a királynéval jött udvar erkölcstelensége rontott el. Mert Mária megérkezése óta a királyi udvar sem nyelvében. sem erkölcsében nem volt többé magyar,

hanem német s csak néhány Habsburg-zsoldban álló magyart találunk közöttük (Bornemissza, Báthori stb.). Az ifjú király tehetetlen az idegen udvarral szemben, mely kamarillát alkotva, teljesen a Habsburgok érdekei szerint irányítja az ország dolgait. Ezért vesztik össze a magyart a törökkel, ezért szítják a pártviszályt, ezért züllesztik le a hadsereget, annyira, hogy a nemzetet megfosztják a

komoly védekezés lehetőségétől. Habsburg-érdekből hagyta cserben Lajost drága sógora Mohácsnál is. És utána 400 éves uralkodásuk alatt mindig a legkíméletlenebbül használták ki a nemzetet világhatalmi politikájuk érdekében. A hálás

viszonzás az volt, hogy minden jogunkat lábbal tiporták s minden erejünkkel arra törekedtek, hogy életképességüket elvesztve belekényszeríthessenek az összbirodalomba. Csatlósaik, különösen a főurak és főpapok köréből mindig akadtak címért, rangért, pénzért, állásért. A nemzetárulás bére mindig kikerült a „lázadozó és felségsértő” Zrinyiek, Frangepánok, Rákócziak stb. gazul elrablott birtokaiból. A spanyol történetírás keserűen jegyzi fel, hogy: „Az utolsó 400 esztendő alatt Európában kiömlött minden vércsepp és minden átok a Habsburgok lelket terheli.” Nemzetünket is százszoros habsburgi árulás, erőszak, hit és kötelelességzés sorozata sodorta az aradi golgotákon át Trianonhoz.

Hogy az udvar züllése és az ország erejének összeroppantása felismertette a jobbakkal a Habsburg-veszedelmet, arra az országgyűlési határozatok mellett a legcsattanóbb példa az, hogy Szathmári György hercegprímás nem a törökök elleni harcokra, hanem az osztrák kézen levő magyar váraknak és birtokoknak kiváltására hagyta 60.000 arany vagyonát. A magyarság legjobb úton volt arra, hogy a törökkel megbéküljön. Egy ilyen török-magyar kapcsolat pedig a Habsburgok hatalmának végső veszedelmét jelentette volna. Ekkor születik meg vezetőjüknek, V. Károly spanyol császárnak agyában az a gondolat, hogy a szárazföldön is támadni akaró török elé odavesse Magyarországot s így elhárítsa uralmáról és a német tartományokról is a közvetlen veszedelmet. Ekkor fonja meg a hálót a már meg is koronázott Habsburgi Mária királynő Magyarország köré, úgyhogy még a magyar urak egy része által is megértéssel fogadtatott cselvetése.

A török trónon ekkor a nemzet legnagyobb uralkodója, az oroszlánszívű, de annak kegyetlensége nélküli Szulejmán ült.

Mély belátásról tesznek tanuságot első lépései is, Magyarország déli tartománya

nyaiából ekkor már sok került török kézre s a határvárakból is lassan egész sort foglalgattak el, mert a várkapitányok csetepatéi

egy pillanatra sem szüneteltek. Tudta jól Szulejmán, hogy a magyarság csak alkalomra les, vagy egy jó vezetőre vár, hogy veszedelmet hozzon országára. A francia királlyal szövetkezve Magyarországon keresztül akarja megtámadni a Habsburgokat. Hogy ezt biztosíthassa, II. Lajos magyar királyhoz barátságos üdvözlő követeket küld, melyben békére hívja fel őt, a béke fejében, azonban évi díjat kért a királytól. (Nem nevezte adónak.) Egyúttal arra kéri H. Lajost, engedné át hadait Horvátországon Steierbe, hogy Bécs ellen vonulhasson. Igéri, hogy semmit el nem pusztítanak s mindenért megfizetnek. Emlékirataiban határozottan kijelenti, hogy ha Magyarország biztosította volna őt arról, hogy a Habsburgokat elűzi, soha a Szávánál tovább nem terjeszkedik. Háborúit nem a magyar nemzet és királya ellen, hanem a

Habsburgok és híveik ellen intézte. Ez a csekélynek látszó s a történetíróktól alig számbavett követség sorsdöntő lett nemcsak nemzetünk életében, hanem Európa, sőt a világ sorsában is. Ha Magyarország elfogadja a szultán békejobbát, nem jöhet Mohács s az utána következő négyszázados nemzetirtó szenvedés. Magyarország ugyanis ekkor szakított végleg vérrokonaival, ekkor dobta magát a nyugat, illetve a Habsburgok

karjaiba, ami nemcsak függetlensége elvesztésébe, hanem fele magyar népének kipusztulására vezetett, hanem a Habsburg-érdekekből szított pártoskodás meggyökereztetője lett. Mert a magyarság, ha azelőtt pártoskodott is, az min

dig a belső hatalomért történt, ez időtől fogva azonban olyan idegen érdekekért, amely saját egyéni és nemzetellenes érdekeiért szította és táplálta azt. Pedig ez lett volna az utolsó alkalom arra, hogy a rokonvér alapján egyesülve, - úgy, mint Európa nyugati államai - mi is olyan hatalmas egységes nemzetté fejlődünk, amely ma a legnagyobb és legnépesebb lenne Európa a Ázsia mezsgyéjén. De a Habsburg-érdek a török-magyar összeveszést kívánta. A királyné német udvara kapott a kedvező alkalmon. A szultán által kért évi díjat szégyenletes adónak tüntetve fel, a vérmesebb magyarokat annyira pártjára nyeri, hogy ezek nyomására a király a szultán követét: Berhánt, elfogatója, hosszú ideig börtönben tartatja, végül - némely forrás szerint - tán meg is öleti.

A szultán a sérelmet hadsereg élén jött megtorolni. 1521. tavaszán a majdnem üres délvidéki végvárak nagyobb részét könnyűszerrel elfoglalja, hiszen pl. Szabácsban mindössze 100, Nándorfehérváron 600 fegyveres volt. A török óriási ágyúival pár óra alatt rommá lövette a várak vályogfalait. Az elesett várakat

aztán építészeivel azonnal ágyútűzálló erősségekké alakíttatta s védelmükre sok embert és ágyút rakott beléjük. Oly gyors és váratlan volt a szultán megrohanása, hogy sem itthon vagy Ausztriában, vagy Németországban nem volt, aki ellenálljon. Angol történetírók kifejtik, hogy Európának akkori védtelen és zavaros helyzetében akár az Atlanti-óceánig nyomulhatott volna s ha Szulejmán akkor mást nem gondol s haza nem tér, ma még az angol iskolákban is a Koránt tanítanák.

Török szempontból nem volt helyes Szulejmán hazatérése, de a keresztény világnak ez volt a szerencséje, mert a későbbi török támadáskor mégis jobban meg volt védve, mint ekkor.

Szulejmán még ekkor, mint Ferdinánd és V. Károly ellensége, csak szabad

átvonulást kér s azt hangoztatva, hogy mint barát jött, felhívja a magyart a vele való egyesülésre. Talán hazavonulása is ennek igazolására történik, mert birodalmában rend volt és külső ellenség sem fenyegette.

Lajos király keserű szemrehányást lesz a rendeknek az 1521-iki országgyűlésen. Szavára határozatba jön, hogy minden nemes köteles jövedelme felét a honvédelem újraszervezésére adni, ezenkívül pedig telkenként 25 dénárt fizetni a királyi udvar fenntartására. A nemesség nagy részének nem tetszik ez a megadóztatás s Mária Habsburg-kamarillája az elégedetlenkedőket ügyesen állítja saját pártjára.

Nagy változást jelent az új pápa állásfoglalása is, aki törökellenes és habsburgpárti volt. 1524-ben nagyobb pénzsegélyt küld Lajosnak a török elleni háborúra. Ugyanezen időben a rákosi országgyűlés tovább gondoskodik a honvédelemről. Itt a királyt erős támadások érik a határozatok erélytelen végrehajtása és

az udvar szelleme miatt. Nyíltan szemébe mondják: „Mentsen meg felség minket

s mentse meg magát a rossz tanácsadók (a német udvar) zsarnokságától.”

Az a beállítás, hogy a honvédelem céljaira nem folyt be semmi pénz és érték, rosszindulatú ráfogás. A váradi, székesfehérvári püspökségek és több káptalanság rendeleteiből tudjuk, hogy az adókon kívül az egyházak kincseinek nagyobb

része is Budára vándorolt ebből a célból. Az azonban szomorú tény, hogy a védelmi készülődések immel-ámmal folytak. Csak Frangepán horvát bán és Sza

polyai erdélyi vajda képeztek kivételt. Utóbbi a háztűzörzök kivételével minden

embert, még minden második falu papját is, fegyverbe állította, így 40.000 jól

felfegyverzett ember állott rendelkezésére, akiknek segítségével Erdélyt megmenti a töröktől.

1526 tavaszán Genuából és Velencéből megjön a hír, hogy a szultán óriási erővel megindult Magyarország ellen. Jövetele ahhoz a mohácsi vészhez vezetett, amelyről tankönyveink - tisztán Habsburg-védelemből - teljesen hamis képet nyújtottak nemzedékeken át. A valóság ez eseményekben olyan elképesztő, hogy csak az azokat kihívó okok teljes ismerete alapján tudjuk felfogni a történeteket s tudjuk kiirtani a lelkekből azt a beidegzett hazugságot, amit hivatalosan még ma is tanítanak. Ez teszi kölelességünké a Moháccsal való tüzetesebb foglalkozást.

A Habsburg-kamarilla a törökkeli megbékélésről hallani sem akar. Gonosz számítással kergeti belé a nemzetet és királyt Mohácsba. A Habsburg-érdekekért tudatosan és szándékosan árulták el a magyar érdekeket, a magyar hazát. Ők csak nyerhettek. Minket megfosztottak minden külső támogatástól, idebenn pedig széthúzást keltve, biztosra vették elvérzésünket. ami ellenállásunkat letöri velük szemben. Előkszították a király halálát is, hogy megszüntessék ezzel a Habsburgok trónrajutásának személyi akadályát is.

III.
MOHÁCS.

1526 július 20-án a török 200.000 emberrel és 300 ágyúval való közeledésének hírére elindul a király Budáról. A véres kardot már előzőleg meghordozták az országban s július 2-ára Tolnára rendelik a gyülekezést. A király 22-án Csepelen búcsúzik feleségétől s 28-án csak pár ezer emberrel érkezik meg Pentelére. Itt éri utol Szapolyai János erdélyi vajda futára. Szapolyai is, Frangepán horvát bán is azt a parancsot kapták volt, hogy hadaikkal azonnal siessenek a Dunántúlra. Szapolyaihoz azonban új parancs jön Budáról, hogy vonuljon az Aldunához, mert ott is török betörés készül. A királynak és az udvarnak ez az ellentétes intézkedése, meg az elhirtelenkedett csatakezdés késteti el Szapolyait és Frangepánt is Mohácstól.

Tolnán nem volt sereg. A lengyel király nem küldötte el az ígért segélyha

dat, Ferdinánd, a királyné bátyja, gazul cserbenhagyva sógorát, egyetlen embert

sem küldött. Csak 1500 lengyel és 4000 cseh érkezett, de ezek sem segédhadak, hmem a pápa pénzén fogadott zsoldosok voltak. A köznemesség kijelentli, hogy csak a király zászlója alatt száll hadba. A szelidlelkű király elkeseredve mondja Báthori nádornak: „Látom már, hogy mindenki velem takaródzik. Azért hoztam a fejem ide, hogy azt a hazáért bármely veszélynek kitegyem. Hogy tehát senki a maga gyávaságát velem ne takargassa és engem ne vádolhasson. Isten segedelmével holnap veletek személyesen megyek oda, ahová mások nélkülüm menni nem akarnak.” Nem gyáva, nem áll félre mást küldve maga helyett. Elindul meghalni Mohácsra.

Közben mégis összegyűl némi had. Augusztus hó 15-re Battára megérkeznek: Tahi János aurániai perjel, Erdődy Simon zágrábi püspök, Batthyányi Ferenc tótországi bán, More Fülöp pécsi püspök, aztán a szerémi, nyitrai és boszniai püspökök, valamint a futárral együtt indult Szapolyai György pár ezer embere is. Vezér nincsen. Tomori Pál és Szapolyai György jönnek számba. Az előbbi választják meg a 28 ezerre szaporodott had élére. A haditanács, abban a hitben, hogy csak egy török előcsapattal áll szemben, úgy döntött. hogy nem várja be Szapolyai János 40.000, sem Frangepán 15.000 emberét, hanem másnap megütközik 84.000 ember helyett 28.000-rel s a tapasztalt Szapolyai János vezér helyett a

személyében nagy vitéz, de nem hadvezér Tomori vezetésével. Mind járt az első nagy hiba volt, hogy nem foglalták el a csatateret uraló dombokat, hanem a völgyben maradtak, a töröknek hagyva az előnyösebb állást.

A csata Mohácstól 11 kilométerre a Borza-patak mellett fekvő Földvár községnél volt. Ez a község elpusztult és soha nem épült fel újra. Ma szőlőhegy van helyén.

A csata előestéjén a nagyváradi püspök ezeket mondotta: „Az egyház eddig

csak 11.000 vértanút tisztelt. Az ütközet napja Pál barátunk s 20.000 magyar vértanúnak lesz a napja. Jó lesz - ha megmarad - Brodaricsot szentté avatásuk érdekében Rómába küldeni. Őt a követségjárásból ott úgyis jól ismerik a pápa és a bíborosok.”

Igaza lett; a délután 3 órakor kezdődő s másfél óráig tartó csatában 24.000

emberünk vészett oda, köztük 2 püspök, 28 főúr és 500 lovag. Szulejmán napló jába ezt jegyzi fel a csatáról: „Én nem azért jöttem, hogy Lajos királyt megöljem s országát elvegyem, hanem csak az engem ért sérelmet akartam megtorolni.”

Szavainak igazságát tanusítja, bár ekkor is, 1529-ben is, bevonult Budára, azt csak 1541-ben s akkor is azért veszi birtokába, hogy ne juthasson Habsburgkézre.

A habsburglakály történetírás szerint a belviszályok okozták a mohácsi vereséget, de azt nagy bölcsen elhallgatják, hogy ennek a magyar betegségnek elhírelt pártoskodásnak a Habsburgok voltak a szítói és állandósítói. Az ők uralkodási elve a: Divide et impera (Támassz viszályt és uralkodj), az a fertőzés, amely megteremti a kurucot és labancot. Ha tehát mi csupán a pártoskodás miatt veszítettük volna el Mohácsot, még akkor is habsburgi bűn lett volna. Ámde az akkori világ legkiválóbb hadseregével, amely számra is hat-hétszerte múlta felül a magyar hadat, győzni nem lehetett. És itt ütközik ki a Habsburg-gazság egy másik oldala. Felidézték a háborút, amelyben minden emberi számítás szerint mi csak veszíthettünk, ők pedig arattak. A gyászoló ország kétségbeesett jajsikoltásán a Habsburg-kamarilla kézdörzsölő örömmámorban úszik. A cserbenhagyó elárulás elhallgatásának elleplezésére

használják azt a Habsburg kitalálású vakulj magyar beállítást, hogy Mohácsnál a magyarság mint védőbástya vívta a kereszténység harcát a pogánnyal. Szép jutalom járta a védőbástyáskodásért végig történetünk utolsó századain, betetőzve Trianonnal, ahol a háborúban teljesen ártatlan védőbástya-magyarságot a világtörténelem legnagyobb gazságainak egyikével sújtották, míg minden más hadviselő fél enyhítést kapott.

Máskülönben az a „kereszténység védópajzsa” is Habsburg-hazugság és maszlagolás. mert a cognaci ligában I. Ferenc francia király, VII. Henrik angol király, a római pápa, Florenc és Velence együtt szerepelnek Szulejmán szövetségében a Habsburgok világoralma ellen, pedig ezt 1526 május havában kötötték. Így

a kereszténység feje s Európa habsburgmentes része a török oldalán állott a Habsburgok nélkül a töröktől megvédeni. Mert eltekintve attól, hogy habsburgmentesen és ellenesen a török nem is támadott volna ellenünk, az a valóság, hogy például Zsigmond magyar király, aki német császár is volt, a németekkel szemben éppen a magyaroktól kért és kapott segítséget. És a magyar segély meg is védte őt és trónját. Mindkét állítás tehát habsburgi bolondgomba, mellyel a megtörtént eseményeket szeretnék igazoltatni a Habsburgok hamis történetírói.

Magától értetődő, hogy ez nem lévén vallásháború, a keresztény Európa magára hagyta a magyarságot akkor, amikor ez a Habsburgok védőiként ezek érdekeiért küzd a Szulejmán vezetése alatt álló s az európai egyensúlyért harcoló szövetséggel szemben. Az sem igaz, hogy Szulejmán a magyarságnak a mohamedán hitre való térését kívánta volna. Ez lehetett talán előde, Szelim szultán álma, de Szulejmán erről - amint azt okmányok bizonyítják - lemondott.

A vesztett mohácsi csatából megmenekül a király, de nem a haláltól. Fejére ki volt már mondva a halálos ítélet, amely ezt a kedvező alkalmat felhasználta a végrehajtásra. Mert a valóság az, hogy II. Lajos magyar király nem fulladt a Csele-patakba, hanem orvgyílkosság áldozata lett.

De hát ki, miért ölte vagy ölette meg s honnan tudjuk mi ezt?!
Felelünk

cáfolhatatlanul. Rendre vesszük a II. Lajos haláláról való

értesítéseket. Első legyen az, amelyből a köztudatban élő mai vízbefulladásos mese-legenda származott. Ezt Brodarics István veszprémi püspök, királyi kancellár króniká

jából merítik. Azt írja, hogy a király hű apródjaival, a magyar Aczél Istvánnal és a lengyel Trepka Andrással, aztán meg Cetriz lovaggal. Majláth és Horváth kamarásokkal együtt futott a veszített csatából, amíg eljutott a Duna egyik éréhez (a Csele-patakhoz?). A király át akarta ugratni a kitört vihartól megáradt patakot, de sebesült lova elgyengülvén, nem tudott a túlsó partra felkapaszkodni, hanem a nehézfegyverzetű királlyal hanyatt esett és vízbefojtotta a királyt. Aczél István a király után ugratott, de nem tudta kimenteni; maga is odaveszett. Elmondja, hogy látta a menekülő királyt, de halálánál nem volt jelen s így csupán hallomásból írhatta le a haláljelenetet.

Másik forrásunk Kaim Mohamed Zaim egykorú török történetíró közlése: „. . . egy hét múlva megtalálták a tévelygő király holttestét egy tóban, levágott fejjel . . . ” Rajta kívül még több török krónikás feljegyzés van, melyek egyeznek Zaim feljegyzésével.

Harmadik helyen említjük a Karl Gottlieb von Windisch német történeti művében felsorolt hat hazai és külföldi forrást. (Megjelent Pozsonyban. 1784.) Ezek mindenike hallomás után készült. Brodaricsé is benne van. Végző megállapítás szerint úgy véli, hogy a királyt Zetriz Ulrich lovag, kir. kamarás emeli ki az iszapból, de abban a pillanatban, amikor a király sisakját felnyitja, ez meghalt. Sem Aczél, sem a király menekülő társait nem említi. Hazai történelmünk Gottlieb e megállapítását veszik alapul, anélkül, hogy a felsorolt többi kútfőt bíráló tárgyává tennék. Így gyökeresítik meg a Habsburg-érdeknek kedvező vízbefulladás meséjét.

Negyedik helyen említjük azt az évszázados köztudatot, amely mind azt mondja, hogy Lajos királyt meggyilkolták. E tényt csaknem az összes hazai szemtanú, csak hallomásból író mind.és külföldi egykorú és közelkorú feljegyzések állítják. Ám ezek, közül sincsen

Ötödiknek említjük Szerémi Györgynek, Lajos király udvari káplánjának jelentését, melyet az erdélyi préposthoz intézett. Ő mint szemtanú mondja el az eseményeket. Ott volt a csatában, együtt menekült a királlyal, ő tudja sírhelyét és hetek múlva ő viszi holttestét Székesfehérvárra. Leírja, hogy a király, a három udvari testőtől

követve Buda felé menekült. A Cselepatákat, melybe a király belezuhant, név szerint is említi. Cetrich Ulrich értesíti a szintén menekülő Tomori Pál és Szapolyai György vezéreket a királyt ért balesetről, akik a királyt a pocsolyából élve kiemelték és Dunaszekcsőre viszik a plébánia-lakba. Itt a királyt levetkőztetik páncélruhájából és evésre sürgetik, nehogy az üldöző törökök utolérjék. Tomori szállására megy, a királlyal Czetritz és Szapolyai György marad. Utóbbi, Magyarország elvesztése miatt a királyra támad, torkon ragadja s

egy karddal háromszor jobboldalába szúr. Tomori értesülve a történetekről, meg

rohanja Szapolyai csapatát s az így kifejlett harcban mindkettő elesik. igen sok

emberével együtt. Ezután Tomorit és Szapolyait egy nagy márványkoporsóba fektették s a falu templomába vitték, a királyt pedig éjfélkor, újra ráadván ruháit, a Csele-patak partján, közel a faluhoz, lámpavilágnál ásott sírba temették. Szerémi megjegyzi, hogy látta és látták a király oldalán a három sebet, melyet

háromélű kard okozott.

Hatodszorra említjük meg Nádasdy jelentését, amely a bécsi titkos levéltár

ban van. Ezt a jelentést megcsonkították. Azt a részt, amely II. Lajos király

halálát tárgyalja, ollóval levágták, pedig ez volt a perdöntő a király halálában. De éppen ez a megcsonkítás a legfényesebb igazolása annak, ami Lajos királlyal történt.

Fejtegetésünk során mindenekelőtt hallgassuk meg a Csele-patak vallomását, amellyel lemossa magáról a királyölés becstelen vádját. Ime, miket mond:

Aki engem csak egyszer látott, rögtön tudja, hogy én nem ölhettem meg királyomat. Hatodrangú kis patakocska vagyok, alig másfél méter széles. Vizem alig van s csak ha nagyobb eső jön, büszkélkedhetem annyival, amennyibe még egy ma született csikó sem tudna belefulladásni. Meredek partjaim sincsenek s geológiai viszonyaimnál fogva nem is lehettek soha. Nem kérkedhetem azzal sem, hogy partjaimon suhogó nádasok hallgatják csörgedezésemet. Csak ott, ahol játékos futásom végén a Dunaágba torkollok,

találkozom sáros mocsárral. Belém hát még árvíz esetén sem fulhatott a király, legfeljebb ebbe a Dunaágba. De ezt sem hihetem. A belefulladás helyének mondott rész a csatatérről alig 10 kilométerre fekszik. Királyom, aki erős természetű, lovagi tornában elsőrendű hatalmas ifjú volt, 7000 emberrel menekül. A török, cseltől félve, nem üldözi. Nem tudom, hogyan képzelhetik el az emberek egy királyról, hogy olyan nyomorult lovon jött a csatába, amely 10 kilométernyi futás után nem tud szelid medremen átugorni. Ha pedig azt mondják, hogy nádas iszapba fulladt, nem mondanak igazat, mert olyan bolond nincs, aki a Dunát akarja átugrani lovával. Azt is mesélik, hogy lova megsebesült s azért nem tudott rajtam keresztülszökni. Hát kérem, jöjjenek s nézzenek meg. Ha egy lovas belémesik, elzárja egész medremet. Hogy fulhatott hát belém jó királyom s hű apródjai? El sem fértek volna bennem. De másképpen is, ki hiszi el 7000 magyarról, hogy királya kidőlt lova helyett ne adott volna alája másik lovat, ha más nem, két, életrehalálra hű apródja, Aczél

és Trepka. Én magamba nem fullaszthattam s el sem temethettem. Igazán csak Brodarics és Gottlieb urak Habsburg-védő meséje, hogy 50 nap múlva találták meg nem is létező iszapomban és sásomban. Ha meg a torkolatomnál lévő dunai sásban volt, akkor halva dobták oda. Mindezek alapján kérem felmentésemet s becsületelem helyreállítását.

Most pedig nézzük meg egy kicsit a forrásokat. Láttuk, hogy Brodarics nem szemtanu s nem mondja el az igazat. Azt hozzák fel ellene, hogy Szapolyai embere lett s mert kellemetlen lett volna Szapolyaira, hogy királyi elődjét a tulajdon testvére ölte meg, elhallgatta, megszépítette a valót. Az indokolás, bár valószínűnek látszik, nem állja meg a helyét; először mert a Cselébe nem lehet belefulladás, másodszor, mert az összes többi források mind az ellenkezőt tudják, harmadszor, mert nem volt oka elhallgatni a tényeket

gyilkosság áldozata lett.akkor, amikor ugyancsak Szapolyai káplánja nyíltan megírja, hogy II. Lajos

Most az a kérdés, hogy Szerémi György, aki haláláig leghűbb embere, kíséretje, jóban-rosszban osztozó társa volt Szapolyainak, híven adja-e emlékirataiban az eseményeket? Minden körülmény a

mellett szól, hogy nem. Miért gyilkolt volna Szapolyai? Gyűlöletből? Akkor nem áll a király táborába, nem vállal

szárnyvezérséget és nem temetik Tomorival egy koporsóba. Avagy bátyja érdekében, aki sokak szerint király akart lenni s ezért késik el áruló módra a csatából? Ez sem helytálló. Mert ha Szapolyai minden áron vágyott a király ságra, megvolt hozzá azt ereje és hatalma, hogy gyilkosság nélkül is az lehessen.

Még erősebb bizonyíték, hogy Mohács után szétereszti hadát s a fehérvári Országgyűlésre csak díszkíséretnek számítható kis csapattal jelenik meg, nem úgy, mint Szilágyi Mihály Mátyás választásakor. Ha egyáltalán gondolt a királyságra, akkor már azért is együtt tartja a sereget, hogy a betörő Ferdinánd ne tudjon vele elbánni. Mindez olyan következetes, hogy igazán csak bolond koponya lehetett volna olyan könnyelmű, aki ilyen tervek mellett annyira védtelenül hagyta volna magát. Itt csak egyetlen kérdés vár megoldásra. Miért írja Szerémi, La jos király meggyilkolását olyan ellenséges beállítással Szapolyai György terhére, hiszen ő, mint a család leghívebb embere és barátja, már emberi alaptulajdonból kifolyólag is szépítette volna a dolgot, ha úgy történik, ahogy krónikájában áll. Erkölcseleg is érthetetlen volna, hogy ilyen barátság oly gazul beléharapjon azokba, akikkel Mohács előtt és után együtt küzdött egy hosszú életen át. A magyarázat minderre egyszerű. Szerémi emlékiratainak nincs meg az eredetije. A bécsi levéltárban őrzött másolat a XVII. századból való. Ez is ott készült, ahol annyi történeti okmányunkat eltüntették, vagy meghamisították a Habsburgok érdekében. Latba vetendő az is, hogy a temetéshez nagy márványkoporsó állott rendelkezésre s abba nem a királyt helyezték, hanem az állítólag egymás ellen küzdő s egymást öldöső Tomorit és Szapolyaít. És hogyan képzelhető el, hogy a két ellenséges vezért, bármelyik fél maradt is eltemetőnek a két csapat közül, egymás mellé, sőt közös koporsóba temetik a templomba, míg a királyt a Csele-patak partján lámpavilágnál ásott jeltelen sírba dugják? Az is különös, hogy a király sebeit háromélű kard okozta, amilyent a magyarok soha nem viseltek, soha nem használtak, míg a cseheknél ez volt a nemzeti kard. Azt, hogy

gyilkosság történt, a török kútfők is megerősítik. A szultán seregével jött 30.000

delije (martalóc) három napig temeti és fosztogatja a csatateret s mégsem találja meg a díszes páncélatú király holttestét. Nem találja meg a szeptember első napjaiban megérkező Frangepán serege sem. De a király holttesteméért elküldött Szerémi, Sárosi és Sasfi, a győri kapitány az általuk tudott sírból ássák ki a király tetemét. Azt is megírják, hogy a közelben a sás között feküdt Aczél és Trepka sebekkel borított holtteste. Több forrás azt vallja, hogy Szapolyai és Tomori már a délutáni csatában elesettek, illetve súlyos sebesülést szenvedtek. A török források pedig egy tó partján levágott fejjel írják megtalálnak a királyt. Ha ez igaz lenne, akkor a meggyilkolt király tetemét vízbe dobták, amely csak napok múlva vetette fel. De ez esetben nem lehetett volna szagtalan.

Mielőtt tovább mennénk, tekintsünk végig röviden még egyszer a Habsburgok kapaszkodását, a magyar trón után.

Láttuk, hogy már Habsburgi Rudolf, mint a Babenbergekek osztrák tartomá

nyainak birtoklója, jogalapot vél találni a tatárjáráskor IV. Bélától kicsikart ígéretben. Második lépésük Habsburgi Albertnek a magyar trónra jutása, amit a világszépe Luxemburgi Anna - Zsigmond király leánya - „könnyen mozgó szoknyája” közvetített. Albert polipkarokkal kapaszkodva a valóra vált kívánságban, rábírja a rendeket, hogy még meg sem született fiát királlyá ismerik el. Ebből lett

a második Habsburg a magyar trónon. De az a reményük, hogy végleg megragadjanak, nem sikerült ekkor. Újra kellett hát kezdeni mindent. Ugrásra készen

állva, a gyenge Jagellókkal könnyen boldogultak. Láttuk, hogy - mintha előre

tudták volna Mátyás halálát - Miksa kész sereggel rohant reánk s Pozsonyban megzsarolja Ulászlót, hogy a magyar királyi címet haláláig viselhesse s fiúörökös hiánya esetén a királyság is reá, vagy utódaira szálljon. Mikor ez a háziszerződés nem bizonyult elég erősnek, 1515-ben a bécsi találkozón megteremtik a kölcsönös családi örökösödési szerződést s az ifjú II. Lajos nyakába varrják a minden jel szerint meddő Habsburgi Máriát. Fél lábuk hát újra a magyar trónon volt, hiszen még Ferdinánd felesége is Jagelló Anna

volt, aki 16 gyermeket szült nekik. A számítás jónak látszott. Máriának, bár bűnös szerelmi életet élt, nem lett gyermeke s így bizonyosnak látszott, hogy visszalophatják magukat a magyar királyi székbe. Ám a számításba hiba csúszott. Máriát sem a magyarok, sem a király nem szerették s az erőszakos Habsburgokat már akkor is gyűlölték. Lajos volt az utolsó Jagelló. Mint ilyen, azon volt, hogy a pápa állami érdekből Máriával való házasságát érvénytelenítse s új feleséget véve, utódot hagyhasson

a magyar trónra. A Habsburg-párti pápa ellenezte ugyan, de mert a nemzet is

mellette volt, az új pápa hajlott erre. Ez és a törökkel való megbékélés elvágta volna a Habsburgok minden trónszerző reménységét, sőt egy erős és ellenséges Magyarország, amelynek akkor, akár Francia- és Angolországoknak, négymillió lakósa volt, hatalmuknak megadta volna a kegyelemdöfést. Másfelől a pompában élő lepke királynő kénytelen lett volna minden világi örömről lemondani s valamely zárdában élni le életét. Mindez több volt, mint amit a Habsburgok elviselhettek volna.

„Mások háborút viselnek, te. szerencsés Ausztria, házasodsz”, - mondja egy egykorú latin közmondás. Ám a folytatást elfeledik, mert hiszen a Habsburgok, ha a házasság nem volt elég céljaik elérésére, a gyiloktól sem idegenkedtek.

Bizony-bizony több élet szárad a lelkükön, mint ahány holtomiglant kényszerí

tettek ki céljaik érdekében. II. Lajos esetében sem vonakodtak ettől. Lajos fiatal volt, sokáig kellett volna halálára várni, utódot is hagyhatott volna új házassággal. Ügyük kockán volt s Ferdinándnak csak Lajos halálával lehetett megmenteni a veszendőbe jutott trónt. Ezért kellett elpusztulnia a jobb sorsra érdemes ifjú királynak. Erre a mohácsi egyenlőtlen küzdelem adott jó alkalmat. Eszköz Mária szeretői táborából bőven került ki. Ezek közül a cseh Czetritz Ulrich kalandor lovagot és a paraszti sorból csak most kikerült Nádasdi Tamást állította a cél szolgálatába. Ha a csatában nem esnék el, mint nagybátyja Várnánál, ezek majd segítenek a baján.

Az összes adatok igazolják, hogy a király élve menekül a csatából. Hová mehet? Budán nincsen hadsereg, csak a

cserbenhagyó Habsburg-feleség és német kamarillája, melynek önző álnoksága a nemzet romlásához vezetett. Ennek befolysa alól igyekeznek szabadulni, vagy tán igyekeznek megszabadítani a Duna

Tisza közén álló Szapolyai Jánoshoz, aki a középnemesség bizalma folytán a

nemzeti akarat igazi képviselője volt. Csak itt láthatta úgy saját, mint hazája sorsának jobbrafordulását. Elindul hát Szapolyai Györggyel és a többi hűségeseikkel (talán Tomorival is) Szapolyai János 40.000 főnyi hadához a Duna felé. Útja irányáról is felismerik célját, mely kivezet az ellene és országa ellen szőtt

cselszövevényből. Meg kell halnia híveivel együtt a mohácsi révnél. Ott van a cseh Czetritz a cseh zsoldosokkal. Megrohanják s híveivel együtt legyilkolják a királyt, tetemét pedig a vízbe dobják és - a Habsburg-örökösödés biztosítva van.

A gyilkos a kalandorlovag cseh Czetritz.

Bizonyítunk oly vaskövetkezetességgel, amelyen megtörik minden elcsavaró és átértékelő erőlködés.

A király július 22-én búcsúzik Csepelen feleségétől. A csata 29-én este ér véget. A királyné a háborúra küldött egyházi és más eredetű kincsekből a külföldről hozatott pénzverőkkel pénzzé veretett nyolc kocsirakomány ezüstpénzt, továbbá három vontatóhajóval a királyi palota legértékesebb bútorait (műkincseit, Korvinákat, még a király 14 éves korából való drága páncélruháját is) magával víve, aug. 30-án reggel elmenekül Budáról. Ekkor még a mohácsi csataveszlestről s a király haláláról nem tudhatott, hiszen még tíz nap múlva sem volt bizonyos tudomás arról, hogy odaveszett. Lovas ember még váltott lóval sem igen leheli meg ezt a 300 km-nyi hosszú útát egy éjszaka alatt. A királyné aug. 31-én este már Neszmélyre érkezik s itt várja be Czetritzet. Olyan távolság ez, hogy vontatóhajóval csak a váltott lovak agyonhajszolásával tehető meg. Szárazföldön is kocsival jó napi járóföld.

De hát miért futott el a királyné?! Ha nincs része a gyilkosságban, nincs mitől tartani. A töröktől nem félhetett, mert az igen erős Buda vára könnyen dacolhatott minden ostrommal! Futnia kellett, mert bűnös volt! Ha a király életben marad, lesújt reá a történekeért, ha

pedig meghalt, a magyarok kérik számon cselekedeteit. Így csak Ferdinánd oltalma alatt érezhette magát biztonságban. Mindez elő volt készítve, másképpen nem jöhetett volna Czetriz egyenesen Neszmélyre. ahol a király ujjáról lehúzott gyűrűvel igazolta a történeteket. Ezt csak a meggyilkolt király ujjáról húzhatta le. Czetriz megérkezése után a királyné tovább indul lovakkal vontatott hajóin, de útközben Komárom

előtt Czetrizet a Dunába fojtatja. A másik brávó. Nádasdi, akinek szintén tudta királynéhez, akit a pozsonyi várparancsnok nem ereszt be a várba. Végre elért kincseivel Bécsbe Ferdinándhoz, aki a királyné által elorzott magyar pénzen toborozza azt a hadsereget, mellyel megszállta Pozsonyt, megszerezte a cseh koronát s mint trónbitorló, megveri Szapolyait, a törvényes magyar királyt is.

De írott bizonyítéka is van a gyilkosságnak. Szerémi, krónikájának 133-ik oldalán a király holttestéről írja: „. . . reperimus quod cum gladio bohemico transfixus erat” vagyis cseh kardja szúrta keresztül. Hormaynek, a bécsi udvari levéltárosnak a titkos levéltári okmányokból megírt tanulmánya is azt igazolja, hogy II. Lajos király orgyilkosság áldozata lett. A Madridban Lajosért tartott rekviemről pedig feljegyezték, hogy az inkább örömnep volt, mert eggyel újra több lett a Habsburgok országa. Máskülönben nem is volt újság a Habsburgok előtt a

gyilkosság. Szép Fülöpöt meggyilkoltatják, hogy trónjához jussanak. Martinuzzi

meggyilkolását Ferdinánd rendeli el s nyíltan vállalja a parancs kiadását, amiért

a pápa egyházi átokkal sújtja stb. Eggyel több, nem számított hát.

II. Lajos és a mohácsi 24.000 halott a Habsburgok áldozatai, láncszemek a magyar vértanúk sorozatában.

Ez Mohács története.

IV.

TRÓNBITORLÁS.

A magyar önállóság sírját jelentő nap után Szulejmán Mohácsiról Budának tartott, melynek megrémült lakói napi járőföldre eléje küldötték a vár kulcsát. Budát ekkor még nem akarta megtartani, de némely forrás szerint a kezére került magyar koronával magyar királlyá akarta magát koronáztatni s csak Verbőczinek és Török

Bálintnak ellenállására mond le tervéről. Török Bálintot ezért is hurcolja rabságba. A fők hódolata után a Tisza-Duna közén vonul hazájába. Az itteni csete-patékban több ember kerül rabságba, vagy pusztult el, mint Mohácsnál.

Lajos király meggyilkolása volt a Habsburgok utolsó előtti lépcsője a magyar trónra való visszakapaszkodásban. Hátra volt még a nemzet szava, mely szomorú helyzetében sem akart hallani róluk s nemzeti királyt választ magának a Habsburg falánkság elhárítására. Keserves volt a nemzet helyzete. Mohácsnál

6000 magyar családnak szakadt magja s a pécsi egyetem 300 diákjában a leendő vezető osztály tanultabbja pusztult el. Ezek helyett aztán a két uralkodó jóvoltából új nemesek kerülnek az alsóbb rétegek felvergődöttjeiből. Ferdinánd a hatalma alá kerített országrészekben nemcsak az elpusztultak, hanem a János király pártján voltak vagyonát is elkobozta s azt a hozzá pártolt új nemeseknek és az idegenből hozott ellenségnek adta. A földvásárlás is divatba jött, s főleg a polgári osztálynál olyan mérveket öltött, hogy el kellett tiltani. Ebben a korban a kismemesség annyira elszegényedik, hogy a mindennapi falatért kell küzdenie. Az ország háromfelé szakadt s elveszti önállóságát, mert ettől fogva sorsát idegenek és idegenben döntik el. Odakényszerítették a nemzetet, hogy hazája földjéért, alkotmányáért és hitbeli szabadságáért kellett élet-halálharcot kezdenie. Nemzeti léte is kockán forgott. Egyik felől a Habsburgok törtek reá, másik felől - mint Habsburg-birtokot - a törökök pusztítják.

És ebben a szomorú korban lobban fel a magyar élniakarás legfényesebb lángja. Ekkori küzdelmeiből sarjazik ki alkotmányunk legszebb virágoskertje s a nemzeti műveltség és magyar vitézség alig elképzelhető lendülete. De tartsunk rendet.

Alig, hogy kivonult a török hazánkból, október 14-én összegyűlnek a rendek Tokajba s meghirdetik a királyválasztó országgyűlést Székesfehérvárra, november 5-re. Itt Szapolyai Jánost nov. 10-én egyhangúlag királlyá választják s 11-én meg is koronázzák. Az országnak tehát megvolt a törvényesen megválasztott és megkoronázott királya, akivel szemben bárki és bármilyen indokkal csak lázadó és bitor trónkövetelő lehetett. Ám

ilyen apróságokkal a Hasburgok nem törődtek. Álláspontjuk az volt, hogy a már ismertetett magánszerződések alapján a nemzet köteles őket a választások mellőzésével királlyá fogadni és az országba

bevezetni. Ez alapon hagyja meg Ferdinánd tanácsosainak, hogy az ország értelmesebb részét hívják meg egy gyűlésre, amely aztán a fejedelmi házaspárt meghívja az örökségül reájuk szállott ország kormányának átvételére. Mária megbízottja a székesfehérvári országgyűlésen ilyen irányú kijelentéssel akar tiltakozni János megválasztása ellen, de futva kell menekülnön a felzúdulás elől.

Az első lövésük tehát nem talált, erőszakkal nem lehetett a magyarság nyakára ülni. De hát volt tarlaléktöltényük bőven. Jött a cselszövéseknek, ígéreteknek és megvesztegetéseknek özöne. Tanuink vannak minderre. Báthori István ná

dor levelet ír Mária özvegy királynénak s ebben felsorolja azon urak neveit, akiket megvásárolhatónak tart. Ferdinánd bejövetele előtt korteslevelet intéz a magyar főurakhoz: „Mi Ferdinánd, (Csehország királya, biztosítjuk Báthori István nádort, Tamás veszprémi és Brodarics István kancellárt, szerémi püspököt, Batthyányi Ferenc horvát bánt, Thurzó Elek tárnokmestert. Tahy János várnai perjelt stb. stb., hogy ha magyar királlyá választásunk előmozdítása miatt megkárosítatnának ezen kárukat megtérítjük . . . Aközben pedig minden egyesnek biztosítékot nyújtunk uradalmainkban, ahol kinek-kinek alkalmasabb leend családjával és tisztességes pénzbeli kegydíjat mindegyiknek állása és méltósága szerint, illetve veszteségének fejében. Világi méltóságokat és egyházi javadalmakat, javakat. örökös jogokat és tisztségeket . . . fent említett királyi tanácsnokainknak, különösen azoknak, kik a mi ügyünket pártolják, mindegyiknek saját érdeme szerint, mások előzésével adományozzuk és átruházzuk.” - Jellemzőleg mutatják ezek az adatok, hogy milyen „jó” véleménnyel voltak egymásról mind a két oldalon. Ferdinánd az előkelőbb urakhoz külön követeket is küldött, hogy ezeket várak, uradalmak, hivatalok és különböző kegyelmek ígéretével pártjára vonják. A gyűlés előtt pedig Horvátországban „segélyösszegeket” fizetett ki a horvát uraknak. Valóságos írásbeli szerződést is köt ki egynémely urakkal, melyben

ezek pénzt kötnek ki maguknak s ő annak megfizetését ígéri. Még itt is meglátszik a fent jelzett nagy bizalom. A pénzt nem zacskókban, hanem leszámolva köteles átadni a vásárló Ferdinánd a megvásárolt uraknak, akik magukkal együtt hazájukat is eladták, hiszen tudhatták, hogy az eladott országon a vevő nem fog alkotmányosan uralkodni. Több ilyen szerződés másolata és a megvásároltak névsora Ballagi Aladár hagyatékában van. Ezeket a kommunisták által

világháború előtti időkben. 1936-ban felégetett simoncasai levéltár eredeti latin okmányairól másolta le a

Dacára, hogy ilyen habsburgi becsülettel készítették elő, a Báthori nádor és Mária özvegy királyné által dec. 15-re Pozsonyba összehívott gyűlésen hét illetve tizenhárom főúr vett részt. Sopron követe egyszerűen megszökött. Ez az országgyűlésnek csúfolt bérenctársaság kiáltotta ki aztán dec. 17-én Ferdinándot magyar királynak. Megkoronázni nem tudták, mert a koronát Budán őrizték. Ennek a néhány főúrnak nem is volt jogosultsága királyt választani, mert nem képviselték a nemzetet, ezenkívül pedig összejövetelük célját - a szándékolt királyválasztást - sem a nádor, sem az özvegy királyné szándékosan nem jelölték meg, magánlevélnél egyébnek nem tekinthető meghívójukban, mert a Habsburgok álláspontját, az „öröklési igényt” nem merték hangoztatni, viszont mellőzni sem akarták. Hogy ez az egész nem volt egyéb komédiánál, azt Ferdinánd ma

ga bizonyította be azzal, hogy két héttel a pozsonyi kabaré után. 1527. jan.

1-én körlevelet intéz a főurakhoz, nemesekhez és városokhoz s közölve azokkal királyválasztását, felhívja mindezeket választásának jóváhagyására, valamint arra, hogy a jóváhagyásról és megerősítésről őt mielőbb értesítsék. Az is emellett szól, hogy 1527. nov. 3-án. amikor a kezébe került koronával magát megkoronáztatja, a választás pozsonyi tréfáját megismételteti koronázása előtt. Mindezek

igazolják, hogy a bitor trónkövelelő Habsburgot nem a nemzet közakarata, nem is a nemzet többsége emelte trónra, hanem pénzért, miegymásért megvásárolt

igen törpe kisebbség csempészte nyakunkra. E kisebbség urával együtt lázadó és hazaáruló volt a nemzet akaratából való törvényes király ellen. A becsempészés

sikerült vérrel, vassal, furfanggal, erőszakkal, polgárháborúval és agyafúrt vesztegető párthívszerzéssel. És a becsempészett királynak minden további tettét ez jellemzi. Könyörtelen erőszak, embertelen álnokság, alattomos cselszövés és gyilkos magyargyűlölet. Iskolapélda családjának, amely 400 éven keresztül híven követi.

Szapolyait 53 vármegye, a tótországi részek, a lengyel és francia követ ismerik el. A királyválasztó országgyűlés kimondja, hogy: „Habsburg nem kell, az idegen mindig veszni hagyta az országot, a mi vérünk megvédte s ezután is meg fogja védeni karunk segítségével.” Ugyanekkor Ferdinándnak átírtak:

„Tudja meg felséged, hogy Magyarország nem jegy-ajándék, hűbérül el nem adományozható független ország, melyet sem királyunk, sem apáink nem adhattak örökségül, mert annak birtokaitól a törvény minden idegent kizár”.

Érdekes megemlíteni, hogy a rendek egy része úgy akarta áthidalni a szakadást, hogy a nőtlen János királlyal feleségül akarta vétetni Habsburg Mária özvegy királynőt. János király az ország érdekében hajlandónak mutatkozott erre, a királynő minden rossz híre dacára. Máriának is hízelgett a dolog s csábította Szapolyai végtelen gazdagsága, meg a visszanyerhető valóságos királynőség, de úgy látszik a család nem engedi. Maga mondja, hogy „ha Jánoshoz menne, akkor két bátyja ellenségnek tekintené őt, mert Ferdinánd bátyám kinyilatkoztatta, hogy Magyarország birtokáért élni-halni kész. Én hát nem lehetek az ő ellensége.” Nem is lett az, hanem ügyének legjobb sáfárja. Mikor Ferdinánd a pozsonyi országgyűlés után őt bízta meg helyettesítésével, maga pedig Prágába siet, hogy a másik Jagelló-örökségnek, Csehországnak királyává koronázzák,

Mária tovább veszteget. Pénz volt. Férjének, Lajosnak csak ígérték a segítséget,

de most halála után, a csehországi útra s a magyarországi betörésre volt katoná, futotta az általa Budáról elrabolt magyar pénzből és

kincsekből.

Hogy mindez elő volt készítve azt legjobban igazolja az, hogy Ferdinánd mindjárt a cseh koronázás után kész hadsereggel tör be az országba s támad a törvényes magyar királyra. Az igazságában bízó s ilyen vakmerő árulást el sem képzelő János király nem készült a harcra s hadait is elbocsátotta. Mire észbe kap, már csak biztatásokhoz juthatott úgy VII. Kelemen pápa, mint 1. Ferenc Francia és VIII. Henrik angol király részéről. Csak a bajor fejedelem marad hű szövetségese. A többi fél a Habsburgoktól, mert V. Károly nagy győzelmet arat ellenfelein. Rómát elfoglalja a a pápát is foglyul ejti. Mária özvegy királyné is jól dolgozik. János király magyar híveit a hozzá pártolt főpapok és főurak segítségével elidegenítik. Így János király egyedül marad s a tokaji csatavesztés után kénytelen Lengyelországba menekülni.

A betörő Ferdinándnak Buda könnyű zsákmánya lesz. Itt kerül kezébe a korona is. Budán különben az összeszedhetett urakkal újra országgyűlést játszat végig. Ezen már többen voltak, mint Pozsonyban. A gyűlésen beszédet intéz az urakhoz: „Istent tanúnak híva fogadom, hogy inkább az atyai kegyelmet és szelídséget fogom veletek éreztetni, mint a királyi hatalmat . . . Buzgón

fogok igyekezni, hogy mindnyájatok igazságos, kegyes és jószágos uralkodónak tartsatok bennünket . . . A kegyetlen ellenség által elfoglalt várakat és területeket visszafoglaljuk, az ország határait kiterjesztjük. Számíthatunk testvérünk,

a császár hadaira, számos fejedelem és nép segítségére. A ti és gyermekeitek és hitveseitek javára nemcsak kincseinket áldozzuk fel, hanem készek vagyunk életünket is kockára tenni . . . ” Ugyanezen a gyűlésen kimondatja, hogy János király választása törvénytelen volt. Erre hivatkozva megparancsolják Jánosnak és híveinek, hogy jószág- és fejjesztés terhe alatt térjenek az ő hűségére. Már ekkor a „zsarnok hódító” beszél belőle.

A már említett székesfehérvári gyűlésen a sok megvásárolt és megnyert magyaron kívül ott vannak a horvátok és erdélyi szászok követői is, akik elismerik Ferdinándot királynak. Erre ugyanaz a Podmaniczky főpap koronázza meg őt és nejét, aki egy évvel előbb

János királyt. A koronázáskor esküvel fogadja, hogy az ország jogait, szabadságát és törvényeit tiszteletben fogja tartani.

Ígéretei, esküje nem voltak őszinték. Ezt jól tudta azok adásakor is, hiszen

családi hagyomány volt náluk a zsarnoki önkényuralom, a családi érdek mindenképp fölé való helyezése s az a szándék, hogy Magyarországot, mint „öröklött birtokot”, tartományként olvassza be birodalmába. Hogy tudatosan hamisan esküdött, az kiderült-mindjárt első kormányténykedéseiből. Nem jött a országba, maga helyett királyi tanácsot alakít, az ország székhelyének Pozsonyt jelöli ki s teljesen az osztrák örökös tartományok rendjét akarja meghonosítani nálunk. Érdekes, hogy ő alkalmazza először a horvátok és szászok felpiszkálásával, később a szerb Fekete Ivorral a habsburgi „divide et impera” (támassz viszályt és uralkodj) elvet.

V.

A MAGYAR TRÓNON.

A nemzet két malomkő közé került. Ferdinánd csak önérdekét nézi, németjei csak gyilkolnak, rabolnak, Európa és a pápa nem segítenek semmit. Ferdinánd áruló módon szegi meg esküjét, szavát. Kétkedés száll még a Habsburg hívek lelkébe is. Ez bírja reá Jánost, hogy a törökkel keressen kapcsolatot, a gyűlölt Habsburg zsarnokság és erőszak ellen. Janszky Jeromos lengyel főurat küldi Szulejmánhoz, aki Gritti Lajos (Velence porlai ügyvivője) közvetítésével meg is köti a török—magyar szövetséget. A jelentés erről így szól: Szulejmán a trónon kardját emelve, így szól: „Urad ügyei az enyéme . . . Uradnak barátja és tántoríthatatlan szövetségese leszek. Őt mindenki ellen segítem. Fogadom Prófétámra, fogadom kardomra.” (A legszentebb ősi turáni kard-eskü volt ez, a Próféta szent nevével megtoldva.)

Természetesen Ferdinánd telekiabálja Európát János árulásával, a keresztény világgal szemben. Pedig hát nem is volt az sem újság, sem szégyen, mikor a pápa, a francia és az angol király is a szultán szövetségesei voltak. Azt azonban elfelejti közhírré tenni, hogy János befolyásának ellensúlyozására ugyanezen időben az ő követsége kétszer is megfordult a szultánnál, tudatni, hogy elfoglalta a magyar trónt s jóbarátságot szorgalmazva, kártérítés ellenében Nándorfehérvárral együtt a többi török kézre került várnak

visszaadását kívánva. Erre mondta a nagyvezér, hogy csodálja, miért nem kéri Bizáncot is. A szultán pedig ezt felelte: „Mondd meg uradnak, hogy a jövő évben fel fogom keresni, teljes hatalmammal, készüljön hát a fogadásomra.”

A török szövetség megfordítja János helyzetét. Visszajön az országba, Sárospataknál megveri Ferdinánd seregét s Lippán üti fel szállását. A szultán is

Mohácsnál csatlakozik hozzá s így jutnak Buda alá. Ferdinánd nem tud sereget szerezni, pedig végigházaolja Európát, hogy: „még Jeruzsálemet is elveszi a töröktől, ha segítik”. Budára is csak 1100 embert tud küldeni segítségül Nádasdy Tamásnak, aki halálig akar védekezni, de a német őrség elfogja, megkötözi és Budát ostrom nélkül feladja. Szulejmán ezután a Duna mellett indul Bécs ellen. A dunai várak szintén nem fejtenek ki ellenállást s a szultán kezébe jutnak. (Köztük Visegrád is a magyar koronával. Már szeptember végén körülzárja Bécset. Úgy látszik az volt a terve, hogy azt gyorsan elfoglalva, Bécsben tölti hadaival a telet s tavasszal új erősítéseket vonva maga után, Németországba nyomul. Terve nem sikerült. Bécsben erős védőcsapatokat összpontosítottak s a szokatlan korán beállott hideg időjárás a janicsárok elkényesedett hadát annyira elkedvetlenítette, hogy néhány sikertelen roham után Szulejmán kénytelen volt Bécs alól

visszatérni fővárosába. Akkori szokás szeriml azokat a vidékeket, ahol hadával

elvonult, teljesen elpusztította. A fejére nem tett koronát, Budát és az egész királyságot visszaadta Jánosnak. Szavait, hogy nem tűr a magyar trónon Habsburgot, tettel is bebizonyította s Jánosnak elfoglalja azt, amit Ferdinándnak még adófizetés mellett sem adott vissza.

A szultán hadjárata a Habsburgok kezén levő magyar területeket sújtotta.

Emiatt sok elkeseredett ember pártolt át Ferdinándtól János király táborába, úgyhogy 1529 végén az ország nagyobb része János kezén volt. Ezt Szapolyai hadvezéreinek és Martinuzzi György pálosrendi barát ügyességének köszönhet

te. A két párt közötti harc azonban nem szűnt meg; Ferdinándnak sikerült

nagyobb haderőt szerezni, amely Jánost ismét kiszorítja az országból. Az elbizakodott Ferdinánd Roggendorffot küldi Buda ostromára, de nem sikerül elfoglalni, mert a szultán szolgálatában álló Gritti egy török csapattal jön a vár felmentésére s Roggendorff dolgavégezetlenül kénytelen elvonulni. A szultán a támadásért dühös volt. Ferdinánd belátta, hogy a török szövetség miatt nem tud János fölé kerekedni, sőt Bécs is ismételten veszélybe került. Hogy ezt és ne Magyarországot mentse, újra megkísérel adófizetéssel szerezni békét a szultántól, de elutasítást talál, mert Szulejmán felkészült a háborúra. A követséget azzal az üzenettel bocsátották el: hogy Ferdinánd igen kis legény arra, hogy ellene a szultán komolyan harcra indulhatna. Nem is ellene, hanem bátyja, a német-római császár ellen kelt most hadba a legyőzhetetlen nagyúr. Egyenesen Bécs ellen indult Délmagyarországon keresztül. Tizenhét vár és város ellenállás nélkül küldi elébe kulcsait. Egyedül a Jurisics Miklós parancsnoksága alatt álló kis Kőszeg nem hódol meg. Emiatt csak három hét múlva mehet tovább Stejerországba. Bécs és Németország most is megszabadul, mert sikerült ezalatt védelmére 90.000 embert összevonni. Ütközetre nem is kerül a dolog, a szultán a közeledő hideg miatt végig sarcolja Styriát s ismét hazavonul. Az elkényeztetett janicsárok ugyanis nem voltak a téli hadjáratokhoz hozzászoktatva s otthon is baj került.

A török - magyar szövetség igen kemény dió volt Ferdinándnak: látta, hogy a szultán az általa bitorolt országrészt pusztítja és a magyarság kezd a törökök mellé állni. Hogy a csapást kivédje, eljátszodja házának legaljasabb szerepét. Előbb szemforgató álnoksággal telelarmázza Európát, hogy János a törökkel szövetkezve elárulta a kereszténységet. De azután, saját családi érdeke miatt,

elköveti azt a hitványságot, hogy a papság jóvoltából kezébe került Esztergom várának kulcsait 7000 arany ajándék csatolásával, Sceppa Kornéllal elküldi a szultánnak, hódolata jeléül. Jellemző, hogy magyar király létére önként ad át magyar várat az ellenségnek és hódol meg idegen uralkodónak. A szultán elfogadja a hódolatot. Sceppa jelentésében olvassuk: „Fiad, Ferdinánd király a maga javait

teidnek tekinti, mert Te neki atyja vagy és ő a Te fiad . . . Ha Uram, Ferdinánd király, tudta volna, hogy Te Magyarországot saját számodra követeled, ő sohasem kezdett volna érette háborút. Most örvend, hogy ezt tudja, s csak azt reméli, hogy az atya (!) ezen országot fiának átengedi ...” A szultán így felelt: „Amit kértél, a Nagy Úr megadja . . . A Nagy Úr kész Ferdinándot, mint fiát mások ellen is megvédeni.” A béke szerint Ferdinánd megtartotta azokat a területeket, amelyek a békekötéskor kezében voltak. János királlyal pedig egyez

kedjék, ahogy tud és akar. Az örök időkre kötött béke a szerződés szerint addig

marad érvényben, amíg Ferdinánd annak kikötéseit meg nem szegi. A szultánra nézve nem volt meg ez a kikötés. Az osztálycsinálás végrehajtásával Grittit bízza meg a szultán.

János király mint egyenrangú fél köt szerződést a szultánnal. Ferdinánd emiatt a kereszténység elárulójának nevezi őt. Mikor aztán szorult helyzetbe került

Ferdinánd, elfuttat Konstantinápolyba s helyettese térden állva, szolgálai kézcsókkal könyörgi ki a szultántól, hogy legyen apja s mint fiának, adja oda neki

Magyarországot. Ez a fontos előtte. Ezért kész mindenre, még arra is, hogy az

addig „hitetlen pogánnyal, Európa veszedelmével, a kereszténység átkával” atyai és fiúi viszonyt fogadjon. Ezzel a behódolással nemcsak egy ősi magyar várost ad át a töröknek, hanem megvédelése helyett hűbérbe adja s hűbérként fogadja vissza Magyarországot, amelyet meg akar szerezni s amely véletlenül mégis csak keresztény volt. Természetes, hogy itt is szószegő lett s az első Habsburg-érdeknél felrúgja az atya-fiúságoskodást. Hogy aztán az emiatt dühös szultán végigpusztítja Magyarországot, az kettős haszon a Habsburgokra; a magyar szenved helyette s a pusztuló, meggyengülő magyart könnyebben prédájává teheti. Neki nem is a magyar nemzet, de a magyar föld volt a fontos. Még Szulejmán is rájön erre. Maga mondja emlékiratában, hogy „a Habsburgok és Ferdinánd azt akarják, hogy a föld minden keresztény országa az én kezem által pusztuljon el”.

Ferdinánd felismerve a János szolgálatába állott s Erdélyben nagy hatalom

hoz jutott Gritti tehetségét, elhatározza, hogy a maga pártjára vesztegeti. Ez az elbizakodott kalandor már odáig jutott, hogy Jánost is, Ferdinándot is kijátszodva, magát akarja megtenni Erdély fejedelmének, török fennhatóság alatt. Uralkodóként viselkedik. Még Czibak Imre nagyváradai püspököt is kivégezteti Ferdinánd kívánságára. Kegyetlenkedéseinek se szeri, se száma. Az erdélyiek végre megúnták túlkapásait s Medgyes várába szorítva elfogják és gonoszságai miatt halálra ítélve, lefejeztetik 1534-ben. Gritti megölése miatt a szultán megharagudott Jánosra is s csak Martinuzzi barát furfangos politikája mentette meg Erdélyt a török betöréstől. Másképp is bajban volt János. Európai szövetségesei békét kötöttek a Habsburgokkal s így magára maradt. Egyedül pedig a törökkel is, a Habsburgokkal is nem vehette fel a harcot. Ám Ferdinánd helyzete sem volt rózsás. A német hadakra nem számíthatott, mert sem neki, sem bátyjára

nek nem volt pénze a zsoldosok fizetésére. Így aztán a helyzet kényszere alatt a

két király nagy titokban békét kötött Nagyváradon 1538 februárjában. Ebben testvériséget fogadva, kölcsönösen elismerik egymást királynak.

Erdély a tiszai vidékekkel, a Bánáttal és Budával együtt Jánosé marad, a Dunántúl és a horvát-tótországi részek Ferdinándéi lesznek. János kapta a nagyobb részt. A Habsburg engedékenységnek egy kölcsönös örökösödési szerződési megállapodás volt az ára. Eszerint ha János örökös nélkül hal meg, az egész ország Ferdinándé lesz. A Habsburgok fiúági kihalása esetén az egész ország az idős és nőtlen János király utódaira szállna. Ha pedig Jánosnak gyermeke születnék, az Szepes hercege címmel János minden családi vagyonát örökölje s egy hercegnőt kapjon feleségül. János az ország érdekében megy bele ebbe az egyezségbe. De Ferdinánd nem vette komolyan s legelső alkalommal felrúgta a testvériséget. Nem akart senkivel osztozni. Bárhogy titkolták, a szultán megtudta a váradi békét s ekkor határozza

el, hogy Magyarországot bekebelezi, hiszen János elalkudta azt Nagyváradon a Habsburgoknak. A háborút csak úgy tudta elkerülni János, hogy a nagyvezért pártjára nyerte nagy kincsek fizetésével. A két király békéje már kezdetben nem volt őszinte. Mikor a török János ellen készül, Ferdinánd a fülét sem mozdítja, sőt Majláth Istvánt Erdélyben pártütésre bírja. A szultánnál is vádaskodik Já

nosra, aki erre felmondta a váradi szerződést s 1539-ben nőül vette Zsigmond lengyel király leányát, Izabellát, akitől János Zsigmond nevű fia született. Szapo

lyai betegen indul Erdélybe, hogy Majláthot megfékezze, de útközben meghal.

(1540 július.) Ügyes hadvezér, jószívű és tehetséges ember volt. Hatalommal,

magyar érzéssel. Királysága jogos alapon állott, de túlságosan becsületes volt arra, hogy a Habsburg-galádságokkal megbírjon. Hiányzott belőle az az erély és gyors elhatározás, ami velük szemben és ilyen válságos időkben múlhatatlanul szükséges lett volna. Ha nem a Habsburgokkal áll szemben, nagy uralkodó lehetett volna. Csecsemő fia gyámjával Martinuzzit és Petrovicst rendeli s a szultán pártfogására hagyja.

Ferdinánd, alighogy hírét vette Szapolyai halálának, azonnal elindította hadait a János király birtokában volt országrészek megszállására. A törökhöz is követet küld ennek közlésére. A követnek Szulejmán ezt mondotta: „ . . . Tehát Ferdinánd feledi, hogy Magyarország az én tulajdonom!” És megindította a háborút Ferdinánd ellen, ami sajnós. Magyarországot pusztította el még jobban. A Ferdinándnak küldött hadüzenet így szólt: „Leveleidből arról értesültem, hogy velem békében és egyetértésben kívánsz élni, azonban szavaid nem egyeznek meg tetteiddel. Magyarország az én tulajdonom - miként azt az egész világ tudja - s jogom oly tiszta, mint a nap. Nem értem tehát, mily joggal küldesz seregeket Magyarországba s valóban úgy látszik, mintha azt akarnád, hogy a keresztények valamennyi országai elpusztuljanak általam. Azért a mindenható nagy Isten kegyelméből felkészültem, beláthatatlan seregeim sokaságával, hogy ellenállhatatlan dühvei támadjalak meg s ami történni fog, az való és igazságos leend.”

Hét éves háborúskodás következett erre. Hazánk ebben jut a legszerencsétlenebb helyzetbe, ekkor kerül a másfélszáz éves török s négyszáz éves osztrák rabságba.

Ferdinánd vezére, Roggendorff, aki Budát szerette volna valahogy hatalmába

keríteni, már a török előhad által összezúzatott úgy, hogy csak kevesen tudtak hadából a Csallóközbe menekülni. A feldühödött zsoldosok nagyobb pusztításokat, rablásokat, öldökléseket hajtottak végre, mint amilyent az egy tömegben átvonuló törökök valaha is csináltak. A széteszlott birodalmi hadak, hogy a török védőseregek által nem semmisítették meg, egyedül az ostromban résztvevő magyar csapatoknak köszönhetik, amelyek Zrínyi Miklós (a későbbi szigeti hős) Bánffy és Révai vezérlete alatt visszaszorították Buda falai közé a török üldöző hadat. Utóbbi kettő el is esett ebben a csatában.

Nem is harcok voltak ezek már, hanem gyilkos emberirtások láncolatai. Szulejmán ismételten kijelentette, hogy nem a magyarokkal, de Magyarorszáért harcol. Ha elfogulatlanul ítélnék, nem is volt a törökhöz hűnek maradt részek népének valami nagyobb bántódása, ha a kiszabott adót megfizették. De a Ferdinánd-pártiaknak vagy a hozzá átpártoltaknak birtokait irgalom nélkül

elszedték a törökök s az elűzött nemesek helyére török nemeseket ültettek be a

magyar birtokokba. Ferdinánd nem képes ellenállni a hatalma tetőpontján levő szultánnak s újra békeköveteket küld hozzá.

Az első követtséget, mert csalfán viselkedtek, - mondja a török történetíró Szulejmán bebörtönöztette. A nyugati írók mint vérlázító eseményt tárgyalják

ezt az esetet s álszenteskedve mondják, hogy ilyen volt a törökök fogalma a méltányosságról és népjogokról, hatalmuk legmagasabb idején. Azl feledik, hogy

hány török követet börtönöztek be, sőt végeztek ki a keresztény udvaroknál

ugyanezen korban. Mikor V. Károly egy egész város lakosságát kiirtatta, akkor nem hördült fel a nyugat, de ha a szultán egy vesztegetési szándékkal küldött követet lecsukatott, az világbűn volt

azonnal. Ha becsületes krisztusi mérleggel mérünk, az ozmánység ethikailag mindig volt olyan nívón, mint a vele harcoló nyugati országok diplomáciája. Ma, amikor századok távolából ítélnünk meg eseményeket, mikor annak a kornak elfogultsága már nem vakítja el szemünket, s mikor a másik fél felfogását is módunkban van számba venni, igazat kell adnunk annak a török álláspontnak, hogy Szulejmánnak komolyan az volt a célja, hogy Magyarországot egydarabban adja oda a fiának nevezett s ifjúvá serdülő János Zsigmond-nak, Szapolyai fiának. Hogy ez az odaadás bizonyos hűbérességet jelentett volna, az kétségtelen. „De - kérdezi a török történetíró - vajjon a Habsburgok tekintették-e csak egy pillanatra is másnak, mint birodalmuk egyik tartományának a magyarok ősi országát? És - vajjon - folytatja - ha a magyarság a maga egészében a török birodalomba kebeleztetett volna, akkor nem az történt volna-e vele is, mint a balkáni államokkal, melyek meg nem apadva és a törökség elleni küzdelemben egységes nemzeti öntudatot fejlesztve, a török erők megtörése után olyan nagyok lettek, amilyenek eddig még nem voltak soha.” Egy másik lehetőség is állott a magyarok és törökök előtt. Mint egyvérű fajtestvérek, ha mind a kettőt nem sodorja felvett különböző hite más-más táborba s nem teszi egymás halálos ellenségévé, hanem a vér szava szerint egyesíti őket egy közös nagy államban, vajjon megtörténhetett volna-e az, hogy két testvér egymásnak törve az évszázados harcokban egymás gyilkosává legyen? Bizonyára, ha minket a mohamedánizmus, a magyarokat a kereszténység nem forgat ki nemzeti ősiségünkből, meg lett volna a mód erre, hiszen sok igazi magyar lélek a példát errenézve nek volt ez még akkor is hő óhajta, akár a trónon, akár a népeknél keressük

Szapolyai legkiválóbb politikusa és tanácsosa a horvát származású Martinuzzi György pálosrendi barát volt. Hogy a János király halálával előállott nehéz helyzeten hazánk keresztül gázolhatott, az elsősorban az ő érdeme. Ferdinánd a nagyváradi szerződésre hivatkozva, az egész országot magának követeli és igyekszik is hatalmába keríteni. Másfelől a szultán a Ferdinánd kezén levő országrészt hűbéres országnak tekinti, a János örökségét pedig olyan bizományynak, melyet meg kell őrizni a majd ifjúvá serdülő János Zsigmondnak. Így ő is igényt tart az egész

országára. György barát, akinek azon igyekezete, hogy az országot egyesítse, hozta volt létre a nagyváradi békét, most is arra törekedett, hogy annak alapján teremtsen nyugalmat az országban. Majláth felkelését leveri s János uralomra vágyó özvegyét, Izabellát is meggyőzi a békekesség szükségéről. Ferdinánd azonban nem akar osztozni. 1540-ben Fels, 1541-ben Roggendorff tábornokait bízza meg

azzal, hogy vegyék el Izabellától az országot, akit még arra is megnyert, hogy Budát az ostromlók kezére játszódja. A királyné mesterkedése dacára sem sikerült az ostrom, amely azonban kihívás volt a török ellen. Szulejmán 1541 nyarán meg is érkezik Buda alá, Roggendorff csúfosan megfut előle. A szultán táborába hozatja a csecsemő János Zsigmondot. Amíg a gyerekekkel játszadozik, katonái

kis csapatokban belopakodnak a várba, mintha báméskodni mennének. Mikor elegenden voltak, megszállják a kapukat s a török hadak bevonulnak a várba. Ezzel a csellel sikerült vérontás nélkül elfoglalni Buda várát. Szulejmán kijelenti, hogy

a várat János Zsigmond felnövéséig maga tartja a kezében, nehogy a királyné gyöngesége miatt Habsburg-kézre kerülhessen. Így elvész az ország tulajdonképeni fővárosa, melybe a török ült be. Ezzel az ország háromrésze szakadása megtörtént. A Habsburgok Pozsonyban, a török Budán, az erdélyi részek és tartozékai Gyulafehérváron ütötték fel székhelyüket. A szultán Erdélyt és az egész Tiszántúlt János Zsigmondra ruházza, akinek felnőttéig György barát kormányoz. Budába egyik basáját helyezi el, akit a török hódoltság fejének nyilvánít. Verbőczyt hagyja magyar bírónak. Így az igazi török hódoltságot Buda megszállásától kell számítani.

Az ország fővárosának török kézre jutása nagy rémületet vált ki mind a két országrészben György barát beveszi a Habsburg-áfiumot, hogy a török veszedelmesebb hazánkra a Habsburgoknál. Emiatt 1540 decemberében új szerződésre lép Ferdinánddal, akit elismer királynak és Erdély urának. A rendekkel nagyobb pénzsegélyt szavaztat meg a török elleni közös támadásra és az átadott Er

dély védelmére. Ez egyszer jött is egy nagyobb német sereg 1542-ben. Joachim birodalmi örgrói és Móric szász herceg vezette a fegyelmetlen népet. Pestig jutnak, amelyet sikertelenül ostromolnak. Közben a hadseregnek nem fizetik meg a zsoldját, amire az szétoszlik s végigdúlva a fél Dunántúlt, végigrabol, felperzsel és elvisz minden mozgathatót, a védtelen lakosságot pedig legyilkolja. A Dunántúl egész vidékei maradnak néptelenül utánuk.

Ez a csúfos kudarc eszére téríti György barátot és a német pártot. Látták, hogy a lehetetlen német nem tudja megsegíteni őket s ha az országot nem akarják végleg tönkre engedni, szakítani kell velük. Így újra a török felé hajolunk. Közben Szulejmán a támadás miatt felbőszülve, hatodszor indul Magyarország ellen. Pécsét, Siklóst, Esztergomot és Székesfehérvárt elfoglalja, basái pedig Vi

segrádot, Nógrádol és Hatvant kerítik kézre. Ezúttal az elfoglalt területeket török közigazgatás alá veszi s szandzsákokra (zászló) osztja föl. Ferdinándnak nincs se pénze, se hadserege s V. Károly spanyol császár még tőle kér huszárokat segítségül a német protestáns fejedelmek ellen. (János Frigyes szász választófejedelmet a lochauri csatában egy Luka nevű magyar huszár fogja el.)

Az 1545-iki országgyűlésen „a legvakmerőbb és legrémítőbb” kifakadások hangzottak el Ferdinánd ellen, - írja a Habsburg történetíró. Ferdinánd végre is a szultánnál könyörgésre fogja a dolgot s 1547-ben 30.000 arany évi adó ellenében ötéves békét kap a szultántól. Csak 35, részben csonka vármegye s Horvát és Tótországokból egy kis darab marad a kezén. Így adta el Magyarország még látszólag meglevő függetlenségét. Az elkeseredés oly nagy, hogy kénytelen még ugyanezen év decemberében Nagyszombatba országgyűlést hívni. Itt avval me lehetődzik, hogy a békét az ország érdekében kötötte, hogy ő is, V. Károly is

azon lesznek, hogy Magyarországot felszabadítsák, mert ennek békéjétől függ az egész kereszténység biztonsága. A rendek bevették a bolondgombát s nehéz szívvél tudomásulvették azt a békét, amely az ország feldarabolását jogilag is szentesítette. Ezen

az országgyűlésen a rendek, hogy a Habsburgok bizalmatlanságát megszüntessék, fontos engedményt lettek az V-ik törvénycikkben.

György barát Béccsel 1542-ben szakít. Ez adja meg Erdély végleges különválásának alapjait. Az ország háromfelé szakadt. Nyugaton a német nyomja, középen a török az úr, a magyarság megmentése a kis Erdélyre marad. A nemzeti létet menti itt György barát. Mint János Zsigmond gyámja, a rendek tá

mogatásával, gyámtársa és Izabella királyné ellenállása dacára, megszervezi az önálló, egységes és alkotmányos Erdélyt. Az 1542. évi tordai országgyűlésen az egymástól régóta széthúzó magyar, székely és szász nemzeteket rábírja a régi egység helyreállítására. Véd- és dacsövetség volt ez külső és belső ellenségek ellen. (Tordai unió.) Kimondták, hogy külföldi uralkodókkal külön ezután egyik sem tárgyal. Kiküldötteikből György barát egy vegyes tanácsot alakított maga mellé. Az 1544-iki országgyűlésre meghívja a bánági és tiszavidéki részek képviselőit is. Ezzel biztosította a magyar többséget. Az addig kuszált adórendszer helyett egységesebb adózást vitt keresztül s ezzel a kincstár jövedelmét 300.000 forintra emeli. (Vásárlóereje a mai pengőnek majdnem százszorosa.) A hadügyet védelmi alapra helyezi s 6000 állandó katonát tart szolgálatban. A törökkel 10.000 aranyadó árán békében él s Erdély nem látja ennek kárát.

Közbőben több török erőszakosság történik, viszont a Habsburgoknak sikerül a franciákon és a német protestansokon győzelmei aratni György barát megijed, a pozsonyi országgyűlésre követséget küld s 1548-ban megint szövetkezik Ferdinánddal, akinek segítségével ráveszi Izabellát, hogy 100.000 arany fejében lemondjon Erdélyről. Ugyanekkor János Zsigmondnak feleségül ígéri Ferdinánd egyik leányát, Oppeln és Ratibot hercegségekkel. A nagy vezér és a francia követ hiába fenyegetőznek, György barát Erdélyt és a szent koronát átadja Ferdinánd megbízottainak, Nádasdy Tamásnak és Castaldonak. Jutalmul az erdélyi helytartóságot és a bíbornoki kalapot kapja, melyet V. Károly eszközölt ki neki. A szultán bosszúját annak elbolondításával kerüli

el. Megfizeti az évi adót, elhítteti a gyermek János Zsigmond uralmát s a Habsburgokhoz való

húzást gyámjáról, Petrovics árulásának tünteti föl. Pedig ő segíti Temesvárnak

és a Bánság várainak Castaldo kezére adását, sőt Lippa várának a töröktől csellel

való elfoglalását is. Így szerzi meg az egész Erdélyt Ferdinánd számára, aki 7000 embert küldött Castalddal Erdélybe azzal, hogy segítsenek a török ellen védeni Erdélyt. Dacára mindezeknek, Ferdinánd Castaldo vádjaira, - aki György barát kincseire vágyott - árulónak hiszi Martinuzzit s fölhatalmazza Castaldot, hogy vele alkalomadtán elbánhasson. Castaldo 1551 december 17-én meg is öli alvinci kastélyában a bíborost. Megvesztegeti György barát titkárát, Ferrarit, aki beereszti a gyilkosokat. Pallavicini orozva szúrja le hátulról a barátot, a császár parancsára. Azután összekaszabolják s a várakba dobva, temetetlen hagyják. Ez a gyilkosság Ferdinánd személyes büntette. Mikor a pápa vizsgálatot rendelt a bíboros megölése miatt, ő maga ismeri be hivatalosan s a gyilkolásért a teljes felelősséget vállalja. A pápa ezért egyházi átok alá veti s csak halála előtt néhány

nappal oldja fel alóla. A gyilkosok közül Pallavicini hatalmas birtokot és örgrófi

címet, Odescalchi szintén birtokot és hercegi címet kapott. György barát ekkor már 70 éves volt. Mercardera, a gyilkosság egyik résztvevője, levágja a barát szőrös fülét és bársonyokban elküldi azt a császárnak, aki gyönyörködve nézi.

A Habsburgok alá került Erdély Castaldo kezén marad, aki rémuralmat teremt. Fizetetlen zsoldosainak szabad rablást enged, s a leggyalázatosabb dolgok

felett is szemet huny. A politikai és rablógyilkosságok nagy elkeseredést szülnek. A szultán nem nyugszik bele Erdély átadásába s a rendeket éles hangon szólítja

föl 1566-ban, hogy János Zsigmondot hozzák vissza. Ez vissza is jön anyjával,

Izabellával együtt. Castaldo csúfosan megfut előle s János Zsigmond minden nehézség nélkül birtokába veszi Erdélyt. Még

serdülő ifjú volt s helyette anyja és Békési Gáspár látták el a kormányt.

György barátért a szultán újra megtámadja Ferdinándot. A hadjárat várháborúknban merül ki. Temesvárt, Drégelyt, magyar kapitányaik utolsó lehelletig védik, Szolnokot a gyáva spanyol és vallon őrség áruló módon föladja. Elesnek még Gyarmat, Szécheny, Kékkő, Hollókő és Buják, Eger várát Dobó István megvédi. Ferdinánd tehetetlen, végül is kénytelen 1562-ben 30.000 arany évi adóval 8 éves békét kötni. A békében bármennyire nem akarta, el kellett ismernie Erdély függetlenségét. Ferdinánd ekkorra már teljesen levetette álarcát. Elérte célját. A szultán Ausztria helyett a Habsburg-uralom alá került egész Magyarországot pusztítja. Az nem számított, hogy a koldus országból pusztta lesz, mert hiszen a német számára így annál könnyebb zsákmány és letelepedési hely lehet. Két

évre rá meghal Ferdinánd.

Ferdinánd, a magyar nemzet és ország ellen később elkövetett összes bűnöknek megkezdője és irányzója. Mindent fölhasznált a magyarság megsemmisítésére. Az első nemzetiségi lázadásfélét is ő teremti meg. A német mintájú rablólovag rendszerű hatalmaskodások közé tartozott Fekete Iván (Cserni Jovan) működése. Eredetileg Szapolyai lovászlegénye volt. Megszökve udvarából. Szeged tájékán, főleg szerb martalócokból, egész hadsereget gyűjt maga köré s nemcsak réme lett a tiszta-marosközi vidéknek, hanem kiskirályként viselkedik s nyíltan Ferdinánd zsoldjába szegődik. Ferdinánd követet küld hozzá s nagy pénzekkel rábírja, hogy a magyar területeket és a magyarságot pusztítsa. Garázdálkodásának Czibak Imre nagyváradi püspök vet véget. Talán ekkor ismerik

föl a Habsburgok, hogy a magyarság ellen a legjobb eszköz a nemzetiségek fel

használása. Ezért kezdik meg aztán minden oldalról az újabb telepítéseket. A magyarság részéről végzetes hiba volt a közénk keveredett zárttömegű idegenek megtűrése. A nemzet testén megtűrt ezen idegenek azonnal leszakadtak, mihelyt nem volt erős a markunk az összefogásra. Nemcsak idegen testek, igazi rákfenék

voltak ezek. melyek az anyaállam és a nemzet testének gyilkosai lettek.

Mint egész Európában, nálunk is gyorsan terjed el ebben az időben a reformáció. Ennek okai a reformzsinatok meddősége, az egyházi visszaélések és a felszínes vallásosság. Nálunk, magyaroknál ehhez járult még szabadabb voltánál fogva a magyar lélekhez való közelebb állása és főleg az, hogy a magyar nyelvet használták. Elősegítette több főúrnak és főpapnak kapzsisága is. Ez magyarázza meg azt a gyors elterjedést, hogy pl. Erdélyben csak 3 főúr volt a század végén katolikus, 900 falu pedig lutheránus és ezernél több református.

A törökök kezébe került részeket a jövedelem nélkül maradt katolikus papság

elhagyja s csak az úgyszegény protestáns papok maradtak ott. Több főúr azért lesz protestáns, hogy az egyházi javakat a maga részére foglalja le. (Pl. Bebek Ferenc száz harangból veret pénzt.) A Habsburgok többi országaiban már Ferdinánd első idejében üldözték a protestánsokat, de nálunk jóidőig nem vették komolyan, hogy protestáns párthíveiket megtarthassák. Azért nálunk sem volt

teljesen ártatlan a dolog. A vendek már 1550-ben felszólalnak az országgyűlésen a protestánsok üldözése miatt. A János király birtokában való részekre Erdély

adott útmutatást. 1548-ban már megjelenik a „status quo” intézkedés, 4 évre rá

kimondják a vallási egyenjogúságot. Az 1557-ik évi tordai országgyűlés pedig elsőnek mondja ki a világon a vallásszabadságot, megelőzve vele minden népeket. 1564-ben a katolikus, lutheránus és református egyházak szabadságát biztosítják s ezek közé 1571-ben az unitárius vallást is beveszik. Egyedülálló jelenség ez az egész világon s ez a korát megelőző vonás egyenesen az ősi turáni vallási türelmességben gyökerezik. A szertartások eleinte alig különböztek egymástól, sokan azt sem tudták megmondani, hogy milyen vallásúak. Érdekes jelenség, hogy Habsburgi Mária özvegy királyné és környezete is hajlott a protestánizmus felé. Ő maga Lutherrel levelezést folytat s Németországban sok halálraítélt protestánst megment. Ferdinánd politikai okokból a papi nőtlenség eltörlését s a kétszín alatti áldozást

kéri a trienti zsinattól, amivel az áttérések meggátlását akarta elérni. Fia, Miksa, jódarabig protestáns s kijelenti, hogy nem hiszi a szenteket, nem is gyónik meg egy pápai titkos brévé alapján kétszín alatt vesz úrvacsorát. Csak a német és lengyel trónért tér vissza a katolikus felekezetbe.

A protestáns egyházak szervezeteiket is elég korán megalakítják. A reformátusok 1507-ben a debreceni zsinaton, az unitáriusok 1571-ben a tordai országgyűlésen, a lutheránusok 1610-ben a zsolnai zsinaton. A reformáció káros hatásának tulajdonítják részben az ország három részre szakadását, azzal indokolva, hogy a nyugati részek katolikusok maradtak. Ez az indok nem helytálló. Ezek a részek ugyanis nagyon kéznél voltak s őket érte legközelebb a Habsburgok zsoldos hadainak rablása. Ferdinánd és a hozzáhúzó papság részben megtartják, jórészt pedig visszatérítik az itteni részeket Ferdinánd hívségére és a katolikus vallásra. Ne feledjük, hogy egy-egy nagy úr hitcseréje a birtokain élők összességét kényszerítette magával. A Habsburgok által megszállt részeken a habsburgpárti papság hatása alatt aztán odáig fejlődtek a dolgok, hogy nem

csak a magyarellenes katolikus idegenek, hanem a magyar katolikusok is oly gyűlölettel viseltettek a protestánsok iránt, hogy ezektől nemhogy támogatást, vagy segítséget várhattak volna a nemzeti szabadságukért küzdő erdélyiek, hanem olyan ellenségek voltak, akiket a nemzeti függetlenség elrablásához, sőt a nemzet megsemmisítéséhez is kész eszközként lehetett fölhasználni.

Ez elnyomó irányzattal szemben a protestantizmus sem hitbelileg, sem politikailag nem nyomott el senkit. De nem is alkudtak meg a magyar szabadságért. A Habsburg-zsarnokság volt az oka, hogy majdnem egész Európában, de különösen nálunk a politikai és vallási szabadság összeforr az alkotmány elvével s így hozzája simulnak a meg nem alkúvó honfiak. Azok, akik megalkudtak, a megfizetett árulókkal együtt az udvar emberei és így szükségképp katolikusok. Így lesz a Habsburgoktól távolabbi rész protestánssá. Nem önkénytelen megoszlása

ez, hogy a nyugati részek elgyötört és a Habsburgoktól megvásárolt, a haza

árulók hatalma alatt lévők a bitorló Habsburg királyhoz simulva, katolikusok lettek, míg a meg nem alkívók a törvényes magyar király mellé sorakoztak, így végeredményében a magyarság javát szolgálták.

A protestantizmusnak hasznos hatásait senki sem tagadja. A habsburgi német kormány a nemzet jövőjét és nyelvét veszélyezteti. Így egyfelől a nemzetvé

delem, másfelől a nyelv védelmét szüli meg, ami fenntartja a magyar egységet templomon és iskolán keresztül. Az „országos csapás” - mint némelyek mondják - a magyarság szempontjából tehát országmentő és a nemzeti műveltség megteremtője lesz.

Igazi magyar szempontból nagy áldás volt Erdély elszakadása, mert ez nyelvében, érzésében, udvari jellegében, művelődésében és társadalmi vonatkozásaiban is magyar volt és maradt. Másfélszázadon át az erdélyi udvar a nemzeti fejlődés és szellem igazi központja. A másik kettő idegen; Buda török, Pozsony német volt. A magyar alkotmánynak, a vallás szabadságának fennmaradása Erdély különválásához volt kötve. Ha Erdély nincsen, - így hirdetik - ebben az időben meghal a magyar nemzet, akár Ferdinándnak, akár a töröknek a kezére jut. Hogy Ferdinánd kezén biztos lett volna a nemzeti halál, az tagadhatatlan, ám a török kezében leendett sorsunkra a legnagyobb török politikus és történettudós fennebb idézett szavaira utalok.

Még Pázmány Péter is azt hangoztatta, hogy a magyar nemzet fennmaradásához Erdély szükséges, mert ha nem: „gallérunk alá pökik a német”. A pápai nuncius, Mignolleli pedig azt írja, hogyha elbukik Erdély, Magyarország a török prédája lesz.

Minden mozgalom, mely a magyar szabadság visszaállítását célozta, Erdélyből indult ki. Divatos az erdélyi szójárás: „Boldogok vagyunk, mert vérünkben való és nyelvünkön beszélő urunk van.” Ha vitáztak, hozzátették, hogy: „Nem olyan ugatás, mint a Ferdinánd és németjeié.” A ma köztünk élő erdélyiek is hű magyarok, vérükben áldozatkészségükben és odaadásukban.

Az elmondottakból megláttuk, mikép csempészik magukat a Habsburgok a magyar trónra, melyet aztán 400 éven át bitoroltak . Mert az, hogy később a hatalom birtokában igyekeztek törvényes formát kizsarolni uralkodásuknak, egyáltalán nem változtat a jogtalan elbitorlás tényén. Nemcsak esküszegésükért nem lehet tek törvényes királyok, de soha egyikük sem ült jogosan a királyi székben. Az ellenünk elkövetett áruló bűnök nagyságát Ferdinánd törvénytelen cselekedetei tárják fel.

Trónszerzésének módja tükrözi jellemvonásait. Cselszövő, alattomos, semmitől vissza nem riadó, aki mindig és mindenben családi érdekeit nézi. Maga mondta, hogy anyanyelve spanyol, de csak habsburgul beszél. Németül sem tudott jól. A trónrajutás ravaszsággal, vesztegetéssel, címek és rangok adásával, hazug frázisokkal és hízelgéssel kezdődik. Megtartásáért mindenre kész. Hűbéri alapon szövetkezik a törökkel Szapolyai ellen. Mikor ez sem segíti céljához, felbérel Haberdenatz Jánost, a törvényes magyar király meggyilkolására. A véletlen, hogy az orgyilkos rajtaveszt és zsákba varrva, a Gellértről a Dunába kerül. Trónja biztosításáért küldi az idegen fegyvereseket az országra és az országgyűlésre. Ő kezdi meg a nemzetiségek felizgatását is. A Habsburg-uralom alapelveit

lerakta és programot ad hazánk megromlására. Utódai mind az ő pokoli esz

közeivel dolgoztak, azon habsburgi cél érdekében, hogy Magyarországot örök

tulajdonukként, családi birtokukká és birodalmuk tartományává tehessék, ha lehet germanizálással, ha nem, agyonnyomással, kipusztítással.

A föld a fontos, nem a rajta élő nemzet. Ezért küzdve, ejtik rajtunk a sérelmeket. Ellenállásunkért a magyargyűlölet, letörésünkért a spanyol

inkvizíció

kicsiszolt

kegyetlenségek.

Az ő bűne a hazát és erkölcsöt szétszakító pártoskodás. A régi magyar viszálykodások belső hatalmi vágyból fakadtak, ő csinált

ebből áruló, nemzet

gyilkos pártoskodást. A pártjára megnyertek a hatalmasakból, kiváltképpen a

főnemesek és főpapok köréből kerültek ki. Sokan ismételten cseréltek pártot és urat, hogy minden árulásért új jutalmat csikarjanak ki. Az erkölcsök romlása a vad erőszakosságokig sülyed. Istentelenség, irigység, gyilkosság mindennapi és akár Németországban az ököljog korában, aki jobban bírta, jobban marta.

Ferdinánd bűneiért a megvesztegetettek épp oly felelősek, mint ő. A többi pártoskodó főúr is hibás, de nem bűntárs, hanem áldozat. Felelősségüket enyhíti, hogy nem volt tapasztalatuk a Habsburgok útjáról, amit a későbbiek már ismertek s mégis a habsburgi célok ígásai lettek. Az elsők jóhiszeműek, előttük állt Hunyadi példája, aki az ország biztonsága érdekében a félgyermekek lengyel királyt hívta a magyar trónra. A későbbiek tudatosan adják el magukat Ferdinándnak, aki a magyarság törvényes követeléseinek teljesítése helyett megalázkodik a török előtt. Pedig már akkor láthatták, hogy a bitorló nemcsak alkotmányunknak ellensége, de pusztulásunkra is tör. Olyan ember és család került a királyi székbe, amely gyűlölte a magyart s 400 éven keresztül csak akkor örvendett, ha a magyar sírt, de ha a magyarság ajkára kerülhetett néha egy-egy futó mosoly, az náluk fakasztott könnyeket. A Habsburgok a 150 éves török uralom lerázása helyett olyan zsarnok igát raktak reánk, amely rettenetesebb volt minden török-tatár pusztításnál.

Ferdinánd jelölésekor is, koronázásakor is esküt tesz a magyar alkotmány megtartására és az ország megvédésére, melyet mindannyiszor megismételt, ahányszor pénzre volt szüksége. Még meg sem száradt a tinta a koronázási hitlevélen s máris hódító zsarnokként parancsolgat. Az 1529-i országgyűlésen esküvel fogadott ígérete megtartását zajos gyűléseken követelik, de hiába. A törvénytelen

gek miatti panaszok egyre szaporodnak. Mindent törvényellenesen, rendelettel

és idegen közegekkel intéztet. Még a pénzügyeket is családi és német érdekek szolgálatába állítja. De hogy miként sáfárkodik alkotmányunk letiprásában és nemzetünk tönkretételében, azt a panaszok mutatják igazán. Lássuk nagyjából.

Buda helyett a Bécshez közelebb fekvő Pozsonyt jelöli ki az ország fővárosának. Nemcsak távol marad az országtól, hanem megszünteti a magyar királyi udvartartást, hogy ezzel tartományi jellegűvé süllyesszen. Alkotmányellenes királyi tanácsot állít fel a megvásároltakból és idegenekből. Ezek vagy nem tartják meg a magyar törvényeket, vagy a törvény és gyakorlat között keresik meg a nekik kedvező ellentéteket. Héttagú helytartó tanácsot alakít idegenekből és a megvetettekéből, de ezt a tanácsot a bécsi kormány még a magyar ügyekben sem kérdezi meg. Királyi kancelláriát állít fel Pozsonyban, de az csak látszat. Az idegen hivatalnokok nem is engedelmeskednek rendeleteinek, hanem a bécsi császári kancelláriának, amely egyre-másra küldi a rendeleteket. Ezért a panasz,

hogy tiltsák el a bécsi kancelláriát a magyar ügyekbe való beavatkozástól. Kamarai székhelyül is Pozsonyt jelölik ki. A kamarai bányák eltulajdoníthatása céljából ebbe is idegeneket ültet. Az idegen közegek küldését már a pozsonyi királyválasztó komédiánál elkezdették. Itt a német birodalmi alkancellár német nyelven mondja el a királyi előterjesztéseket, úgy mint a többi tartományban.

A szabadban, főleg Rákoson tartott országgyűléseket megszünteti s helyettük Pozsonyban zárt teremben tartatja azokat. Magát az országgyűlést két táblára házra szakítja, már 1529-ben. Az alsó tábla a kurtanemeseké, akik lassan

odajutnak, hogy a vármegye által kiküldött követekkel képviseltetik magukat. (1571 óta.) Ezt a török veszéllyel indokolták. A felső táblán a gazdag nemesek és a főpapok foglaltak helyet. Mivel éppen ezekből voltak a megvásároltak, a felső tábla nemcsak a Habsburg-többséget biztosította, hanem ezeknek uralmi eszköze lett. Ez a változás az 1351. évi törvényben és a tripartitumban lefektetett alapelveket, hogy a nemesség egy és egyenlő, megdöntötte. Ekkor alakult ki az országban a négy rend. A városok követei is az alsó táblára kerülnek. Ez a rend 1848-ig marad érvényben. A követek utasításokat kaptak s aszerint kellett magukat tartani. Ezek az utasítások az ország közhangulatát és szükségleteit mutatják és végtelen becsesek azokkal a jelentésekkel együtt, amit a követek hazaküldöttek. Ugyanis Habsburg véletlenségből az történt,

hogy az országgyűlési tárgyalások jegyzőkönyvei elvesztek és így azokról csak ezekből a jelentésekből szerezhünk igazi képet. Érdekességük, hogy a többnyire idegen többségű városok mindig szükkeblűek voltak az országgal szemben. Az országgyűlést királyi biztos nyitotta meg a király előterjesztéseivel. Erre a két tábla - üzenetváltásos megegyezés alapján - felirattal válaszolt. A királyi tanács az erősebb kifejezéseket letompítja, sok esetben megváltoztatja, néha az egész feliratot is. Ha ebbe a két tábla nem nyugszik bele, új felirat készül, mindaddig, amíg vagy a rendek, vagy a korona enged Szavazásra ritkán került sor s ilyenkor az abszolút többség döntött. Egy-egy országgyűlés ritkán tartott tovább 5-6 hétnél. Siettek az elkészüléssel és a hazamenéssel. A hozott törvények szövegezőmódja sok vitára és visszaélesre adott alkalmat. Ezt ugyanis nem az országgyűlés végezte, hanem a beküldött jegyzőkönyvek alapján a nádori ítélőmester. Így aztán majdnem mindennapi eset volt, hogy a törvény mást mondott, mint amit az országgyűlés

határozott. A felsőbb parancs kénye-kedve szerint változtatta meg azokat. Ezért mindig a napirend felett is. A kormányzat mindig elsőnek követelte a kívánt adó megszavazását, a rendek pedig a sérelmek orvoslását. Kijelentik, hogy az országgyűlést nemcsak az adók megajánlására kell évenként összehívni, hanem a bajok, orvoslására és a közügyek intézésére is. Az e körül támadt heves vitákon mindig arra törekedtek, hogy a másik féltől minél nagyobb engedményt csikarjanak ki. A vége rendesen az, hogy a Habsburg orvoslást ígér, az országgyűlés a pénzt megadja, utána pedig az országot becsapja. Így történi ez a Ferdinánd 30 éves uralkodása alatti 24 országgyűlés mindenike után. Az ország ügyvezetését és szervezeteit is céltudatosan összpontosítják. Még azt sem szeretik, hogy Erdély és Horvát-Tórország rendei külön tanácskoztak. Legkedvesebb volt előttük a hamarjában összehívott táborgyűlés, mely halasztást nem tűrő esetekben rögtön intézkedhetett. Itt előrángatott híveikkel hamarabb célt értek s csak a nemzet

ellenállásán múlt, hogy ezt nem teheték állandóvá, önkényüknek hatalmas akadálya volt a nádori méltóság. Nádasdy Tamás töltötte be akkor ezt a tisztséget s bár erősen Habsburg-párti volt, mégis

többször meghiúsította terveiket. Ezért Nádasdy halál; után nem engedik betölteni a nádori széket s helyettük úgynevezett királyi helytartót küldenek az országra (Thurzó E . . . Oláh M . . . Verancsics

A.) és al-nádorokat neveznek ki, akik természetesen Bécs rendeleteit szó nélkül hajtják végre. Az örökös tiltakozás nem használt semmit, csak szájjal voltak a haza mellett s tettek helyett a törvényeket gúnyolták ki. Az országnak nagyobb és rosszabb ellensége volt saját királya, mint a török.

A németújhelyi börtönt, a spanyol inkvizíció minden borzalmával és kegyetlenkedésével Ferdinánd nyitattja meg. Hogy mit csináltak itt, arra János király hű hadnagyának, Bodó Ferencnek az esete ad példát. Mindenképpen meg akarták nyerni Ferdinánd hűségére. de ez nem állott kötélnek. „Én hűséget esküdtem a magyar királynak becstelen nem leszek soha!” - szöjt. mire a Habsburg-hóhérok addig kínozták, amíg megöriilt. Ebből a börtönből ép ember nem került ki.

Pedig mindig tele volt, hanem a várárok temetője egyre jobban meglelt a halálra kínozttak és legyilkoltak tetemeivel. Még a királyválasztó jogot is elsikkasztja, üres formalitássá süllyesztve azt. Fiát, Miksát már erőszakkal varrja az ország nyakába. Első próbálkozásakor 60 magyar főrendet idéz Bécsbe. Azzal bolondítja őket, hogy ha fiát, választás mellözésével, elismerik királynak, akkor az Magyarországon fog lakni. De ezek nem egyeztek bele, pedig Habsburg-pártiak s túlnyomó részben a megfizetettek közül valók voltak. Az 1563 augusztus 30-i

pozsonyi országgyűlésen mégis keresztülviszi, hogy Miksát megválasztják. Heves viták előzik meg a választást. Végül Ferdinánd kieroszakolja, hogy a királyi hitlevélbe a választatott szó helyett a neveztetett kerül. Hogy ezt a változtatást az országgyűlés valóban szabályosan elfogadta-e, vagy csak Ferdinánd parancsára a törvénytövegező hamisította bele, még nincs teljesen tisztázva. Nádasdy Ferenc nádor felír az alkotmányellenes ténykedések ellen. Ferdinánd így felel: „A közjó felette áll minden törvénynek. A régi törvények nem irányadók és félretehetők, ha a közjó (t. i. a Habsburg-érdek) úgy kívánja.” Országgyűlést csak ismételt sürgetésekre hív össze, de azokon semmit sem orvosol. Így gyűlnek

fel a panaszok és sérelmek, amelyek nem gátolhatták meg a nemzet elnyomorodását,

javainak elpusztítását. Mindez meghajlásra kényszerítette a nemzet egy részét. törvényeit tartsa és tartassa meg. A vagyonbiztonságot állítsa helyre. A zsoldos sereg és vezetőinek kegyetlenségeit szüntesse meg s parancsolja ki azokat az országból. Kíméljék a magyar nemzetet. A várakból távolítsák el az idegen őrseget, amely azokat nem tudja s nem is akarja megvédeni, sőt az idegen hadak és hadnagyok a lakosság javait erőszakkal elszedik, fosztogatnak, a magyart gyalázzák, a nemeseket szidják és zaklatják s a törvényekre fütyülve jobban pusztítanak a töröknél, amellyel nem bírnak. Ezenkívül a zsoldos hadaknak, a magyar várakba való behelyezése a törökök kihívása, mert az ilyeneket már habsburgi birtoknak tekintik és mint ilyent, támadják. A töröktől annyira nem tud megvédeni, hogy ez már János halálakor elfoglalhatta volna hazánkat, ha nincs a furfangos György barát, aki menti a menthetőt. - A külföldi német tanácsosokat

távolítsa el, mert ezek csak a császárnak engedelmességek s minden nemzet

és államellenes törekvésnek készségei eszközei. - A bécsi kancelláriát tiltsa el a

rendeletek küldésétől. A német kamara Magyarországon ne intézkedjék, hiszen még az ország belügyeibe is beleavatkozik s a kancelláriával együtt, felrúgva függetlenségünket és alkotmányunkat intézi az ország kormányzását. Császári biztosait, akikkel elárasztotta az országot, hívja vissza. - Az országgyűlésen sem

mi keresete az idegeneknek, még mint előterjesztőknek sem. - Állítsa vissza a magyar udvartartást.

Ez utóbbi pont volt, a szélesebb látókörűek előtt, a legfontosabb követel

mény. Látták a ferde helyzetet, hiszen addig inkább mi diktáltunk Bécsnek, sőt Bécsből fél Európának, de a Habsburgok betolakodása óta már Bécs parancsolt nekünk. Ez pedig belügyeinknél sokkal súlyosabb veszteséget jelentett, mert a külföldre nézve egyszerűen meghaltunk. Külpolitikai vonatkozásaink elvesztek s nem a nemzeti, hanem a Habsburg-családi politika lett mindenben irányadó. Ez függetlenségünk elvesztését jelentette, aminek legalább látszatát

fenntarthatna volna az, ha lett volna magyar királyi udvartartás. De a Habsburgok éppen ezt nem akarták.

Az adózás volt az egyetlen jog, amit nem tudtak a rendek kezéből kicsikarni. Ha nem volt országgyűlés, nem fizettek adót, az önkényes rendeletekre pedig a vármegyék nem hajtották be azt. Az adókulcsot kapunként állapították meg s ez 1-18 forint között változott, mert a török hódoltság miatt a kapuk száma elapadt és segély-adóval kellett pótolni. Az adókezelést látszólag a magyar pénzügyi kamara végezte, de ennek Bécs diktált s az egésztest magához ragadta azzal, hogy az adóösszegek a török elleni harcokra, a zsoldosok és a végvárok fenntartására kellenek. A kormány, hogy adóhoz jusson, úgy segített magán, hogy a zsoldra valót erőhatalommal hajtotta be. A zsoldos hadnagyok reá mentek egy-egy falura, vagy birtokra, ott beszállásolták magukat, ha kellett, erőszakkal vették el az élelmezésükre szükségeseket s addig nem mentek el, amíg az adót elő nem teremtették. Sok csapat ily módon ingyen tápláltatta el magát egész éven át. A hadiadót akkor is szedték, ha nem volt háború. Hogy ezeknél az ún. adószedéseknél milyen visszaélések történtek, arra az 1535-i országgyűlés panasza vet világot: „Összevert és mezítelen testénél nem maradt egyebe a magyarnak.” Nem is lehetett másképp, ha a magyar király zsoldosaival raboltatta ki magyar népét. De az utolsó falatig való kirablás még nem volt elég. „Fiainkat hadimun

kára hurcolják el, ahonnan rendesen soha sem kerülnek vissza. Asszonyainkat, leányainkat megbecstelenítik. A falvakat leégetik, a lakosságot legyilkolják.” Háborúkor „terepbiztosítás” miatt ugyanígy cselekednek.

A hadügyeket a nádor helyett a bécsi haditanács intézi, amely magyar vezéreket, sőt még tiszteket sem alkalmaz. Az idegen kapitányok és rabló zsoldosaik nem bírnak a törökkel, gyáván futnak előle, de a védtelen országgal és lakossággal ellenség módjára bánnak. A török csak adót szedett, de intézményeinket nem bántotta. A német, aki védeni jött volna, olyan emberpusztítást végez, amelyet a török sohasem mívelt.

A török, nemzeti király alatt, nem bánt bennünket, békén marad, sőt el sem bír velünk. Amint azt a nemzet legendás hősiessége

mutatja, erőnk is, szívünk is volt ehhez. A török tisztelte és megbecsülte a magyar hősiességet, amint ezt Kőszeg, Drégely, Eger és Temesvár védőinek példái mutatják. Egy Dobó Ist

ván, Szondy György, Losonczi, Nádasdy, Zrínyi Miklós, Jurisics, vagy György barát nevei és tettei elévülhetetlen nagyságukat jelzik. Velük szemben a külföldi hadak és vezérek, akikkel megtöltötték a várakat és az országot, épp úgy, mint az idegen tanácsadók, jórésze szellemi nyomorékok és udvari kretének. Nem arattak ezek soha egyetlen győzelmet s épp úgy megútáltatták magukat,

mint a császári kormány. De a magyar tehetség hiába művelt csodákat, a Habsburg bizalom nem fordult felénk, mert vérünkben volt a magyarban való meg nem bízás és a magyargyűlölet. Pedig a magyarság komoly és nagy áldozatot

is hoz a bizalom helyreállítására. Az 1547-iki országgyűlésen Ferdinándnak ismét szemére vetik, hogy koronázási esküjét és hitlevelét megszegte, elsikkasztja Magyarország önállóságát és függetlenségét, nem lakik az országban, Bécsből német tanácsosaival kormányoztat, úgy, mint az osztrák örökös tartományokat s hogy a nemzet megtörésére és beolvasztására használ fel minden eszközt, ami az ellentéteknek, bizalmatlanságnak és gyűlöletnek okozója a nemzet és a király, vagy idegen közegei között, ami az országra károsan hatott.

Hosszú tárgyalás után az országgyűlés meghozta a már említett V. törvénycikket, mellyel a bizalmat akarja helyreállítani. A nemzet jóhiszeműségét csúful megcsalták. Csaló és megcsalt között pedig nem születhetik bizalom. A követi jelentések alapján elfogadott törvénytervezet és a szövegező bizottság által készített törvény között olyan különbség van, amely az ellentéteket csak fokozta s az elkeseredést növelte. Itt adjuk a törvényt teljes szövegében. A zárójelbe tett szavakat a szövegező bizottság felső parancsra iktatta bele. Ha mind a kélféleképen elolvassuk, kitűnik a csalás.

„Minthogy az ország rendjei (nemcsak) Őfelsége (hanem örökösei) uralmának és hatalmának (is minden időkre) alávetették magukat, engedelmeskedni fognak neki, ha csak egy főherceget is küld a maga helyébe.” Így hamisították meg ezt a törvényt, mely a

hamisított formában a Habsburg-ház örökösödési jogának elismerését jelentette. Az eredeti törvénycikk is már jogfeladás volt, mert az uralkodó helyett megelégszik egy főherceggel is. A Habsburg-házhoz és országaihoz való viszonyunk, mindezek dacára megmaradt csak az esetlegesség által szült kapcsolatnak fenntartva a választás elvét, a hitlevél kiadását és a koronázási esküt, mint az ország önállóságának és alkotmányának biztosítékát.

De a Habsburgoknak ez nem volt elég, ők mindent akartak, minden eszközzel és

bármilyen áron. És jönnek tovább a zsoldosok, a telhetetlen, de gonosz idegen Roggendorffok, Teufelek, Castaldók, Grittik és Hoherek, hogy a „császár parancsára” garázdálkodjanak. Bizony Ferdinánd volt ennek az idegen és rablóhadnak vezére, akiket nem fizetett, de rablásra, gyilkolásra uszított. A Habsburg-uralom alatt elszenvedett minden átokért és romlásért elsősorban Ferdinánd a felelős Isten és ember előtt, ő a kezdő, ő a példát adó, ő minden Habsburg-bűnök főbűnöse. A nemzetgyilkolás mellett az egyéni gyilkosságok egész sora szárad lelkén. Jurisicsot sorsára hagyja, Jánost orgyilkossal akarja eltetetni útjából, Czibak Imrét Grittivel, Martinuzzit Pallavicinivel gyilkoltatja meg.

A Habsburg kézreadás után kezdődik tulajdonképpen az egész Magyarországra és Erdélyre kiterjedőleg a török pusztítás, hiszen már mindenütt Ferdinánd emberei voltak a várurak és az országrészek urai. Némi szünet állott be a küzdelmekben a törökkel az 1562-ben megkötött nyolc évre szóló béke után,

mely a status quon alapult. De Ferdinánd két évre rá meghalt s utóda, Miksa,

reá tört az erdélyi részekre, hogy elvegye azokat János Zsigmondtól, akit ősi szokás szerint a Rákoson összegyűlt köznemesség magyar királlyá választott.

A békének ily megsértése s a Habsburgok mindig megújuló szőszegése arra az elhatározásra bírta az ősz szultánt, hogy ifjúkori régi kedvelt tervét megva

lósítva, Bécszet elfoglalja s így a Habsburgokat Magyarország területéről végleg kiszorítsa. János Zsigmond megtámadása is ösztökélte, hogy 72 éves kora dacá

ra meginduljon Miksa ellen, kilencvenezer emberrel és 220 ágyúval az 1567-ik

év tavaszán. Ez volt utolsó hadjárata a legnagyobb ozmán uralkodónak, aki olyan hatalmassá tette nemzetét és birodalmát, hogy még V. Károlynak sem volt akkora föld a hatalma alatt, mint neki. Célját nem érte el, Bécs most is megmenekült. 34 évvel előbb a magyar Kőszeg Jurisitsa, most a magyar Szigetvár Zrínyi Miklósa az, aki gátat vet a győzhetetlen hadak vonulásának. Az útjában megállító „füstös fészek”, melyet ki akar pörkölni a Balaton körül fekvő várak és vármegyék kulcsa. Maga a vár gyöngye volt, de a körülfekvő mocsarak elsőrangú védelmet szolgáltattak. A megvédéshez Zrínyi elég lőszerrel és élelemmel rendelkezett, de csak 2000 embere volt, főleg a vidékről idemenekültekből. Sok asszony és gyermek is jött velük. Zrínyi fölveszi a küzdelmet a roppant török sereggel. A királynak Győrnél 100.000 főnyi hada van. De féltik megkockáztatni a törökkel való nyílt összecsapást. Pedig az alkalom jó lett volna. Az ostromnál meggyengült és megtorpant török had hátbatámadása sikerrel járt volna, de nem akartak csatát kezdeni, mert veszteség esetén Bécs fedezetlenül maradt

volna. Ezért áldozták fel Zrínyit, aki magára hagyatva a magyar bátorságnak és önfeláldozásnak a legszebb példáját adta, mikor a megadás helyett a hősi halált választotta. 30 napig védik a gyöngye várat, a világ legjobb hadserege ellen, amely 30.000 embert veszít az ostromban. Zrínyinek is csak 150 embere marad. Ezekkel rohan ki s hal hősi halált a vár hídján. Még mielőtt az erősség török kézbe kerülhetett volna, meghalt 46 évi uralkodása után Szulejmán, az „igazságos törvényű”. Halálát eltitkolták, nehogy a hadsereg fellázadjon. Utána megindul a törökök századokig tartó lassú pusztulása.

A választás nélkül megkoronázott Miksáról, akit protestáns érzelműnek, eszesnek és felvilágosodottnak tartottak, azt hitték, hogy minden bajt rendbe hoz.

Trónralépésekor olyan volt a világhelyzet, hogy háza hatalmát megkészserezsem családjának, sem tanácsadóinak nem volt meg az a politikai éleslátása, ami világpolitikai magaslatra emelhetett volna. Erkölcsi ereje sem volt ahhoz, hogy a családi politikával szakítson s

az egész magyar nemzetet fegyverre hívva függetlenségéért, a törökre vesse magát. Pedig ott volt előtte a példa, hogy a magyar nem is olyan régen Hunyadi alatt megbírt a törökkel, Mátyás alatt pedig Középeurópa első hatalma volt. Így természetesen minden reménykedés hiú volt, ő is főcélul tűzte ki hazánk beolvasztását. Mindez hamarosan kiderült. Uralkodását tudató nyilatkozatában az alkotmányos jogok tiszteletét és a nemzet védelmének készségét emlegeti. Pusztá szó maradt. Már az 1566. február 2-án megnyílt országgyűlésen a panaszok egész tömege merül fel, mert újra csalódtak a rendek és az ígéretek dacára, minden a régiben maradt. A német kancellária beavatko

zása még erősödött. A német várvezérek és várkapitányok hatalmaskodnak, a

zsoldoshadak és némely nagy urak hadai a szegény népen élnek. Javulás helyett szaporodnak az erőszakosságok. Nádort sem választhatnak. Ezért követelik aztán a rendek a királynak az országban való lakását. Zrínyi ezen a gyűlésen fakad ki a zsoldosok kicsapongásai és tehetetlensége miatt. Hamarosan odáig jutott a helyzet, hogy Miksa még apján is túltett mognyomorításunkban. Hagyomány

állott előtte.

A török ellen mindenképpen német segítséget akart kapni. Ezért az augs

burgi birodalmi gyűlésen a német rendektől kér pénzt és katonát. Meg is ígérik

neki, hogyha Magyarországot a német birodalomhoz kapcsolja, ha a katonaállítást és az adózást is közösen viselik, ami aztán az egész birodalom céljait szolgálja. Beleegyezett. Megígérte, hogy ő és utódai is e célt követik s kormányaikat is erre fogják szorítani. Méltó fia apjának, aki a töröknek, ő pedig a németnek kínálja az országot csak azért, hogy birtokában tarthassa s mindezt nyolcezer lovasért. Ezért nem jött el a pozsonyi országgyűlésre. A németektől sem pénzt, sem katonát nem kapott. Megint csak a magyarok véreztek a törökök ellen, de azt elérte, hogy megteremtette azt a közösséget, amely Magyarországot alárendelletté tette. Végre nagy nehezen a németek összeszedtek egy 40.000 főnyi hadat, amely Komárom alatt táborozik azalatt, amíg Zrínyi elvérzik. Mikor a török

jövetelének híre megérkezett, a sereg szétszaladt s a dunántúli részeket végigrabolta és gyilkolta. Szokoli nagyvezér pedig 80.000 magyart vitt magával török földre, a halott szultánnal együtt. Később a német seregek egy része Buda ostrománál újra összeverődik. A török sereg sokkal gyöngébb volt. A magyar hadakat beosztották a németek közé, német vezér alá, amivel megfosztották azt az önálló kezdeményezéstől. Rohamra a magyar csapatot küldötték, győzelem esetén ott termett a német a zsákmányért. A török rohamok előtt a német seregek megfutottak s így ismét a magyar vérzett. Igen sokszor a magyar csapatokat is megzavarták s magukkal ragadták a futók. Emiatt vész el sok csata s a győzelem hiánya miatt kezd elveszni a magyar katonák önbizalma is. Mi sem bizonyítja jobban a magyar arravalóságot, mint az, hogy a magyar kézen lévő várak megmaradtak, vagy az utolsó emberig védekeztek, míg a német seregek által megszállottak az első lövések után megadták magukat. Az ágyút nem bírta a német. Ilyen segítségért ígér el Miksa.

Ismételjük, hogy ebben az időben a török hadiszervezete volt a legjobb a vilá-

gon s a török hadsereg volt a világ legvitézesebb és legfegyelmezettebb hadserege, amellyel szemben Európa egyetlen hadserege sem állhatta meg a helyét.

A magyarság beolvasztásának komoly tervét mutatja az is, hogy királyi előterjesztéseit német nyelven küldi az országgyűlésre. A rendek nem akarják meghallgatni s kijelentik, hogy ez újabb alkotmányelleni merénylet és amíg a király az ország sérelmeit nem orvosolja, amíg az idegen hivatalnokokat és zsoldosokat az országból ki nem parancsolja, nem bocsátkoznak további tárgyalásokba.

Mikor azt látta Miksa, hogy a rendek nem szavazták meg az adót, arra a ravasz gondolatra jött, hogy a zsoldoshadak élelmezését a vármegyékkel veteti át. Ezzel ugyanis megszűnt volna a rendek adómegújítási szükségessége és joga s nem lett volna kénytelen országgyűlést tartani. Ha ez sikerül, magától dűl meg a magyarság utolsó védőbástyája: az adómegajánlás. A vármegyék azonban átlát-
tak a szitán s nem vállalták az élelmezést. Ezért volt kénytelen aztán a panaszok

meghallgatására császári biztosokat ígérni, akik kivizsgálják a dolgokat. Ez újra

alkotmánysérelem volt, mire a rendek kijelentik, hogy a sérelmek orvoslása előtt nincs adó. Ilyen szorult helyzetbe kerülve Miksa, kénytelen engedni. Látszólag megtörve jelenti ki, hogy a kancellária az ő tudta nélkül küldötte a leiratokat, de most ő maga ígéri meg az összes sérelmek orvoslását. Hittek neki, megsza

vazták az adót. Megállapodtak abban is, hogy egy vegyes bizottságot küldenek ki, amely a zsoldosok kihágásait megvizsgálja és a bűnösöket megbünteti.

Szószegő maszlagolás volt mindez, ment tovább minden a régi úton. A túl

kapások mindig írtózatossabbak lettek. A német kamara a magyar bányákat egészen hatalma alá keríti, ami az országtól elvonja a nemes érceket s ezzel gazdaságilag tehetetlenné süllyeszti. A zsoldos katonaság parancsnokai - a német műveltség és humanizmus nagyobb dicsőségére - az egyházi javakat lefoglalják, elzálogosítják, sőt el is adják. A népet nemcsak zsarolással pusztították, hanem egész vármegyék asszonyait és gyermekeit összefogdostatják s ezerszámra adják el a török rabszolgakereskedőknek, kiknek kezéből aztán a világ minden részébe szétszóródva, végkép elvesznek a magyarság számára.

Ezen az országgyűlésen vetődik fel először és bizonyosodik be az, hogy Magyarország a királyi zsoldoshadaktól írtózatossabb csapásokat szenved, mint a töröktől s nem a török, hanem a német a nagyobbik és gyilkosabb ellenség. Miksa ekkor tagadja meg a nádorválasztást is, mert ez törvényeink szerint a túlkapások fékezője, sőt meggátlója lehetne. Így a nádorság betöltése nemcsak magyar vívmánynak tűnt fel szemében, hanem terveit véghezvitelében is zavarta

volna. Végre helyetteséül Károly főherceget nevezve ki, az országgyűlést bezárja s egyenesen Prágába utazik. Innen aztán királyi levelet intéz az országhoz, melyben milliókat sürget katonaságra, a végén azonban a rendek által megszavazott kétszázezerrel is megelégszik.

Mikor a király szószegése kiderül, a rendek egy része majdnem jajveszékelésre fakad, de segíteni már nem lehetett Miksa uralma a

törököt nem bírja kiverni s olcsó békét keresve, meghunyászkodik előtte. A nemzet érdekeit semmibe sem veszi, az ország bajaival szemben cinikusan közönyös. A német uralmat folyton erősítgeti s a Habsburg-jármot egyre szorosabban fűzi a nemzet nyakára. Magyarul nem tanult meg, csak csehül. Ünnepeles ígéretet tett, hogy fiút

Magyarországra küldi lakni, ezt sem tartotta meg. Határtalanul gyűlölt bennünhadügyeit, amit közössé tett s ezzel elvette nemzetünknek eddigi önállóságát. Az önálló lét helyett birodalmi rész lettünk. Hogy tűrhette volna meg hát a nádorságot, amely mint a király helyettesítője, a magyar függetlenséget emelte volna ki s így ellenkezett volna a Habsburg-érdekkel. Mikor látta azt a nagy ellentállást, amely miatt nem tudott Ausztriába teljesen beolvasztani, tervek kovácsolásához kezd, az ellenálló nemesség kiirtására s a nemzet elpusztítására. Ennek kivételében azonban megakadályozta halála. A magyar jobbagység alatta szenved legtöbbet. Háromszor is fellázad a nyomorgatás és zsarolás ellen, de mindannyiszor fegyverrel nyomják el. Uralkodása vége felé kijelentette, hogy: „Csak egy jogot ismerek el, azt, ami uralkodóházam hasznára válik.” Országgyűlést csak akkor hívott össze, ha adó és katona kellett. A rendek a sérelmeket

írásba foglalva nyújtották be s az általa alakított királyi biztosi intézmény min

den Habsburg-gonoszságnak eszköze lett. Az 1572-iki országgyűlésen azt kívánta, hogy fiát. Rudolfot ismerjék el a rendek magyar királynak. A rendek azzal a kikötéssel, hogy az országban fog lakni s magyar tanácsosok lesznek mellette, hajlandók voltak a király kívánságát teljesíteni, amit ez szentül meg is ígért. A rendek az ifjú, megkoronázott király udvartartására kapuként egy magyar

forintot szavaznak meg. De a fiú sem jött az országba. Nem szeretett minket. Emiatt bizalmatlan volt. Hadvezér sem volt, sőt gyáva. Szulimán kisebb seregét sem meri megtámadni, Zrínyi megsegítése helyett

misét hallgat és a Csilizközben kacsára vadászik. Nem ment Zrínyi felmentésére, mert ürügyet akart teremteni arra, hogy a törökkel kedvező békét köthessen. Ekkor történt, hogy Gyulafi

László, a magyar Achilles, Zrínyi megbízásából hozzájön a felmentő sereg sürgetésére. Az udvarnál szemébe nevetnek és tovább vadásznak. „Kutyám szolgál ilyen királyt”, - mondta elkeseredve Gyulafi s 200 páncélos vitézével Erdélybe ment János Zsigmond mellé állani. Csobánc és Tihany kapitánya volt.

Erdélyben Castaldónak már említett elűzése után sem lesz béke. Bár több vajdával kísérleteznek, az elégedetlenség nő s egyre hangosabban követelik, hogy a török támogatásával hozzák vissza Izabellát, mert Ferdinánd a béke és enyhítés helyett csak nagyobb nyomort és ínséget hozott. Erdélyben Ferdinánd hiába igyekezett pártjának megnövelésére. Itt sem pénz, sem rang, sem ígélet nem fogott. Kiűzték hát a vajdákat s visszahozták a török által is követelt János Zsigmondot. A szultán 1566-ban athnamet (Szövetséglevél) küld János Zsigmondnak, s ebben megfogadja, hogy őt és országát soha el nem hagyja. Belenyugszik, hogy Erdély szabadon válassza fejedelmét. Választás után felszerszámozott lovat, királyi botot, zászlót, kardot és címeres-tollas süveget küld fejedelmi díszként és megerősítésére. Ezzel a szultán elismeri Erdélynek független önkormányzati jogát s ennek fejében 10.000 arany évi adót követel. Erdély ezzel megszabadult a török zaklatástól, aminek sok hasznát látta.

1570-ben János Zsigmond egyességre lép Miksával. Szulejmán ugyanis János Zsigmondot akarta egész Magyarország királyává tenni. Az új szultán azonban Miksával köt békét. Ez vezeti János Zsigmondot is a Miksával való egyességre, melyben elismeri mint magyar királynak főségét és közös ellenségnek a törököt. Lemond királyi címéről is, de Erdélyt és a magyarországi részeket haláláig örö

kösen bírja. Ha a török Erdélyből kiszorítaná, akkor Oppeln és Ratibor hercegségeket kapja. Egy titkos pontban még azt is kikötötték, hogy János Zsigmond halála esetén a választás után következő erdélyi fejedelem Miksának „kegyeleti hűsége legyen kötelezve”. János Zsigmond birtokain senkitől sem függő felségjogokat élvez. E szerződés által Erdély kétoldali fennhatóság alá jut ugyan, de valóságban csak a szultánok gyakorolták a főhatalmat, fejedelmei tőle függtek. A különvált Erdély nagyon fontos lett hazánk sorsára. Ha az anyaország szabadsága veszélyben

forgott, Erdély mentette meg, ezenkívül magyar udvara nyelvünket, szokásainkat, irodalmunkat fönntartja és kifejleszti. János Zsigmond nemsokára meghalt s vele kihalt a Szapolyaiak családja.

Halála után Somlyai Báthory Istvánt emelik az erdélyi rendek a fejedelmi székbe. A király is, a szultán is megerősíti. Mindkettő iránt ügyes és tapintatos viselkedésű, de egyiknek sem kérte támogatását. Volt magának is elég ereje.

Miksa vele szemben is Habsburg maradt. Háta megett felbiztatja és támogatja Békési Gáspárt, hogy ő kerüljön a fejedelmi székbe. Báthory azonban győztes maradt s a szentpáli csatában Békési életét veszíti. Sajnos, Báthory nem sokáig marad az erdélyi fejedelmi székben. 1576-ban a lengyelek királyukká választják. Erdélyről ezután sem feledkezik meg. Utóda öccse, Báthory Kristóf lesz.

Az 1572-ben kötött béke a 10 év előtti békepontok alapján történik. Ebben Erdély önállóságát végképp elismerik. Az országnak háromfelé szakadása

ezzel minden oldalról elismertetett. A békekötés után a Habsburgoknak jutott

részen olyan állapotokat teremtettek, hogy egész vidékek lakossága elvándorolt a zsoldosok üldözése elől. Ugyancsak sokan, menekülnek a Felvidékre a török megszállás elől. A török által elhurcolt 80.000 embert a nagyvezér Anatóliába telepíti le, ahol beolvadtak a törökségbe.

Miksa utódja, Rudolf, H. Fülöp király nevelése. Vakbuzgó, rajongó, vallásilag türelmetlen. Az inkvizíció szelleme és hatalma alatt állott. Mindenkivel szemben bizalmatlan. Testvéreitől félti legjobban életét, trónját, vagyonát. A művelt emberek társaságát kerüli. Kicsapongó, szerelmi kalandokat hajhászó, de az egyházi szertartásokat buzgón megtartó ember, aki emellett tele van babonával, s varázslók és alkímisták között érzi magát legjobban. Elődei példáján halad. Meg akar fosztani alkotmányunktól s a szenvedések özönét zúdítja nemzetünkre. Alatta már a magyar kancellária parancsai semmibe sem vétetnek. A bécsi kancellária mindig az ellenkezőt rendeli s az idegen hivatalnokok ezeket még erőhatalommal is végrehajtják. A német generálisok kedvükre ha

talmaskodnak, törvénytelen vámot, harmincadot és adót szednek. Lefoglalják a nemesek jószágait, törvényt ülnek nemcsak a jobbágyok, de a Szent Korona tagjain, a nemeseken is. A katonaság ürügyekkel, vagy anélkül, zsarolja, fosztogatja és gyilkolja az éhező népet. A Kamarilla őseit, „a nagy birodalmi tanácsot” is összehívja és állandósítja. Gyűlésén a magyar hadak vezetését Ernő főhercegre, Horvát- és Tórország védelmét Károly főhercegre bízva, a magyar koronát pedig Prágába viteti. Ez állapotok ellen legelőször a horvát-tót rendek tiltakoztak, attól való félelmükben, hogy Styriához csatolják őket. Közvetlen utána azonban Magyarországon is kitör a vihar. Rudolf megijed és hogy megnyugtassa az országot. 1578 február elejére országgyűlést hirdet, amelyet személyesen nyit meg. Ezen a két herceg mellé magyar politikai és hadi biztosokat állítanak, de a

béke nem született meg, mert a határozatokat nem hajtották végre. Az 1580-ik országgyűlésen legelső sorban az adót sürgeti, de a rendek megtagadják és a sérelmek orvoslását követelik első helyen. Törvény- és alkotmányellenesen ekkor már majdnem az összes hivatalokba és tisztségekbe németeket ültettek. Mivel Rudolf az országgyűlésre nem jött el, nem történt semmi javítás. A főrendek mégis megnyugtadják az országgyűlést azzal az ígérettel, hogy az 1583-i országgyűlésen mindent rendeznek. Ekkor sem történik semmi. A rendek kimondják, hogyha orvoslás nincs, adó sincsen. Rudolf, aki közben eljött az országgyűlésre, e feleletre megharagudott, kijelentve, hogy: „több méltánylást vártam volna a magyar rendektől”, haraggal elhagyja hazánkat, melynek aztán 20 évig feléje sem jött. Az országot Ernő főherceg kegyére bízva, aki zsoldosaival igazi ellenségként pusztítja azt. Az 1587-iki országgyűlésen Ernő főherceg van jelen. Heves panaszok és szemrehányások hangzanak el a királyi ígéretek megszegése miatt

és Ernő hiába ígérget, a rendek már nem hisznek. Azt kívánták, hogy évenként legalább négyszer tartsanak kormánytanácsot és a magyar ügyek intézésére állandó tanács rendeltessék melléje. Sürgették a nádori szék betöltését, a kamarai kezelésen esett sérelmek orvoslását, a végvárok siralmas helyzetének javítását,

megvizsgálását. Ernő kijelenti, hogy mindezekre nincsen felhatalmazása, a király

pedig Prágában elzárkózott s így minden maradt a régiben. A következő 1593-iki országgyűlésen Mátyás főherceg képviselte Rudolfot. Német udvari, hadi és kamarai kísérettel jelenik meg. Erős kifakadásokkal fogadják. A tótországi rendek kijelentik, hogyha továbbra is védtelenül hagyják,

kénytelenek lesznek a törökhöz csatlakozni. A rendek egyhangúan nehezményezik, hogy a király nem jött el az országgyűlésre, pedig a német birodalomban béke van, itt pedig veszedelem fenyeget. Hangsúlyozzák, hogy a sérelmeket már azért is orvosolni kell, mert a nem szabad ember nem harcolhat kedvvel. Követelik a királyi javak pontosabb kezelését és tudni akarják, miképpen áll a béke a törökkel. A zsoldosok ellen nyomatékosan kérték az oltalmat s megsürgették a nádorválasztást. A Habsburgokhoz húzó főrendek ismét lecsillapítják az izgatott hangulatot s keresztülviszik az adó megszavazását, de annak kezelését az országgyűlés által kiküldött bizottságra bízzák. Ez a bizottság Tótország védelmére rögtön kiutalt 10.000 forintot, állandó huszárságra és egyéb védelemre. Kijelentik, hogy a királynak el kell jönni és intézkedni a végvárak megerősítésére és a közoltalom megteremtésére nézve. Addig is, míg Rudolf eljön, az északi Felföld részére magyar kapitányt neveztek ki.

Rudolf e felszólalásokra az ország kormányzását Mátyás főhercegre bízta, aki 1594 első napjaiban nagy haditanácsot, júniusban pedig országgyűlést tartott. A hadiadót megszavazzák, de tisztán magyar kezelésben, magyar védelemre, magyar katonai dologra. 1595-ben új országgyűlést hívnak össze, amelyben a nemzet áldozatkésztségét kéri a török háborúra. A rendek készek mindennek a megtevésére, ami a haza védelmére szolgál. A bécsi kamarilla semmiképpen sem akar beleegyezni abba, hogy az adópénzeket magyarok kezeljék. A huza-vona 1600-ig tart, amikor a háború már véget is ért.

A mai átértékelő történetírók a rendeknek ezt az eljárását árulásnak szeretnék feltüntetni, pedig ez tulajdonképpen a magyar szabadságharcok hosszú soro

zatának a kezdete, az elseje volt. Mátyás a küldöttségekkel Prágába megy, de

Rudolf ekkor állítólag már bolond; nem tud enni, aludni és azt hiszi, hogy elbűvölték. Így sem a magyarországi, sem az erdélyi küldöttség nem tud eredményt elérni. Az 1601-iki országgyűlést megint Mátyás nyitja meg s itt kapunkként fél forint különadót szavaznak meg. Néhány rabló és garázdálkodó urat is megbüntetnek, közöttük a Délvidék rémét, Telkesi Mihályt fej- és jószágvesztésre ítélik.

Rudolf a panaszokra 1602-ben kijelenti, hogy a magyarok csak azért panaszkodnak, hogy kevesebb adót fizessenek. A rendek azt felelik: „Igaz, de kevesbítették-e valaha a sérelmeinket, melyeket a háború szerencsétlen évei alatt annyiszor a trón elé juttattunk? Tíz év óta a háború székévé lett ez az ország. Évenként ezrei jönnek be a világ minden részéből összeszedett katonáknak, akik itt szállnak táborba, itt szerveztetnek haddá, itt élelmeztetnek ingyen, amíg a háború tart s ennyi terhek után - bár a törvény tiltja - itt osztatnak szét teli

szállásra. E fegyveresek egyaránt bántják a parasztok, az urak és papok javait, feltörik a templomokat, fölássák a sírokat, hogy a halottakon talált ékszereket elrabolják, gazdáikat véres, veréssel sebekkel illetik, igen sokszor meg is ölik. A férjektől hitveseiket, a szülőktől gyermekeiket, az anyáktól még a 8-9 éves leánykákat s az ártatlan szemérmes szüzeket elrabolják s meggyalázva, csak nagy

váltásdíj mellet adják vissza. Ez siralmas képe a hajdan gazdag országnak ...stb.”

Rudolf érzéketlen maradt s Mátyás sürgetésére is csak ígéret. Minden ígéret dacára újra németeket nevez ki várparancsnokokká s újabb idegen hadakat küld a várakba, amelyek még kegyetlenebbül szipolyozták a népet.

Az 1603-iki országgyűlésen a rendek már belátták, hogy pusztán adószavazó géppé aljasították őket. A sérelmekkel tehát küldöttséget meresztenek Prágába, mert Rudolf 20 éve nem volt Magyarországon és a sérelmek annyira felgyűltek, hogy csak a királlyal közösen lehet azokon segíteni. Rudolf a jövedel helyett leiratot intéz, amelyben írja, hogy: „a többi tartományok is sokat

szenvednek a háború alatt a katonaságtól”. Adják be a rendek a sérelmeket, amit majd megvizsgáltat egy bizottsággal. A rendek válaszukban kijelentik, hogy mindezt már sokszor elmondották a vármegyék hivatalos jelentéseikben s meg is vizsgálták, így csak elő kell vetetni azokat s végrehajtani az orvoslást, mert ha késnek vele. az elégedetlenség fegyvert adat a nemzet kezébe.

VI.

BOCSKAI SZABADSÁGHARCA.

A kedélyek Magyarországon is, Erdélyben is végtelenül elkeseredettek voltak. Törvénytelen bírói ítéletek, kamarai jogtalan beavatkozások, a dacos magatartás, az elfoglalt templomok, a papok elűzése, Illésházi Istvánnak, Joó Jánosnak, Mágócsi Ferencnek, Homonnay Györgynek és Bélurnak külföldi bírák által hozott fej- és jószágvesztésre ítéleste mellett a vallási üldözések is szították az elkeseredést. Rudolf ekkor „az erős kéz” politikájához nyúl, rémszabályokkal akarja a nemzet panaszait elhallgattatni. Nem csoda, ha a vérig sértett nép felkelésben keresi menedékét, mikor Bocskay Istvánban vezérre lel. Az 1604-iki országgyűlés ilyen állapotban találja az országot. Rudolf semmivel sem törődve, megparancsolja Mátyásnak, hogy zárja be a protestánsok összes templomait s papjaikat kergesse szélnek. Mátyás belátta ennek lehetetlenségét, a rendek pedig most már nem kérték, hanem a leghatározottabb hangon követelték a sérelmek orvoslását. Mátyás megígéri a közbenjárást, de Rudolf nem is válaszol. Ekkor a

rendek hatalmas többségét alkotó protestánsok április 8-án óvást emeltek, amit átadtak a nádori helytartónak. Ebben kijelentették, hogy ezentúl minden lelkiismereti szabadságukat sértő törvénytelen rendelet ellen jogaikat fegyverrel védik meg s ezért a felelősséget jogaik megtámadóira hárítják.

A nemzet ekkor még elég erősnek érezte magát erre. Ezt az erőt pusztítja el pokoli céltudatossággal a Habsburg-uralom, hogy a legyöngült nemzetet aztán céljai rabszolgájává tehesse. Az óváson Rudolf nem okul. Folytatja törvénytírást, sőt az országgyűlés által hozott törvényhez önkényesen egy 22-ik cikket szúr be. Ez tisztára okirathamisítás. A cikk így szól: „Rudolf őseinek, a római császároknak és magyar királyoknak példáját követte. A római

katholikus hitet vallja s elhatározott akarata, hogy Magyarországon e hit Isten dicsőségére gyarapíttassék. Ezen célnak elérése végett Szent István idejétől a katolikus hit gyarapítására célzó rendeleteket megújítja s komolyan parancsolja, miszerint minden vallásos viták betiltassanak, minden újitó ellen pedig a közrend háborítókra hozott törvények foganatba vétessenek.” Ezt a hamisítást szeretnék ma egyszerű államcsínynek szelídíteni. Rudolf a megyékben kihirdettette s ezzel az egész országot felbőszítette, főleg mikor az orvoslást sürgetőknek kijelentik, hogy: „Ahány magyar van, mind kiirtják, mert azelőtt is a németeké volt Magyarország.” A nemzet belátta, hogy igazi ellensége nem a török, hanem a Habsburg és ha nem akarta azt, hogy gaz módra kiirtsák, nem tehetett mást, mint fegyvert fogott élete megvédésére.

Az első megmozduló a Felvidéken Homonnay Drugeth Bálint felvidéki kapitány. Gálszécsre (Zemplén m.) összegyűjti a szomszéd megyék nemességét. Itt

egy szív, egy lélek elhatározzák, hogy nemzeti jogaik és vallásuk védelmében va

gyonukat és életüket feláldozni készek. Belgiojoso generálissal tudatták, hogy a 22-ik cikknek becsempészése miatt az 1604-iki törvények érvénytelenek. Míg ezt a cikket nem törlik, a sérelmeket nem orvosolják és a szabad vallásgyakorlatot nem biztosítják, adót sem nem fizetnek, sem nem szednek.

Rudolf egyenesen magyarpusztítási tervvel küldi a Felvidék főkapitányává

Belgiojoso Barbino Jánost, valamint Erdélybe Básta Györgyöt. Mind a kettő akasztófát érdemlő gazfickó volt. A parancsnokságuk alá rendelt zsoldosokról

Illésházy nádor így emlékezik: „Nem volt nap, hogy magyart nem öltek. A

táborban paráznaság, részegség, vendégség, üzérkedés és udvari pompa járta . . . iszonyú volt nézni. A kapitányok, tíz órakor evéshez ültük és délután négy órakor részegen keltek fel . . . A városokat, falvakat sorra pusztították, a szegény nép mindenét elhordták, barmát, jószágait, a lovak alját is lekaszált vetésből készítették . . . Akik elbújtak, azokat levetkőztették, a nőket megbecstelenítették . . . ”

Belgiojoso le akarja törni az elégedetlenkedőket. Zsoldosainak pénzt és adót követel, majd szabad rablást enged. Liszkáról elűzeti Szántó Pál református papot s a templomát átadja a jezsuitáknak. Erre még nagyobb lett az elkeseredés. Az elégedetlenek fölkelést határoznak s a magyar történelem egyik legkiválóbb emberét, Bocskay Istvánt vezérüknek választják. Higgadt, erős jellemű, kiváló hadvezér, aki előrelátásával, gyors és merész cselekedeteivel épp olyan sikert aratott a harctéren, mint a diplomáciában. Egyéniségére a legjellemzőbb, hogy semmi siker el nem ragadtatta, semmi csapás el nem csüggesztette. A magyarságnak örök dicsősége, aki iránt nem lehet soha elég hálás a nemzet. Először nagybátyja, Bálhori Zsigmond mellett tűnik fel mint tanácsosa, majd az 1595. évi Szinánbasa elleni háború diadalmas hadvezére. Zsigmond végül őt is üldözőbe veszi s kénytelen menekülni. Prágába megy s Rudolf szolgálatába áll, de itt megismeri a Habsburgok céljait s elkedvetlenül 1604-ben bihari birtokaira vonul el a közélet elől. Csak néhány kiváló magyar emberrel (köztük Bethlen Gáborral) levelezget s az gyötri, hogy miképpen lehetne a nemzet rettenetes politikai helyzetén segíteni. Az elégedetlenek Bethlen Gábort küldik hozzá bihari magányába. Ámde Bocskai Habsburg-hűsége olyan nagy volt, hogy - az egykori történetírók szavai szerint - „a szó igaz értelmében öfelsége ágyúival és éles kardjával kellett a hűségéről elkergetni”. Az utolsó percben is Prágába akar

menni, azt híván, hogy személyének sikerül megteremteni a békés megoldást. De erre már nem volt ideje. Bethlennel való levelezése Belgiojoso kezeibe került, aki már régen kivetette reá hálóját s most rácsapott s várait megszállotta. Bocskai somoskői várába zárkózik. Sietnie kellett, mert ha elkésik, elveszett ember. Nem volt más választása, a felkelők élére kellett álljon. Gyorsan hadgyűjtéshez kezd. Lippai Balázs és Némethi Gergely hajdukapitányok fellelkesült szabad hajdúit felfogadja. Ezek képezték később oly félelmes hírvédő talpasainak magvát. 1604-ben kibontja a magyar alkotmányosság és vallásszabadság zászlóját és felhívja a nemzetet annak védelmére.

„Serkenjen fel immár Kegyelmetek is és tekintse nemzetünknek sok időktől fogván súlyos igáját, vegye eszébe Kegyelmetek minden

szabadságunknak romlását és hazánknek naponként való pusztulását és vesse le nyakáról a kemény igát . . . ” Röviddel rá megveri Belgiosojot s Kassáig kergeti. A város polgárai becsukják előtte a város kapuit, de az utána érkező Bocskait lelkesen fogadják.

Bocskai itt csatlakozásra hívja föl a szomszéd vármegyéket, amelyek látva sikerét, mellé állanak s a gyáva zsoldosokat kiverik a Felvidékről. Mátyás megijed a sikerektől s 1605 január 6-ára Pozsonyba országgyűlést hív össze. A rendek azonban nem mentek el s így nem tarthatta meg. Törésre került hát a dolog. Egy

ellenséggel, akármelyik lett volna az, megbírt volna a magyar, de a Habsburgok miatt a török is ellensége lett, ami helyzetüket igen megnehezítette.

A pozsonyi gyűlésre néhány főrend elment volt. Ezeket hazaárulóknak nyil

vánították, Rudolf azonban meghívta őket Bécsbe tanácskozásra. E tanácskozásból kifolyólag Mátyás békeköveteket küldött Bocskaihoz, aki azonban kijelenti, hogy csak a királlyal tárgyal, mással nem. Közben Erdély is fejedelmévé választja Bocskait, aki Bástat is elkergette. Erre a tartózkodó rendek nagy része is felesküszik hűségére.

A Bocskai által április 17-ére Szerencsre összehívott országgyűlés törvényt hoz úgy a vallásszabadság (katholikus és protezláns) mint az alkotmány helyreállítására, Bocskait pedig Magyar- és Erdélyország királyává s Moldva és Oláhország fejedelmévé választja. Erre Báthory István országbíró - május 2-án - az ország hivatalos Habsburg-pecsétjét visszaküldi Rudolfnak és Bocskai mellé áll.

Bocskainak Erdély a medgyesi országgyűlésen hódol. Mátyás jelenti Rudolfnak, hogy a 22-ik paragrafus mit eredményezett. Az ország fegyverben, az egész keleti rész az övék, a császári seregeket pocsékká verték. Básta, aki Erdélyből Bécsbe menekült, mindezt bizonyítja és kijelenti, hogy ha gyorsan nem lesz pénz és hadsereg. Magyarország elveszett a Habsburgokra nézve. Sokan azt írják, hogy Rudolf ebben az időben már beszámíthatatlan nyava jatörős emberi roncs. Arra azonban még volt esze, hogy

összehívja tanácsosait s ezekkel együtt eldöntse, hogy Magyarország szabadságharca könnyen leverhető. E célból Ausztriában népfölkelést hirdet. Elkésett, meri Bocskai talpasai már a Morvánál voltak. Nem volt hát egyéb mód, alkudozásba kezdett nagy huzavonával. Azt gondolta, hogy a magyar szalmaláng hamar kilobban s akkor ő lesz az úr. Időnyerés céljából Mátyás újabb követeket küld Bocskaihoz. Emiatt nem sikerülhet a béke. Az egész alkudozás (főleg a 15-ik pont) elárulja, hogy már ekkor készen volt

a Habsburg-program Magyarország ellen. Bocskai azt követeli, hogy minden sérelmei a jövő országgyűlésen orvosoljanak. Rudolf pedig azt üzeni erre: „igen, amennyiben a királyi jogok megengedik, de el sem tudom képzelni, miféle sérelmei lehetnek a magyaroknak”. Kisült, hogy a nagy huzavona csak azért volt, hogy azalatt a törökkel békét tudjanak kötni, s az így felszabadult teljes haderőt a magyarok ellen lehessen fordítani. Ámde a török becsületesebb volt. Ali budai basa kijelenti, hogy: „addig nem tárgyalok, amíg erre engem Bocskai föl nem kér”. Bocskai végre elunja a sok ármányos alattomossgot s közzéteszi kiáltványát, melyben elmondja, hogy mi készítette a magyarságot a felkelésre. Elsorolja a felkelés győzelmeit s kijelenti, hogy ennek dacára kész volt és kész a becsületes békére, de az udvar egyre csak ármánykodik. Ezt a kiáltványt elküldi a lengyel királynak és a német birodalmi rendeknek, akiktől támogatást kér Prága ármá

nya ellen és a béke érdekében. Hitte, hogy ha békét és összefogást teremthet,

még a töröktől is megszabadulhatunk. Emellett még most is az lebeg előtte, hogy sikerül kibékíteni a királyt a nemzettel s így helyreállítva a törvényes állapotot, biztosíthatja a nemzet önállóságát és a vallásszabadságot, amely kettő ez időben el sem volt választható egymástól. A Habsburgok helyzete válságosra fordult. Hitszegésük miatt közel állanak Magyarország végleges elvesztéséhez, mert a

magyarságnak megvolt a joga is, a lehetősége is arra, hogy könnyen megszabaduljon tőlük. Ám egyfelől Bocskai becsületes szerénysége, akit nem kábított el a

szerencsége, másfelől a magyar nemzet hiszékeny nagylelkűsége miatt elveszett

ez a lehetőség. Másoldalról is kedvező alkalom kínálkozott. Alkudozás közben történik, hogy a szultán azzal a gondolattal, hogy Magyarországgal ne legyen örökös baja, szerette volna Bocskait az egész Magyarország királyává megnyerni. Követsége egy ősrégi görög császári koronával jön Bocskaihoz, aki a királyi címet is, a koronát is visszautasítja. A török kormány nem volt elég jó politikus, nem tudta Bocskait meggyőzni arról, hogy a királyi cím elfogadása nem nagyravágyás kielégítése. Bocskai előtt csupán nemzete békéje és boldogulása lebegett, melynek nagyon régen nem a török, hanem a német volt a főakadálya. A török csak ellenfél volt, akivel verekedett a nemzet, de a Habsburg és idegen zsoldos hada, amely barátként, védőként kellett volna szerepeljen, rosszabb volt ezer ellenségnél. A kalandor idegen hivatalnokok is rosszabbak és gyűlöltebbek voltak a becsületesebb és lovagiasan emberségesebb töröknél. Rudolf és gőgös udvara a magyarságot csak másodrendű, sőt alacsonyabb lényeknek tekintette.

Nem csoda hát, ha minden szem Bocskai felé irányult. A vérig sértett nemzet

tőle várta megszabadulását. És ha Bocskai tovább él, vagy él benne a Szapolyay korának mélyebb belátása, a török befolyás némi erősödésével, kétségen kívül megszabadítja hazánkat a Habsburg-uralom szörnyű következményeitől, így Bocskai csak a zsitvatoroki békét hozhatja létre, mely végeredményében a törökök magyarországi uralmának végét, a a Habsburg-elnyomás erősödésén megnövekedett szenvedéseknek pedig állandósulását jelentette Magyarországra nézve.

Olyan nehézségeket, amilyenekben az ekkori viszonyok miatt voltunk, csak Bocskai lángesze, erélye és hadvezéri zsenije győzhetett le. Rudolfhoz egyáltalán nem lehetett hozzáférni, a magyar ügyeket vezető Mátyás főhercegnek nemcsak állása, hanem magatartása is bizonytalan volt. Ráadásul a bécsi tanácsosok

örökös cselszövényei voltak majdnem leküzdhetetlen akadályai, mert a török udvarral háta megett akartak különbékét kötni s ezzel a felkelést lehetetlenné tenni. Csak mikor a „Bocskai-talpasok” már

Bécs alatt portyáztak, szánja rá magát Mátyás főherceg, hogy tárgyalásokat indítson.

Ezalatt összeül a korponai gyűlés, melyen az elégedetlenek Rudolf letételét, a Habsburg-háztól való elszakadást s Bocskai királlyá választását követelték.

Mátyás látta a veszedelmet s felébredt Habsburg-mivolta. 1606 április 6-án Ferdinánd, Albrecht és Miksa főhercegekkel tanácskozik s együtt elhatározzák a rendcsinálást. Kiáltványt adnak ki, melyben Mátyást Ausztria teljhatalmú védőjévé nevezik ki, akit tettel és tanáccsal segítenek. Ugyanekkor kimondják, hogy Rudolf császár elmegyengése miatt az uralkodásra képtelen. Rudolf emiatt elcsapja Mátyást s Magyarország kormányzását Ferdinandra bízza.

Mátyás

azonban nem hátrál meg. Most már saját szakállára kezd Bocskaival alkudozni.

Korponán Bocskai tapintata és mérséklete is csak nehezen tudta leszerelni a résztvevőket s tető alá hozni az 1601-iki békét június 25-én. A békepontokba olyan célzatos dolgokat foglal Mátyás, amikor írásba teszik, ami felkelti Bocskai gyanúját. Ezért híveit Kassára hívja egybe s közli velük aggályait. Követséget küldenek Mátyáshoz, hogy mindezt közöljék vele. Mátyást nagyon kellemetlenül

érinti, hogy átláttak tervein s azt hozza fel okul, hogy ezeket a silány engedményeket is csak nagy nehezen tudta kicsikarni Rudolftól. Azután fenyegetődzik, hogyha el nem fogadják, felbomlik a béke. Hosszú alkudozások után szeptember

28-án végre aláírják a békeokmányt. Ennek értelmében Rudolf újra biztosítja a vallásszabadságot, a szabad vallásgyakorlatot, ígéretet tesz, hogy a jövő országgyűlésen nádort választat, aki magyar tanáccsal fogja intézni az ország kormányzását, ígéri, hogy a fő tisztségekre ezentúl csak magyarokat nevez ki. Beleegyeznek a jezsuiták száműzetésébe. Bocskai Erdélyt és részeit, Bereg, Ugocsa és Szatmár vármegyéket, továbbá Tokaj várát kapja oly feltétellel, hogy utóbbiak, ha Bocskai fiúörökös nélkül halna meg, a magyar koronára szálljanak vissza. Bocskai azon elvére, hogy minél hatalmasabb Erdély, annál biztosabb Magyarország alkotmánya, példát mutatott.

A bécsi béke biztosította a protestáns felekezet alkotmányos elismerését anélkül, hogy sértette volna a katolikusok szabadságát. Ezen felül kimondja azt is, hogy Magyarország alkotmányellenesen nem kormányozható. A békeokmányt az osztrák és cseh rendek megbízottai is aláírták kezeseikként. Így hatalmas rendi szövetség vetett gátat a Habsburgok zsarnok törekvéseinek. A lecsillapodó kedélyeket azonban Rudolf álnoksága újból lángba borította, mert a békeokmányra olyan záradékot vezet, ami az egészet illuzoriussá tette, t. i. csak akkor ismeri el, ha azáltal a katolikusság rövidséget nem szenved. Mátyás főherceg csak úgy tudta a felhördülést lecsillapítani, hogy saját felelősségére külön megnyugtató felvilágosításokat adott s új biztosítékokat nyújtott.

A bécsi békekötést követte a török béke Zsitvatorokon. Ez is Bocskai hatalmas erejét és ügyességét bizonyítja. A török azért engedett, mert azt hitte, hogy ellenkező esetben Bocskai Rudolffal szövetkezik s ellene fordul. E béke értelmében mindenki megtartja a kezén lévő részeket, Rudolfot ezután a szultáni udvar nem csúfolja „bécsi királynak”, hanem megadják a császári címet egymásnak. Rudolf egyszersmindenkorra 200.000 arany értékű ajándékot küld a szultánnak.

Nagy sikere a békének, hogy egy időre véget vet a szüntelen rablótámadásoknak és hódításoknak. Az is nagy eredmény volt, hogy a török elismerte a magyar közjognak azt a tételét, hogy a magyar nemesség neki sem köteles adót fizetni. Mindezt Bocskai kardjának köszönhetően a nemzet, mely annyi vihar és háború után békéhez jutott. A megosztásnál a habsburgi király birtokában 703, a török kezében 1069. az erdélyi részeken pedig 1108 négyszögmérföld maradt. Azért az apró határszéli csete-paték nem szünetelnek. Inkább vitézkedésekből állottak, bár így is elég súlyosak voltak, mert visszatolásként 188 betörés és 76 falu elégetése mellett 3200 rabot hurcolt el a török 8 év alatt. Az osztrák megszállás alatti részeken a zsoldosok pusztítása ennél sokkal számottevőbb volt. Magyarország 72 vármegyéjéből csak 32 (részben csonka) maradt a Habsburgok kezén.

Mindez Rudolfnak nem tetszett s ezért halogatta a megerősítését. Ürügyül

használja azt, hogy Bocskai küldje el neki a szultán által küldött koronát és an

nak követelését, hogy a magyarok mondjanak ellent a törökkel való szövetségnek. Mátyás azonban kijelenti, hogy a békefeltételeket már elküldötte a töröknek s így azok meg nem változtathatók.

Sajnos, a kettős békekötésnek Bocskai nem sokáig örülhet s nem is védheti meg. December 28-án meghal. Halála előtt párthíveit meghívta Kassára. A bé

csi béke igen sok dolgot az országgyűlésre halasztott. Szövegezése kétértelmű és homályos volt s nem felelt meg teljesen a közkívánatnak. Mindezeket elmondva, tanácsot adott híveinek, hogy bizonyosságot szerezzenek és szabadságuk állandóságát biztosítsák. Hogy gyanakodása nem ok nélküli volt, Rudolfnak szeptember

24-iki leirata igazolta. Ebben a rendeket pártütőknek és rebelliseknek mondja s mint ilyeneknek ad amnesztiát. A rendek nagyon fölháborodnak, mert hiszen ők sem pártütők nem voltak, sem kegyelemért nem könyörögtek, hanem régi szabadságuk visszaállításáért keltek föl, amit a magyar törvények megengednek.

Ez hát jogvédelem volt és nem forradalom. Mindezt határozatba foglalva, december 22-én Bocskai megerősíti, 23-án végrendeletet ír, kéri a nemzetet, hogy az utolsó évek áldozatos eredményeit ne neki tulajdonítsák. Inti a rendeket, hogy miután Mátyás főherceg szeptember 23-iki biztosításában megígérte a rendeknek, hogy kívánataik a jövő országgyűlésen újra tárgyalás alá vétetnek, „most végezzenek biztost felőle maguk javára és szabadságuknak örökös állandóságára, mit kellene ott fenn öfelségeikkel és mi módjával komponáltatni?” A többi sérelemre nézve is ellátta őket tanáccsal. Híveinek ajánlja: „valameddig a magyar korona ott fönt nálunknál erősebb nemzetiségnél a németnél léssen s a magyar királyság is a németen forog, mindenkor szükséges és hasznos egy magyar fejedelmet ság is a németen forog, mindenkor szükséges és hasznos egy magyar fejedelmet án meghalt a hazafias önzetlenségnek a legszebb példáját nyújtó halhatatlan szahadsághős.

Bocskai nem természetes halállal múlt ki. Kancellárját, Kátay Mihályt Prága megvesztegeti és ez lassan öő mérget adott be Bocskainak. Mikor ez kitudódott, a hajdúk Kassa piacán gulyássá aprították. Közben Rudolf és Mátyás ismét összekülönböznek, mert Bocskai halálhírére Rudolf megbikacsolja magát s nem akarja elismerni sem a bécsi, sem a zsitvatoroki békét. Az erre támadt izgalom bírja rá Mátyást és a többi főherceget, hogy Rudolf ellen forduljanak, aki úgy a Bocskaival, mint a törökkel való béke felbontásán tovább fondorkodik.

Mátyás Rudolf engedélye nélkül Magyarország legtekintélyesebb urait és főpapjait Bécsbe, majd Pozsonyba hívja, hogy velők megbeszélje az ország és a birodalom ügyeit. 1607 december 16-ára Mátyás összehívja a magyar országgyűlést s Rudolfnak megírja: „Én, bár személyemre nagy veszéllyel jár, a végsőkig mindent elkövetek, hogy az utókor ne vádolhasson, hogy Felséged és házunk érdekeiben hanyagul jártam el.” A bécsi gyűlésből kifolyólag állandó szövetségkötést ajánl a magyar országgyűlésnek. Rudolf úgy a bécsi, mint a pozsonyi gyűlés felosztatására Althan tábornokot küldi ki. Mátyás 1608 január 15-én Pozsonyba jön, ahol Rudolf e lépése miatt a szövetség létrejön. Kimondják: hogyha kell, fegyverrel

is ellenállnak Rudolfnak és csapatainak. Ugyanekkor a rendek Mátyást Magyarország örökös kormányzójának kiáltják ki. Altban Rudolf nevében ellentmond, de a fölzúdulástól annyira megijed, hogy megszökik. Rudolf közben

rendeltet küld, melyben az országgyűlést feloszlatja s utasítja, hogy panaszait

kal forduljanak Prágába. De ekkor már senki sem hallgat rá. Erre a pozsonyi

országgyűlést összejövételnek kereszteli és a régensburgi birodalmi gyűlésen kezd a szövetkezettek ellen izgatni. Mindhiába. A birodalmi rendek belátták Magyarország igazságát: hogy alkotmányvédelem szempontjából fogtak össze s Rudolf kérését elutasították. Most már csak a fegyver dönthetett. A magyar, osztrák,

morva és cseh rendek Mátyás mellé állnak s a hirtelen összekapott 15.000-nyi sereg Morvába nyomul. Rudolf most már kijelenti, hogy komolyan békülni akar.

Időnyerési furfang volt e kijelentése. Mátyás ezt tudva, követeli, hogy a magyar,

morva és cseh koronáról mondjon le. Május 25-én meg is történik a lemondás, mert Rudolf sehonnan sem kapott fegyveres erőt. 1612 január 12-én hal meg.

Rossz lelkű, zsugori és telhetetlen ember volt. Óriási kincset halmoz össze. A jószágvesztésre ítélt magyar urak kincseiből ő választja ki először a neki tetszőt. Így nem csoda, ha hagyatéka 17 millió aranyra rúgott.

Mivel a magyar nemzet ellen annyit vétett, szabadulni akart a magyar környezettől. Emléke szomorú; elrabolja a nemzet minden vagyonát. A jobbágy utolsó marháját is elviszik s iga hűjén ez magát fogja a járomba. Nem választással került a trónra. Végig az inkvizíció papjainak befolyása alatt marad. A gyilkosságokkal teli spanyol udvarból jöve, itt csak folytatta az ott látottakat. Minden alkotmány és szabadság esküdt ellensége. Csak akkor volt boldog, ha a protestánsokat üldözhetette s a magyarok alkotmányát megtiporhatta. Főcélja volt a nemesség megtörése, a protestánsok kiirtása és Magyarország bekebele

zése. A protestánsok üldözése és az ellenreformáció alatt kezdődik. Minden ha

talmat magának követel, népeinek szabadsága, joga, szokásai előtte semmiek voltak. Barátai és ellenségei egyaránt gyűlölték. Hogy a magyarság a törökkel kezdett rokonszenvezni, abban nagy része van Rudolfnak. Az a logikus vaskövetkezetesség, amellyel Magyarországot törte, mániákusan éles észre vall, még uralkodása utolsó perceiben is. Az tehát, hogy bolond volt, tisztára Habsburgszépítés. Kicsapongásai miatt lehetett emberi roncs testileg, de gonosz lelke sohasem roppan össze. A behozott katonák nem védeni, hanem magyart írtani jöttek. Mikor a rendek fölszólítják a törvényes uralkodásra, azt feleli: hogy elődei is mindig így uralkodtak .

Erdélyben a vele egyidőben uralkodó Báthory Zsigmond fejedelem sok tekintetben hasonmása volt Rudolfnak. Eszes, jezsuita nevelés és idegbajos. Mindjárt

trónraülése után Carillo jezsuita gyóntató atya tanácsára szövetséget ajánl Rudolfnak, hogy közösen menjenek a török ellen. A török hatalma ugyanis a sok belső háború miatt ezidőben gyöngülni kezdett s nem látszott lehetetlennek kiverése. Még Bocskai István is helyesli az összefogást. Báthory Zsigmond nemcsak elismeri urának Ferdinándot, hanem ha fiú nélkül halna meg, országát is reáhagyja. A rendek nem helyeselték ezt a szövetséget s be akarták várni a törökmagyar háború végét. Sinan ugyanis támadott s Veszprém, Pápa és Tata várait beveszi, Győrt pedig Halbeck generális védelem nélkül feladja, amiért halálra ítélik. A király azt kívánja, hogy Báthory Zsigmond teljes erejével segítse őket. Az erdélyi rendek azonban nem egyeznek bele és Báthory Zsigmond ellen szövetkeznek. Mikor Báthory megtudja, a legelőkelőbbeket elfogattatja a kínpadon való vallatásuk után sokakat lefejeztet és birtokaikat elkoboztatja. Erdély így kénytelen meghódolni. Rudolf Mária Krisztina hercegnőt ekkor adja feleségül

Báthory Zsigmondnak. Báthory vezére, Bocskay István, Moldvát és Havasalföldet meghódítja, Sinan basát pedig kiűzve Erdélyből, Gyurgyevónál utoléri és döntően megveri.

Az 1595-iki országgyűlés Erdélyt már mint a Habsburgoknak bekebelezett tartományt említi s nagy hadiadót vet ki. A török

háborúk tovább folynak.

Esztergomot és Visegrádot Mátyás főherceg hadai visszafoglalják. A magyar és erdélyi szövetkezett hadak Mezőkeresztesnél ütköznek meg III. Mohamed török hadaival. Harmadik nap megfut a török középhad, a keresztény csapatok pedig

rárohanva az elhagyott táborra, lebontják hadrendüket és fosztogatnak. A török két szárnyon ruméliai és tatár lovasság állott. Ezek észreveszik a had felbomlását, rajtuk ütnek s olyan alaposan elverik, hogy 20.000-en maradnak a harctéren.

Az Erdélyben zsarnokilag uralkodó, álhatatlan Zsigmond, amikor a török be akar törni, védelemrekészülés helyett lemond a trónról Rudolf javára, aki Opelnt és Rabitort adja neki és 50.000 arany évi díjat ígér. Mikor azonban a pénzt nem adta meg, Zsigmond egyszerűen visszaszökik Erdélybe s újra elfoglalja fejedelmi székét.

Báthoryt vérengzései miatt egész Erdély, de főleg a székelyek gyűlölik. Így hatalmát nem sikerül biztosítani, amiért újra lemond s most már Erdélyt unokaöccsére. Báthory Endre bíborosra hagyja. Ez ellen Rudolf Mihály oláh vajdát bérel fel, aki nagy álmokat sző egy Oláhországot, Moldvát és Erdélyt egyesítő Dákóromániáról. Pusztítva tör be Erdélybe, melynek népe (főleg a székelyek) a Báthoryak elleni gyűlöletből tömegesen mellé állanak. Nagyszebennél ütköznek össze. Báthory Endre csatát és életet veszít, Mihály pedig fejedelemként kezd uralkodni Erdélyben. Pusztít és rabol az egész országban s a magyar urak birtokait oláhoknak adományozza. Gyulafehérváron üti fel székhelyét, udvari és kormányzati nyelvül a magyart hagyja meg. Az oláh történetírók ezért ünnepük Nagy-románia megalapítójaként. Rudolf, mikor belátta szövetségesének árulását, Bástát küldi ellene. A megkínzott erdélyiek is mellé állanak. Mihályt kiverik s Bástát a császár akaratából később megöletti, így újra Bástát marad Erdély ura. Zsoldosait nem fizeti s ezek éppen úgy rabolnak, pusztítanak és gyilkolnak, mint az oláh, vagy a magyarországi zsoldosok. Végül is az erdélyiek összefognak, elfogják Bástát s börtönbe vetik, de nagy könyörgéseire és ígéreteire szabadon eresztik. Hálából bosszút lihegve, újra rátör Erdélyre, mely hogy szabaduljon,

újra visszahívja Báthory Zsigmondot. Sajnos, Báthory nem okult s Rudolfnak tett ígéretéhez híven, megkezdte Erdélyben is a protestánsok üldözését. A helyzetet Székely Mózes akarja megmenteni török-tatár segítséggel. Básta Rudolf közvetítésével Rádul oláh vajdával szövetségre lép ellene. Brassónál ütköznek össze. Székely itt csatát és életet veszít. A szörnyű harcok után Básta marad Erdélyben az úr, mint Rudolf teljhatalmú megbízottja. Kijelenti, hogy minden a császáré s jobban pusztít Belgiojasonál is. - Bálhoryval, jezsuitáival, meg az oláh szövetséges segítségével hamarosan éppen olyan nyomorulttá változtatják Erdély jólétét, mint amilyen az anyaországé volt. Nyolc év alatt tizenkétszer cserélt gazdát.

Ezalatt Magyarországon a török harcok tovább tartanak, de már csak várharcol és apró csete-paték. A magyarság elég szerencsével harcol; visszakerül Győr, Füred, Hollókő, Dévény, Széchény, Balassagyarmat, Vác, Nógrád. A török azonban elfoglalja Egert és Nagykanizsát. Ekkor választja Erdély fejedelmévé

Bocskai Istvánt, aki megteremti a zsitvatoroki békét a meglévő helyzet alapján.

Bocskai mint egyenrangú fél köt békét ellenfeleivel, nem pedig megalázkodva.

VII.

AZ ORSZÁG ÉS NEMZET AKKORI VISZONYAI.

A török kezében levő részek katonai megszállás alatt állottak. A török hatalom hűbérrendszerű, katonai szervezet volt. A katonaság csak a megszállt területeken lévő várakban, vagy sáncerődökben tartózkodott. A megszállt részt katonai kerületekre (sandzsák) osztották, melyeknek élén egy-egy bég állott. A sandzsák zászlót jelent. A lovas katonaság (spahi) köteles volt hadbaszállni, vagy maga helyett helyettesét állítani. A török célja az volt, hogy minél több adót szedhessen. Uralmuk tisztán a kard jogán alapult. Egy-egy elfoglalt területnél először a szultán részére szakítottak ki földet, a többit pedig kiosztották a katonák között. Az így bírt területet azonban minden katona csak haláláig bírhatta s utódaira nem hagyhatta. Az egész hódoltságot négy vilajetre osztották, 25

sandzsákkal. Mindenik élén egy-egy basa állott. Ezek voltak a budai, temesvári, egeri és 1660 után a nagyváradi basaságok.

A török négyféle adót szedett. Első volt a harács (fejadó). Aztán az ötöd, a kapu- és a telekadó. A széleken való hadakozásnak egyik főcélja mindkét részről az volt, hogy embereket raboljanak. Ha ezek módosabbak voltak, akkor nagy váltságdíjért megengedték a kiváltást vagy kicserélték saját rabjaikkal. A törökök és a zsoldosok a szegényebb foglyokat a rabszolgakereskedőknek adták el.

A nagy magyar Alföld nem volt túlnépes s a török idők még jobban elnéptelenítették. A földesurak elfutottak s csak az egytelkes nemesek és a jobbágyok maradtak a hódoltságban. A lakosság sok helyen összetömörült, hogy könnyebben védekezhessék. Így keletkeztek az Alföld óriás falvai. Ha a szultáni adót megfizették, nem volt semmi bántódásuk, sőt védelemben részesültek,

Az adóért különben az egész községet tették felelőssé, úgyhogy maga a község igyekezett népességét megőrizni. Semmiesetre sem volt itt akkora pusztítás, mint az osztrák zsoldosok által uralt területen. Ezenkívül a török úgy politikai, mint vallási dolgokban türelmes volt az akkori Európához mérten. Csak a harangozást tiltotta el a keresztényeknek. Sok panaszra adott alkalmat az, hogy a törökök a viszálykodást szító papokat megverették. Legjobb dolguk talán a zsidóknak volt, akik Budán az akkori világban hallatlan kiváltságokat élveztek. A Habsburg-megszállású területeken sokkal rosszabbul ment az emberek dolga. Egymást érték a hűtlenségi pörök, a vagyonfosztás, az elzárás, a nemeseken való hatalmaskodás, szabadságfosztás, a vesztegetés, az idegenek betelepítése a kipusztított magyarság helyére. Még Illésházi nádort is gyanúba veszik s vagyonát elkobozzák. Míg a töröknél a magyarpusztítás csak esetleges volt, a Habsburgok bírta területen előre kidolgozott terv szerint történt.

A törökök és a keresztények közötti érintkezés általában kevés és nem jó. A törökség nem élt társas életet a nők kizárása miatt. Így az összevegyülés is kevés és ritka. A hit és a szokások is elkülönítették őket. Mivel nem voltak kulturáltabbak a magyarnál, így hatásuk sem volt nagy. Kereskedelmük bizonyos cikkekre

szorítkozott. Áttérés ritkaságszámba ment. Házasság igen kevés volt,

mert a háremi élet nem csábította a magyar nőt. Csak a végeken volt bizonyos közeledés a török és a magyar között

A jobbágyság szabad költözködési jogát még 1514-ben elvették volt. Ez a

magyar jobbágyot is nagyjában az európai jobbágyság sorsára süllyesztette. 1548 után a jobbágy a töröknek a királyi adó felét fizette. A szabad költözködés jogát 1530-ban visszaadták, mire olyan költözködési láz tört ki a jobbágyság között, hogy 8 évre rá újra fel kellett függeszteni, nehogy egész vidékek ember nélkül maradjanak. Ezt elkerülendő, sok úr szabaddá tette jobbágyságait, mások pedig, a zsoldosokkal együtt, annyira kegyetlenkedtek velük, hogy inkább a hódoltságba szöktek s bár a szegény jobbágy gypját így két úr nyírta, - mert a töröknek is meg kellett fizesse adóját - inkább ezt választották.

A nyomorúság legfőbb oka a honvédelem a leromlása volt. A banderális rendszer elpusztult. Főpapok, főurak nem állítottak ki katonaságot, egyrészt azért, mert birtokaik elvesztek. Az ellenkirályok alatt is nő a zavar. Sok papi birtok világiak kezére kerül akik szintén nem küldenek katonát. Régen, ha a bandérium nem volt elég, a nemesi felkelés és a telekkatonaság egészítette ki a hadat, a vármegyék zászlói alatt. De 1526 óta a királyok nem igen mentek hadba és így a nemesi fölkelés elmaradt. A régi insurektio helyi jellegű lesz. A megtámadott vidékeken a szomszédos területek, sietnek egymás védelmére. De ez nem pótolta a régi banderális katonaságot. A kunok, akik a nádor híres bandériumát alkották, török hódoltság alá kerültek, ami szintén hozzájárult az ország ellenálló erejének letöréséhez. A régi rendszert tulajdonképpen a török buktatja meg. Az ellenség itt él az országban, a harc örökös s így csak állandó katonasággal lehetett helytállni. Új tényező kellett, a vár és a zsoldos had. A várak a meglevő részek védelmére szorítkoztak. Nagyobb részük csak megerősített kastély volt. Idők folytán azonban a végeken egész várlánc alakul ki. 114 nagyobb, 88 kisebb várat számlálhatunk ez időből s a megerősített végházak száma még több. Egy-egy nagyobb vár azonban, amilyen Eger, Szigetvár, Győr,

Komárom, Gyula, Érsekújvár, néha több vármegyét is védett. Háború esetén ide menekültek az emberek. Ezekről a váraktól függött az ország megmaradása. Vitézségüket, emléküket sok magyar hősi emlékezés hirdeti. A vitézi életnek ezek voltak az iskolái. Amíg magyar kézen voltak, nyugodtabb volt a magyarság élete, de amikor a Habsburgok idegen kapitányok alatt, idegen zsoldosokat telepítettek beléjük, rosszabb lett a helyzet.

Ez időtájt a vártulajdonosok egyrésze önként adta át várát a Habsburgoknak, mert a fenntartást és az állandó őrség terheit nem bírta. A Habsburgok aztán minden ilyen várba idegenből hozott zsoldosokat telepítettek. Ezek a zsoldosok túlnyomó részükben Európa söpredékéből kerültek ki. Gyávaságukról, megbízhatatlanságukról és kegyetlenségükről már megemlékeztünk. Minden tekintetben sokkal kiválóbb anyag volt ennél a magyar, de a Habsburgok nem bíztak benők. Ezenkívül pedig nem szolgálták a Habsburgok magyarirtó célját. Törvény

szerint minden vár őrségének legalább harmadrésze magyar kellett volna legyen. De ezt nem tartották be. Nem védői, hanem igazi csapásai lettek a magyarságnak. Nem néztek sem fegyverszünetre, sem békére s a határszáron át-át csapva, újra és újra kihívták a törököt. A magyar hadaknak értékét már Ferdinánd is elismeri, Esztergom vívásakor írta: „Ha a vitéz magyar hajdúk nem lettek volna,

keserves veszteséget szenvedünk. A mi németjeink nem sokat értenek a török háborúhoz, restek, tapasztalatlanok és tudatlanok. A magyarok sokkal jobban építenek sáncokat, mint a többiek és mérnökök nélkül tudják megcsinálni.”

1593-ban az országgyűlés 6000 lovasból és 3000 gyalogosból való állandó magyarhadsereget akar szervezni, tisztán honvédelmi célból. Az uralkodó ezt a szándékot megghiúsította. Előtte veszedelmesnek látszott akármilyen kicsiny magyar hadsereg.

E korban Európában huzakodó, taktikázó harcmodor alakult ki, amely arra igyekezett, hogy minél kevesebb vérvesztéssel olyan hosszúra nyújtsa a háborút, amíg vagy beleunnak, vagy pénz hiánya miatt békét kötnek a felek. Ez a nem támadó harcmodor a török ellen

egyáltalában nem vezethetett semmiféle eredményre. A magyar vármegyék a kor hatása alatt szintén toboroztak zsoldosokat, de a magyarságból. Ezek képezték a hajdúk alapjait, akik bizonyos időre, vagy bizonyos vállalkozás végrehajtására szerződtek, sokszor egyszerűen csak a prédáért. Ezek aztán, ha kikoptak helyükből, akárhányszor a maguk kezére dolgoztak. Sok esetet tudunk, hogy az idegen zsoldosokat megcsúfolták. E mellett főmulatságuk a törökfogás volt. Számuk a megszökött jobbágyokból és a kalandvágó ifjúságból folyton szaporodott. Bátrak és vitézek voltak s egész csomó vitézi ének maradt reánk róluk. Básta első erdélyi diadalát egy ilyen kóbor hajdú csapat felfogadásának köszönheti. Bocskay talpasainak is ők képezik a törzset.

Érdekes, hogy a török által megszállott területeken a régi vármegyei rendszer megmaradt. Akárhányszor a megye tisztviselői nem is laktak a hódoltsági megyékben, de azért rendes megyegyűléseket tartottak és a beérkezett ügyesbajokban ítéleztek. A megye ottmaradt lakosai panaszaikkal nem a török hatóságokhoz, hanem a megyei hivatalokhoz fordultak. Ez a szívósság volt egyik gátja annak, hogy a hódoltság területéről kipusztuljon a nemzeti összetartozás

érzése. A török a megyék autonómiájával nem törődik, ha az ő adóját megfizetik.

A jobbágyság pedig ezekben az időkben igazán csodálatos hazafiságot mutat.

Igaz, hogy a hódoltsági részekben, eltekintve az adótehertől, a régi magyar állapotok éltek. A viszonyokra jellemző, hogy a habsburgi birtokokról egész vidékek szöktek át a török hódoltságba.

Régen nem volt katolikus, csak keresztény, így a kereszténység nyomja hazánkra is Európa civilizációját. Ennek ő a tanítója, törvénytudója és tudósa. Latin nyelvével a lelke is félig idegen maradt a magyar lélekkel szemben. Igaz, hogy Európához fűzött bennünket, de sokban hozzájárult ahhoz, hogy a magyarság ősi erényei megváltozzanak. Mikor a protestántizmus elterjedt hazánkban, ezt az idegen műveltséget találta itt. Ebből teremti meg a magyar nemzeti műveltséget. Nemzeti irodalmunkért rövid idő alatt többet tett, mint az elmúlt kor királyai, papjai és urai együttvéve. Az élő nyelvet használta a halott latin he

lyett s így mindenki megértette, mindenkit meg tudott győzni, ők tették irodalmi

nyelvvé a magyart. Lefordították a Bibliát, a zsoltárokat s magyarul szerkesztették a hitvitázó iratokat is. Ez utóbbiak általában durva hangúak, mint ahogy durva volt a kor is, de duzzadó, vitázó erejűek. A katolikusok, mikor belátták az anyanyelv mindent elsöprő erejét, ha elkésve is, de nagy erővel ugyancsak magyarul indítják meg az ellentámadást. Ebből a versengésből a nyelv fejlődé

se csak nyerhetett. De nyertek ők is. Mert a protestánsok eszközeit használva föl, gazdagságukkal s a császári erőszakkal is alátámasztott erejükkel kezdték

visszaszorítani a mindent elnyeléssel fenyegető protestántizmust. Nagy embere

ik támadnak. Káldy, Tinódy, Balassy mesterei a magyar nyelvnek. Mindeniknél

hatalmasabb azonban a protestánsból katolikussá lett Pázmány Péter kiváló lángesze és szónoki képessége. A nép nyelvét véve alapul, megteremti a magyar elbeszélő nyelvet. Működése kezdetén császárhű, később azonban kiábrándul. Felülkerekedik benne a magyar.

A protestánsoknak hatalmas segítője volt az iskola. Papjaik és tanítóik nagyobb része külföldön járt s latinul, görögül, sőt zsidóul is megtanult. Ezenkívül iskoláikban dialectikát, retorikát, aritmetikát, fizikát és etikát is tanítottak. A tanulóifjúság külön törvény védelme alatt állott s autonómiáját szigorúan őrzi. Gazdaságát maga vezeti és iskoláikban bennlakással közös kosztjuk is van. Multságokat, színelőadásokat rendeznek. Sokszor verekedéseket folytatnak az iskolán kívül állókkal. A baj csak az volt, hogy ezek a protestáns iskolák nem voltak egyöntetűek. Színvonaluk mindig vezetőiktől és tanáraiktól függött és ezeknek képességeihez igazodott. Ahol protestáns pap és templom volt, ott rögtön megnyitották a protestáns elemi iskolát is, amelybe a nem nemesek is szabadon járhattak. Ezeknek írást, olvasást és számtant tanítottak. A kor igényeihez mérten a főcél az volt, hogy a Bibliát olvasni tudják. Az észbekapott katolikusság mindenben ezeken a nyomokon indul el. Elrendeli az iskolák felállítását (1560. nagyszombati zsinat). De ez első időben tanítóik, tanáraik és papjaik nem egyenlő műveltségűek a

protestánsokéval. Ezért állítanak aztán a papok és tanítók részére külön képző intézeteket. A protestánsok ugyanis a sárospataki, debreceni, pápai, brassói, gyulafehérvári iskoláikat ekkorra már oly magasra emelték, hogy abban még a szabad művészeteket is tanították. A sokkal hátrább álló katolikusok segítségére jönnek aztán a jezsuiták és más szerzetesrendek, melyek

hamarosan kiképzik a kellő számú embert és saját fegyvereikkel verik le a prooktatásnál a latin elkerülhetetlen maradt. Magasabb kiképzésre a gazdagabbak külföldre járatják fiaikat, a tehetséges szegényebbeket pedig igen sokszor közadakozásból küldik ki. Körülbelül 3000 emberre tehető azoknak száma, akik a XVI. században külföldön is szereztek maguknak magasabb kiképzést.

Ez időre esik a nyomdászat elterjedése. A protestánsok saját céljaikra kitűnően felhasználják. Hontér Brassóban, Heltai Kolozsváron állít nyomdát. Mindenkinek nyomtatnak. Ebből a korból kb. 800 nyomtatványról van tudomásunk. A katolikusok csak elkésve állítanak Telegdy prímás költségén Esztergomban nyomdát. Röviddel utána Pozsonyban a jezsuiták is berendeznek egyet. A felekezeti versengés hazafias lendületet is ad. Ébreszti a nemzetet. Közszellemet teremt, magyarságunkra ébreszt, még a hódoltságban is. A nemzet a legjobb

úton van, hogy újra nemzetivé és nagyvá legyen. Irodalma, költészete virág

zik, a hazafias hősi erények felülkerekednek, a bűnt ostorozzák, kiszorítják. A fajszeretet nagyvá nő. Ha a Habsburg-uralom és az általa felszított vallási gyűlölködés nem jön közbe pokoli pusztításával, hazánk rövid idő alatt Európa legműveltebb országa lett volna. Ennek nem is volt akadálya. A magyarság fa jához híven mindig türelmes volt vallási tekintetben. Csak a közénk keveredett

idegenek és idegen papság volt az, amely vallási tekintetben türelmetlen vagy türelmetlenségre bírható volt. Ezt az elemet használták fel akkor is a nemzeti egység megbontására.

A katolikus egyház és a pápa mindent elkövettek az új vallás kiirtására. Az uralkodóházak többsége katolikus maradt. Ezek között vezetők voltak a Habsburgok, akik híven támogatták a pápai törekvéseket. Főeszközük a jezsuiták voltak és akkor, amikor az

egész világ útban volt arra, hogy a hitújítás híve legyen, a pápák ahelyett, hogy a szükséges és kért reformokat végrehajtották volna, a jezsuitákkal megindították az ellentámadást, hogy minden a régiben maradjon. A trienti zsinaton az újítás helyett a dogmák álláspontjára helyezkedtek. És megindul az üldözés, sőt a kiirtás. Azokat, akik az újítás felé hajoltak. Spanyol- és Olaszországban teljesen kiirtották. Franciaországban a hugenottákat semmisítik meg. Így a román államokban teljes lett a katolicizmus diadala. A germán államoknál azonban nem sikerült a teljes kipusztítás. Anglia, Németalföld és Németország északi része, meg a Skandináv-államok protestánsok maradtak. Magyarországon is túlnyomó többségben tértek az új hitre, de a Habsburgok pusztítása és Pázmány, meg több kiváló egyházi atya működése folytán újra többségbe kerültek a katolikusok.

VIII.

BETHLEN GÁBOR ÉS I. RÁKÓCZI GYÖRGY SZABADSÁGHARCA.

II. Mátyás választás útján jutott a trónra. Az 1608. szeptember 29-i pozsonyi koronázó országgyűlésre eljöttek az osztrák protestánsok kiküldöttei is, hogy Mátyástól vallásuk szabad gyakorlatát kérjék. Már az országgyűlésre való meghívólevelével sérelem volt a nemzetre, mert nem királlyá választásról, hanem a királyságban való megerősítésről beszélt. Ezért a rendek először a bécsi béke törvénybeiktatását végzik. Megállapodnak, hogy a nádorságra ezután két katolikust és két protestánst kell jelölni a királynak s ezekből választanak a rendek. Megállapítják, hogy a jezsuiták hazánkban fekvőbirtokot ne bírassanak. Mátyást pedig csak azután választják és koronázzák meg, miután ezekre a „koronázás előtti” törvényekre is megesküdött. Nádorra a protestáns Illyésházyt választották.

Mátyás alatt kezdődnek meg az erdélyiektől vezetett szabadságküzdelmek, amelyeknek Bethlen Gábor áll az élén, akit Bocskay halála után választottak fejedelemmé. A választást trónviszály előzte meg, mert 1608-ban Rákóczi Zsigmondot ültetik a fejedelmi székbe, aki azonban kénytelen Báthory Gábor javára lemondani. Báthory Gábor kétszínű játékot űz s míg az erdélyieket bolondítja, addig Rudolfnak megfogadja, hogy Erdélyben a

katholicizmust helyreállítja, ha másképp nem lehet, a szolgálatába fogadott hajdúkkal kiírta az új hitet. Az üldözések miatt a szászokkal tűz össze s elveszi tőlük Szebent. A szászok az oláh vajdától és Mátyástól kértek segílyt. Vezére Bethlen Gábor visszaveri a Mátyás által küldött hadsereget, de Báthory Brassó előtt kudarcot vall. A szászok a török szultánhoz fordultak és más fejedelmet kértek, a szultán hajlandó kérésük teljesítésére. Mikor Báthory erről értesül, Mátyással megújítja szövet

ségét, s újra megígéri a protestánsok kiirtását. Bethlen nem helyesli ezt, amiért összetűznek. Bethlen kénytelen Temesvárra, majd Drinápolyba menekülni Báthory Gábor haragja elől. Itt a szultán megkedveli s 1613. október 15-én Scender basával beiktatja a fejedelmi székbe. Október 23-án Kolozsváron az erdélyi rendek is fejedelemmé választják. Báthory kénytelen Váradra menekülni, ahol Szilvássy és Nadányi hajdú hadnagyok bosszúból meggyilkolják.

Bethlen Gábor a legkiválóbb magyarok egyike. Végigküzd a Bocskai szabadságharcát s mint Báthory Gábor tanácsadója, fékezi ennek szenvedélyességét. Törökországban, mint követ és bujdosó, többször megfordul, így ismerte úgy Bécsnek, mint Bizáncnak eszejárását, mindkét udvarnak befolyásos embereit s törekvéseit. De ismerte Erdély sebeit is. Bocskay végrendeletét veszi szívére s ebből kifolyólag dönt a török mellett, mert csak így védheti meg Erdélyt a pusz

tulástól, a német birodalomtól és a magyar királytól. Hogy ezt elérhesse, rendet

kellett teremtsen, amit nem erőszakkal ért el. Már az első országgyűlésnél amnesztiát ad mindazoknak, akiket Báthory Gábor ítéltetett el. Szebent visszaadja a szászoknak s megerősíti kiváltságaikat. Ezután gyors ütemben kijavítja és felépítteti a romokban heverő várakat, köztük Gyulafehérvárat. Visszaállítja a szabad vallásgyakorlatot és kulturális politikával ódáin fejlesztette a helyzetet,

hogy még az erdélyi oláhság is majdnem teljes egészében reformátussá kezdett lenni. Tervét, hogy Erdélyből a föld legműveltebb államát alkossa meg, a je

zsuita papság féltékenykedése akadályozta meg. 1615-ben Mátyás is kénytelen

elismerni, de a határok miatt nem barátkoznak egymással. Uralkodásának első öt esztendeje ezekkel telik el. Ügyesen elkerül minden külső és belső zavart, támadást s olyan jólétet teremt, hogy a kincstár könnyen elbírja a várjavítást, fegyverkezést, sőt az állandó katonatartást is. Erdélyben csend és erő honol, olyan, hogy aránylagosan egyetlen más európai állam sem tudott ennyi erőt kifejteni. És erre az erőre szüksége is volt, mert nemsokára rá, 1619-ben, kitört a 30 éves vallásháború, amelybe ő is belekeveredett. Nagyságát az jellemzi leg jobban, hogy felismeri a Habsburgok intrikáit s megakadályozza őket Erdély megszerzésében.

Mátyás 1614. januárjában küldi követségét Bethlenhez. Áprilisig tart az alkudozás, amely nem lehetett eredményes, mert Mátyás csak időt akart nyerni, hogy haddal foglalhassa el Erdélyt. A bécsi udvar gyűlöli és dühösen tör Bethlen ellen.

1615-ben Mátyás arra kéri a rendeket, hogy a várakba a hajdúk helyett külföldi katonaságot rakhasson. A hajdúk Habsburg szempontból már igen sokan voltak és teljesen megbízhatatlanok. A rendek felháborodva utasítják vissza ezt a merényletet s a török felé hajlásuk megerősödik.

Mátyás közben egyre betegebb lesz s mivel gyermekei nincsenek, gondoskodni akar háza jogfolytonosságáról. Miksa és Rudolf példájára arra törekszik, hogy Ferdinánd főherceget választás nélkül ismerjék el utódjául. A cseh és a magyar protestánsok félnek Ferdinándtól, aki a Lorettoi Mária előtt esküdött meg, hogy kiírtja a protestánsokat. Styriában, amelynek hercege volt, meg is cselekedte. Hosszú alkudozás és királyi hitlevél adás után a csehek elismerik 1617. decemberében. Az 1618. márciusi országgyűlésen a király betegsége miatt nem jelent

meg, hanem Ferdinándot küldi, aki felolvassa leiratát, melyben kijelenti, hogy kívánja királlyá koronáztatni. A rendek előbb a nádori szék betöltését, a politikai és a protestáns sérelmek orvoslását, a koronázás előtti eskütételt követelték, valamint azt, hogy a királyválasztó jog újabb törvénybe foglalva biztosíttassék. Ferdinánd viszont arra kéri a rendeket, hogy álljanak el ezektől a követelésektől. Mivel a rendek kitartanak, ő kénytelen engedni.

Koronázási esküjében megesküszik mindenre: a bécsi békét is teljes egészében elismeri. Esküjében benne van, hogy: Magyarország alkotmányos jogait épségben tartja, a sérelmeket orvosolja, az országai ügyeinek kormányzására és a hivatalokba csak magyarokat alkalmaz, a nádorválasztást megtartja s ennek ősi jogkörét meg nem csorbítja, a bányákat a bécsi kamara hatósága alól felszabadítja, a koronát az országgyűlés által választott örökkel őrizteti, a magyar, morva és cseh szerződést épségben hagyja, háborúba az ország hozzájárulása nélkül nem kezd és enélkül azt nem is végezi,

a hajdúk kiváltságait épen hagyja, Mátyás életében a kormányzásba nem avatkozik és az országgyűlés által hozott törvényeket megszorítás nélkül erősíti meg.

- Az országgyűlés Thurzó Györgyöt meg is választja nádorrá, s bár Esztergom tiltakozik, mert protestáns volt, kénytelen a választást eltűrni. Ezután kiadja a királyi hitlevelet, leteszi rá az esküt, mire a rendek megkoronázzák.

Hazánk
alkotmányos jogait a Habsburgokkal szemben soha ilyen erélyesen, bölcs előrelátással és körültekintéssel nem biztosították. De mindez csak írott malaszt volt. A koronázás után azonnal megkezdődik a protestánsok zaklatá

sa. Ekkor történik, hogy Thurn gróf vezetése alatt a cseh protestánsok betörték Prága városházára és ott a császár megbízottait, Lobkovitzot és Sternberget egy csomó más császári emberrel levágják, aztán a sáncárokba dobják, a jezsuitákat pedig elűzik. Tulajdonképpen ez az esemény a 30 éves háború kezdete. A magyar protestánsok szintén nyugtalankodnak és az országgyűléstől orvoslást kérnek, de követet küldenek Bethlenhez is. Bécs megijed Bethlentől és alkudozni kezd. Mielőtt valamire jutottak volna, 1619. március 20-án Mátyás meghalt. Kormányzásához nagy reményeket fűztek, hiszen a magyar rendekkel szövetkezve, ő taszítja le Rudolfot a trónjáról. Mikor Magyarországra érkezett, olyan fénnel és lelkesedéssel fogadták és koronázták meg, amilyent Hunyadi Mátyás óla nem látott az ország. A csalódás gyorsan jött. A ravasz Habsburgok közül való volt. Kilesi alkalmat, hogy hol árthat nekünk.

Híven mutatja a magyarok iránti érzületét öccséhez, Albert főherceghez írt levele. Közöljük a fontosabb részeket:

„ ...Az, hogy a magyar végekbe nemetek tétessenek, igen nagy fontosságú, kivált miután a magyarokra viszont sérelmes ...Ha megfontoljuk, hogy Magyarország a mi magas házunk öröksége, ha meggondoljuk, mily ártalmas fondorlatokat szőnek arra a magyarok, hogy a szabad királyválasztást megalapítsák, nem nyúlhatunk jobb eszközökhöz, mintha németek által helyettesítjük a magyarokat, e módon a gonoszokat is rendben tarthatjuk s Magyarországot magas házunk örökségében annál könnyebben megtarthatjuk . . . Ha továbbá a magyarok jelen állapotát tekintjük, ők most szegények és gyöngék, a békéért sóvárgó szomszédaiktól nem várhatnak segílyt, emiatt félni tehát nem lehet, így akarva, nem akarva, kénytelenek parancsunkhoz simulni s engedelmeskedni, kivált miután egyrészt a töröktől, másrésztől tőlünk kellene tartaniok, ha

valami káros mozgalmat kezdenének. Végre ezen régvárt s most kínálkozó alkalom a magyar végvárakat németekkel rakhatni meg, egyúttal eszközt is ad saját kezünkbe Erdély megtartására és a Házunk ellen fondorkodók is biztosabban megbüntethetnének . . . ”

És ez az ember volt a Habsburgok egyik legtisztességesebbnek mondott bitor uralkodója. A várakba a német őrség elhelyezését a török követ ajánlotta Mátyásnak. Tanácsa nem volt önzetlen. A magyar vitézség mellett jól ismerte az idegen őrségek gyávaságát, ami könnyű prédává tehetette az erősségeket, de Mátyás hajlott szavára.

A Habsburgi mohóság elvakítja. Ez a levél tulajdonképpen bevallása annak, hogy a koronás magyar király sem más reánk nézve, mint a török. Egyformán ellenségek akik két oldalról képesek végromlást hozni reánk. A magyarok előtt legrokonszenvesebb Habsburgburg igazi képe ez az öccsének írt levél, amely egyszer s mindenkorra lerántotta álarcát.

A Habsburg-ház trónraemelésékor a nemzet a hagyományos szokásokra és törvényekre támaszkodva nem szabályozta külön sem a királynak, sem a nemzetnek jogait és hatalmát, sem a

kettőnek egymáshoz való viszonyát. Emiatt aztán a Habsburgok visszaélve a magyar hagyománnyal, könnyen és bátran szeghették

meg az alkotmányt.

A bécsi béke és az azt körülbástyázó 1608-iki két pozsonyi törvénykönyv az alkotmányt és az idegen hatalomra támaszkodó királyságot összhangba hozta

egymással és a megváltozott viszonyokhoz módosította. Kiegészítést létesített a király és a nemzet között. Véget vetett az önkényeskedésnek s helyreállította az önálló Magyarországot.

Mindezen békekötések és törvények megtartásának ellenőrzője, a két béke értelmében újra különváló, önálló és erős Erdély lett. Az erdélyiek Bocskay értelmében újra különváló, önálló és erős Erdély lett. Az erdélyiek Bocskay ig tartott. Ez alatt Erdély nemcsak szabad, hatalmas, hanem vagyonos is lett, külpolitikailag pedig az európai politika hatalmas tényezője. A nemzeti kultúra központja és a magyar alkotmányosság fenntartója is Erdély lett.

Bethlen hadvezér és diplomata. A harag és irigység mondja csak nagyravagyó, ravasz barbárnak. Mindezt a történelem cáfolja meg. Irányváltzásait mindig a helyzet alakulása indokolja. Olyan ravasz ellenséggel szemben, mint a Habsburgok, neki is kötelessége volt hasonló fegyverekkel küzdeni, hogy kisikul hasson cselvetéseikből. Főcéljától azonban soha el nem tért.

Céljai voltak: megvédeni Bocskay örökségét, a bécsi békét és az 1608-iki törvényeket, Erdélyből minél hatalmasabb országot teremteni, melyen egyaránt megtörik a töröknek és a németnek hatalma. Olyan helyzetet kellett építsen, hogy a Habsburgok Bástás nyomorúsága vissza ne jöhessen, ezt pedig csak a törökbarátsággal érhetette el, amely egyik eszköze volt a német befolyás ellen. Igyekeztek azonban a töröktől is minél jobban függetleníteni magát. Nem pusztán közjogi alapon, hanem politikai és államéleti szempontból építi ki Európához és a törökhöz való viszonyát. Az első és utolsó nagy magyar politikus, aki a sérelmek teréről a nagy politika színterére lépett s itt nem mint kérelmező, hanem, mint egyenrangú uralkodó lépett föl. Nem pártfogókat keres, hanem szövetségeseket.

II. Mátyás csak úgy akarja elismerni fejedelemségét, ha legalább titokban

hűségesküt tesz neki. De nem állt kötélnek. Erre Bécs Homonnayval szövetkezik s Rádul vajdát bujtatja föl ellene. De ezzel sem ért célt. A töröknél megindított alattomos vádaskodás is csak azt eredményezte, hogy ettől fogva a porta még jobban megbízott Bethlenben. Ezért nem lehetett barátságban a Habsburgokkal. Csak akkor lett közöttük békésebb viszony, amikor Bethlen megígéri Mátyásnak, hogy a katolikusokat nem rövidíti meg.

Mátyás 1613—18. között nem tartott országgyűlést, de az idegen katonaságot egyre szaporítja. A jezsuiták és Pázmány munkája a főurak közül igen sokat visszatérít a katolikus hitre, úgyhogy ezek többségbe kerülnek s a protestánsok helyzetét aggasztóvá teszik. A többségre jutott katolikus párt választja meg aztán az 1618-iki országgyűlésen, Pázmány hatása alatt, Ferdinándot királlyá. Csak az ekkor már kisebbséggé lett protestánsok erős föllépésére követelik meg

a királyi hitlevelet és az esküt, melyben a vallásszabadságot is megfogadtatják.

Nádorrá ugyanezen a gyűlésen már a katolikus Forgách Zsigmondot választják meg.

Az 1619. márciusi országgyűlésre Ferdinánd nem jön el. A szövetséges rendek az országgyűléshez felszólítást intéznek az alkotmány és vallásszabadság ügyében. Másfelől Ferdinánd április 4-én szintén leirattal fordult a rendekhez,

oltalmat keresve náluk a szövetségesek ellen s kérve a nemesi felkelést. Emellett titokban a törökhöz is követséget küld, hogy a szultánt megnyugtassa és

megnyerje. Közben a bécsi nép is fellázad. Le akarják tenni, kolostorba vin

ni. Betörnek a császári palotába is. A császárt csak egy hirtelen megérkezett vértesezred menti meg a haláltól.

Ferdinánd június 13-án értesíti a magyar országgyűlést, hogy a csehek kiváltságait megerősítette, kívánságaikat teljesítette. Kéri tehát őket, hogy tanácskozzanak vele. Ferdinándot a helyzet kényszerítette mindezekre. A vallási sérelmeket azonban a jezsuiták befolyása miatt nem lehetett kiegyenlíteni. Az üldözött csehek

esküszegése miatt augusztus 17-én megfosztják Ferdinándot trónjától, s Bethlenhez fordulnak oltalomért. Bethlen látja, hogy Ferdinánd sorban akarja levérni Styria ulán Csehországot, Ausztriát, Magyarországot és Erdélyt. Magyarország hangulata ekkor a pattanásig feszült volt, mert az országgyűlés Pázmány föllépésére a vallási sérelmeket nem orvosolja. Ekkor jelenti ki Pázmány azt a később megbánt mondását, hogy fontosabb a protestánsok visszatérítése, mint a töröktől való megszabadulás. Bethlen hat évig túrte az áskálódást és az ígéretek halogatását. Tudta, hogy az elhatalmasodott Habsburgokkal csak felkészülten szállhat szembe s akkor is úgy, ha a törökkel békessége van s a cseheket segíti. Ezek tudatában határozza el, hogy megelőzi Ferdinándot s 80.000 emberével elindul Kolozsvárról. Nagyváradról már kiáltványban szólítja fel Ferdinándot, hogy tartsa meg a békekötés feltételeit s tartsa tiszteletben Magyarország alkotmányát. Október elején már Ausztriában, Styriában és Morvában jár hadaival s Gödingnél összezúzza a császár hadait. Ferdinánd kénytelen családjával és kincseivel Tirolba menekülni előle. Innen kér fegyverszünetet. Bethlen meg is adja ezt, két havi időtartamra. A béke azonban csak a következő év áprilisában születik meg.

Ferdinánd azonban nem tartja meg a feltételeket s az időt erőhöz jutására használja fel. Hű emberét, Homonnayt kiküldi sógorához, III. Zsigmond lengyel

királyhoz segítségért, aki hátbatámadja Bethlent.

A tanácskozások még folytak, amikor a lengyel betörés megtörtént. Bethlen visszasiet s július 3-án leiratot intéz a rendekhez. Azt írja, hogy: a közjó és a béke védelmére önzetlenül fogott fegyvert és hogy a korona sem kellett neki, Ferdinánd azonban a tanácskozások alatt elárasztotta a hazát idegen zsoldosokkal s ezzel a fegyverszüneti szerződést megtörte. Inti és kéri a rendeket, hogy a megtámadottak védelmében intézkedjenek, a szövetségeseikkel érintkezzenek s az árulók számkivetéséről határozzanak. A rendek erre a magukat nem azonosítókat s a nemzeti zászló alá nem állókat hazaárulóknak nyilvánították.

Ekkor írja meg Pázmány Péternek, hogy a béke felbontása miatti vérontásokért Isten és ember előtt Ferdinánd lesz a felelős.

Ferdinánd Bethlen hadbaszállására újra béketárgyalást kér Bethlentől, aki hajlik ugyan a békére, de már nem bízik. Közzéteszi vádiratát a bécsi udvar és a katolikus papság ellen s tovább

vonul. Szeptember elején már 40.000 főnyi serege áll Debrecennél mikor Kassára országgyűlést hív, ahol kijelenti, hogy az alkotmány és a vallás védelmében fogott fegyvert. A rendek úgy a csehek, mint Bethlen fölkelését törvényszerintinek ismerik el s Bethlent megválasztják az ország gondviselőjévé. Ekkor Bethlen hadaival Pozsony felé indul. Eredménye gyors és fényes. Október 10-én már

Nagyszombatban üt szállást s hajdúi betörnek Ausztriába is. Bethlen Pozsonyt is megszállja s onnan is kiveri a német őrseget. Ekkor kerül kezébe a magyar szent korona. Előhadai már Bécset szorongatják, mikor nov. 10-ére a nádorral

országgyűlést hivat, melyet Pozsonyban 18-án nyit meg. Erre Horvát- és Tótország rendjei nem jöttek el. Az országgyűlésen írásban nyújtják át a sérelmeket a nádornak, majd Pázmányt jezsuitáival együtt, mint rendbontókat számúzik s az egyház javait a végvárak védelmére lefoglalják. Még Ferdinándot is le akarják tenni s helyére Bethlent ültetni, akit a két ország teljhatalmú kormányzójává választanak meg. Ezután széteszlanak, Bethlen jan. 16-án tudatja Ferdinánddal, hogy a szövetkezett rendek felszólítására Magyar-, Cseh- és Morvaországok szabadságáért fogott fegyvert, nem a koronáért küzd, nincsenek hódítási vágyai, de a népeknek igazságot kell szolgáltatni. Ekkor a megszorított Ferdinánd békét kér. A megállapodásokkal Bethlen feladatát befejezettnek látva, 1620. januárjától ősziig tartó fegyverszünetet köt, megtartva a Tátrától keletre eső részeket s kikötve, hogy májusban Besztercebányán megkezdik a béketárgyalásokat.

E gyűlésre sem a Habsburgok, sem a pártjukon álló katolikus főurak nem mentek el de, a francia, lengyel, török, morva és sziléziai követek ott voltak. Késve Ferdinánd is küld „biztosokat”, akik azonban - utasításuk szerint - úgy viselkedtek, hogy kénytelenek voltak tiltakozásuk leadása után elmenekülni. A kétszínű Ferdinánd a besztercebányai gyűlésen mesterségesen csináltat huzavonát,

mert a spanyol királytól kért segítséget várja. Mihelyt ezt megkapta, Bethlen sürgetése dacára sem folytatta a tárgyalásokat. Ekkor köt Bethlen védés dacsövetséget az osztrák és morva rendekkel és a cseh királlyal. Közben Ferdinánd és hívei mindent elkövetnek, hogy Bethlen terveit megghiúsíthassák, a hozzá húzókat vesztegetéssel, ijesztgetéssel eltántoríthassák. Augusztus elsején Ferdinánd királyi leirattal jelentkezik, melyben kifejezi, hogy elvárta volna a magyaroktól, hogy a lázadó csehektől elszakadjanak és hogy a katolikus egy

házat régi jogaiba visszahelyezzék. Augusztus 9-re új utasítást küld biztosainak,

melyben kijelenti, hogy ha a rendek nem engedelmeskednek parancsainak, úgy az országgyűlést és annak minden határozatát semmisnek fogja nyilvánítani. A rendek viszonzásul aug. 25-én Bethlent magyar királlyá választják. Ezt a címet elfogadja, de a koronát nem. A gyűlés elhatározza, hogy az országban nem lehet több három katolikus püspöknél, akik fejenként 2000 forint évi fizetést kapnak. Egyidejűleg a protestánsok is védnököket választanak.

Bethlen előtt csak a harc útja maradt nyitva. Megújítja hát szövetségeit. 25.000 embert indít a csehek segítségére azzal a figyelmeztetéssel, hogy amíg ez meg nem érkezik, ne kezdjenek csatát. Mielőtt azonban hadai megérkezhetnének, Miksa bajor herceg váratlanul megrohanja a felvonuló osztrák, majd a cseh hadseregeket s szétveri azokat.

Ezekután az elbizakodott Ferdinánd augusztus 12-én Bethlent hitszegőnek nyilvánítja s a magyar rendeket megtérésre intve, úgy a beszercei, mint a po

zsonyi országgyűlés végzéseit semmisnek nyilvánítja.

Közben a háború változó szerencsével folyt. Bethlen megállja helyét, de a Ferdinánd által alakított katolikus liga serege a cseh királyt leveri, Tilly vezérlete alatt. A győzelemre Csehországban irtózatos vérengzés következik. Ezenkívül sok ezer családot száműznek és Csehország alkotmányát is felfüggesztik.

Bethlen ezzel elveszíti úgy cseh, mint német szövetségeseit s jobbnak látja a békekötést, mely Nikolsburgban 1526. decemberében jön létre. Ebben Bethlen

lemond a királyi címről, a koronát visszaadja, a felvidéki megyék közfii pedig

csak hetet tart meg. Ferdinánd kötelezte magát, hogy az elpártoltak büntetlenül maradnak, a hitlevélben foglalt összes ígéreteit megtartja és minden sérelmet orvosolni fog.

Ferdinánd azonban újra esküszegő lesz, mikor a németországi vallásháborúban sikerül felülkerekedni. Felső-Ausztriát zálogba adja a bajor királynak s új hadsereget teremt. Bethlen 50.000 forintot küld a cseheknek a hadait a Mansfeld vezetése alatt álló német protestáns sereggel akarja egyesíteni. Mielőtt ez megtörténhetett volna, Tilly, a katolikus liga vezére meglepi és megveri Mansfeldet. Bethlen, aki azért fogott most is fegyvert, hogy a győztes Habsburgok reakciós veszedelmét elhárítsa, megint magára maradt s így kénytelen volt Bécsben a nikolsburgi béke feltételei alapján újra békét kötni 1624-ben.

E béke után Bethlen közeledik a bécsi udvarhoz. Áltatják, Ferdinánd egyik

leányát ígéri neki feleségül, de a kamarilla, valamint Pázmány és Eszterházy, nem bízván Bethlenben, azzal a pletykával, hogy Bethlen török lett, megakadályozzák ezt a frigyet. Még a töröknek is elárulják. Pedig ha ez a házasság létrejön, Bethlen, mint Erdély fejedelme, fél Magyarország kormányzója és a császár veje, a két hatalom között bizonyára végleges békét teremt 1626 szeptember 8-
ra Ferdinánd Sopronba országgyűlést hív s fiát királlyá akarja koronáztatni. Ezalatt folyt le az az erős vallási térítés, amely a főrendek között a protestánsokat kisebbséggé tette. Így az országgyűlés a habsburgi udvar jelöltjét: Esterházy Miklóst választja nádorrá. A panaszokat a rendek 100 pontban foglalták össze, de a nádor csak 17-et terjesztett elő. Még ez ellen is hevesen kikel az udvari párt. A vallási sérelmeket egyáltalában nem akarják tárgyalni. A német zsoldos seregek kivitele helyett még többet akarnak a végvárakba elhelyezni. Ez ellen

hét vármegye óvást emel. „Palatínus úr gyaláz és szid minket, ez a kisebb baj.

Nagyobb baj, hogy fejedelmünket is szidja és gyalázza” A nádor kijelenti, hogy akár tetszik, akár nem, a király fiát megkoronázzák. Heves vitát folytatnak a német, a spanyol és a

pápai követekkel afelett, hogy egyszerűen csak kikiáltsáke, vagy meg is koronázzák. A magyar rendek választást és rendes koronázást sürgetnek. Végre december 8-án III. Ferdinándot megkoronázzák.

A királylány-feleség megtagadásával akarták Bethlent lehetetlenné tenni. Ez azonban túljárt az eszükön s a Bécsben kosarat kapott kérő követséget egyenesen Berlinbe küldötte s ott a brandenburgi fejedelem leányát, Katalint kérte meg feleségül. 1626-ban meg is történik a fényes esküvő. Ez alkalommal köt Bethlen szövetséget a protestáns Angliával, Dániával és Hollandiával a Habsburgok ellen. Franciaország követei is eljönnek Gyulafehérvárra. Ilyen előkészülettel akarják Ferdinándot két tűz közé szorítani. De Mansfeld újra csatát veszít s Magyarországra menekül Bethlenhez. Wallenstein, Ferdinánd vezére, nyomon követi.

Bethlen hadserege Nógrádnál áll s egyesül Mansfeld hadaival. A két hadsereg

a kor két leghíresebb hadvezérével élén sokáig farkasszemet néz, de nem kezd csatát. A katolikus liga vezére félti hírnevét a Mansfelddel együtt lévő Bethlentől, különösen pedig gyalogságát a világhírű hajdúktól. Ezenkívül hadseregében kitört a mirigy. Bethlen viszont lovasságát féltette és a segélyül jött török csa

patok is nyugtalankodtak. Végül is Wallenstein Sziléziába szökök meg hadával együtt, Mansfeld pedig Velencébe indul, hogy onnan indítsa meg a békealkudo

zást, de útközben Boszniában meghal, így mind a két fél hajlott a békére, amely

1627-ben Szőnyön jött létre. Ferdinánd szerette volna Bethlent és Erdélyt kizárni ebből a békéből, hogy elszigetelhesse, de nem sikerült. A béke azonban nem vetett véget sem a török, sem a magyar portyázásoknak.

Bethlen ez alkalommal komolyan akarta a békét, de Ferdinánd és udvara nem. Ők Bethlenben az eretneket és a Habsburgok ellen lázadó hitszegőt látják s kiadják „a visszatérítési” rendeletet, ami megmutatta, hogy régi erőszakos zsarnokságukon nem változtattak. Bethlen előtt hát nem maradt más út, mint a hős svéd királlyal, Gusztáv Adolffal való szövetkezés. Az volt a terv, hogy Gusztáv

Adolf megkapja a német királyi koronát. Bethlen a lengyel trónt, így Német-, Svéd- és Oroszország, valamint Erdély szövetkeznek a török és a Habsburgok ellen. Franciaország és Velence is bejelentetik csatlakozásukat.

Az udvar, bár az országgyűlésen célt ért, megremeg Bethlen terveitől és támadásától, így újra a Habsburgok nem szokatlan eszközéhez fordul s egy morva orvost küld Bethlen udvarába, aki hat hét alatt halálra gyógyította a 48 éves erős fejedelmet.

Bethlen Erdély legnagyobb fejedelme volt. A Habsburgok által elpusztított országgént vette át Erdélyt s az európai politika jelentős tényezőjévé emelte azt. Magyarország alkotmányát újra biztosította s a magyar nevet és önállóságot újra érvényre emelte Európa előtt. Haláláig küzd az osztrák beolvasztási törekvések ellen. Politikáját ész, erő, ügyesség és fortély jellemzik. Semmi kegyetlenség nem volt benne s országában rend és fegyelem uralkodott. Ezenkívül Erdélyt a legműveltebb országok egyikévé tette tudomány és irodalom pártolásával. Fösvénynek mondják, de iskolára s az ország jólétére igen sokat költ. Érdekes, hogy a Káldyféle katolikus bibliafordítás kiadására Bethlen adja a szükséges 1000 aranyat. az országban s ezt ő alapította. Nagy tudósokat hív udvarába, iskoláiba. A Bethlen-kollégium a leghíresebb volt

Erdély rendjei hálából Bethlen nejét: Brandenburgi Katalint ültették a fejedelmi trónra. Ez azonban titokban a katolikus hitre tér s Ferdinánd mellé akar állni Csáky István tanácsára. Kitudódván, a rendek Bethlen István köré csoportosulnak, aki Katalint lemondásra kényszeríti. Nem lesz fejedelem belőle, mert a nálánál hatalmasabb I. Rákóczi György háttérbe szorítja.

Rákóczi tiszta életű, óvatos, latolgató, nehezen lelkesedő, takarékos és buzgó protestáns ember volt. Nem volt méltatlan utóda a nagy Bethlennek. Ferdinánd, Esterházy Miklóssal kezefogva, nem ismeri el őt fejedelemnek s haddal támad reá. Rákóczi azonban hajdúival összetöri Esterházy hadait s megtámadja Ferdinándot. A Habsburgok ügye ismét válságosra fordult. Gusztáv Adolf fényes diadalokat arat. VIII. Orbán pápa francia barát s nem segíti pénzzel a Habs

burgokat. Gusztáv Adolf azt akarja, hogy Rákóczi folytassa Bethlen szerepét,

de a lützeni csatában életét veszíti, amire Rákóczi, bár a svédek nem akarják,

Pázmány Péterre hallgatva, Eperjesen békét köt 1633-ban.

Ferdinánd 1637 február 15-én az Augustinus-templom lépcsőjén megcsúszik és belehal esésébe. Jelszava volt: „a népnek soha sincsen igaza s csak kötelességei vannak, az uralkodóknak pedig csak jogai és semmi kötelességük a néppel

szemben, mert a népnek nincs része az isteni kegyelemben, a fejedelem azonban Isten kegyelméből uralkodik”.

Ferdinánd még 1620-ban Bécsben a nagy tanácsot gyűlésre hívta. Az itt

felvett jegyzőkönyv mutatja igazi arcképét, amely egyenes ellentéte koronázási esküjének. A gyűlésen jelen volt Harrach és Eggenberg (Wallenstein két alvezére), a pápai nuncius, meg a spanyol nagykövet is. A magyarokkal szemben tanúsítandó magatartásról tanácskoztak. Eggenberger szól hozzá elsőnek. Kijelenti, hogy: „A magyarok elégedetlensége és felkelései onnan származnak, mert alkotmányos jogukat, régi szokásaikat semmibe veszik, törvényeiket megsértik, sérelmeiket és panaszait nem orvosolják. Tartsa tiszteletben felséged a magyarok alkotmányos szabadságát és akkor nem lesz hívebb és megbízhatóbb népe a magyaroknál. Nem szabad a magyarok fegyveres ellenállását lebecsülni, mert ez a nép bátor, vitéz és harcias, nagyon ért az apró csatározásokhoz s ennél fogva guerilla háborúban számottevő ellenfél.”

A bécsi katonai és udvari körökben ez a pár nélkül álló bölcs belátás és okos

tanács siket fülekre talált. Rögtön reá a spanyol követ felelt: „Gyerekmese mindez. A magyarok nyakára erőszakos és kegyetlen gubernátorokat kell küldeni, akik a magyarokat elnyomják és könyörtelenül kifosztják.

Ha e miatt panasszal fordulnak felségedhez, mindig az legyen a válasz, hogy felségednek minderről nincs tudomása. A magyarok vezetői látva, hogy panaszait

célra nem vezetnek, összeesküsznek és valamely külföldi hatalomhoz fordulnak segítségért. Ekkor jön a felségsértés búzavetése a legszebb virágzásba és így alkalom nyílik az összes vezetők ártalmatlanná tételére. A gubernátok pedig csak folytassák erőszakoskodásaikat és ha e miatt a nép végre fellázad, most már könnyű lesz a vezetőiktől megfosztott magyarokat leverni és kiírtani. Ha felséged ezt a javaslatomat elfogadja, fel vagyok hatalmazva annak kijelentésére, hogy az én uram, a spanyol király a végrehajtására 40.000 katonát bocsát felséged rendelkezésére.” A tanács ezt a javaslatot fogadta el. Jegyzőkönyvbe

vették s mindannyian aláírták, a császár is. Ez írott okmánya esküszegésének, de egyúttal tanúja annak a gázságnak is, amelyet ez a bitorló család nemzetünk ellen elkövetett. Mert páratlan gázság az, ha egy népet el nem viselhető hatalmi elnyomással kétségbeesésbe taszítanak, önvédelmi felkelésbe hajszolnak csak azért, hogy ez aztán ürügyül szolgálhasson a nép meg- és kiirtására. A Habsburg-kormányzat a magyarsággal szemben ezt az elvet valósította meg az elkövetkezett időkben, amikor nem „kegyelmes uralkodói”, de szívtelen és vérengző hóhérai lettek nemzetünknek.

Nem rajta múlt, hogy dicső házának pokoli terveit nem valósíthatta meg; 1618-ban kitört a harmincéves háború, amely a kiirtásunkra szánt habsburgi erőt igénybe vette Németországban. Másfelől a magyarságnak meg volt még az az ereje, amely Bethlen Gábor és Rákóczi György kardjával térdre tudja kény szeríteni a kiirtására összeesküdt martalócokat. Hogy ma még van magyar s

hogy a világ még nem feledett el egészen, azt Erdélynek köszönhetjük. Még a császárhü Pázmány Péter is azt mondja Bethlen követének, hogy: „Csak addig van becsülete a magyarnak a német előtt, amíg Erdélyben magyar fejedelem hallatik florealni. Azontúl az német a magyarnak gallérja mögé pökik, akár pap, akár

barát legyen az.” Az a Pázmány mondja ezt, aki nem is sokkal azelőtt még

fontosabbnak tartja a protestánsok térítését, mint a török kiűzését, sőt jezsuitáival segít annak a tervnek kidolgozásában, amely a protestáns ürügy alatt az egész magyarság kiirtására kovácsolt lehetőségeket. Ha ez nem is sikerült, azt

elérték, hogy a XVI. század protestáns Magyarország a XVII. századra katolikus többségű lett. Maga Pázmány 30 főurat térít vissza a katolikus hitre, akik aztán, - bár törvényellenesen - a birtokaikon élő jobbágyi népet, sőt a nincstelen nemességet is erőhatalommal hajtották a katolikus felekezetbe s ezzel a Habsburg-igába, a jezsuiták, a papság és a zsoldosok segítségével.

III. Ferdinándot trónralépése előtt 12 évvel koronázták meg. 1637 szeptember 21-ére Pozsonyba országgyűlést hív össze, de csak december 2-án jön el arra a német ügyek miatt. A protestáns rendek kijelentették, hogy a sérelmek orvoslása előtt nem tárgyalnak. Ferdinánd 1638-ban leiratot küld, melyben a protestánsokat megfenyegeti s kijelenti, hogy az ország ügyeit a többséggel intézteti. Mikor azonban az ellenállást látja, kénytelen engedni, vagy legalább is ígérni.

1643 május 10-ig nem tart több országgyűlést. Hirdet ugyan Pozsonyban, de nem jön el külföldi bajai miatt s az ezért zúgolódó rendeket királyi leiratával hazakergeti. A felosztatott rendek feliratot intéznek hozzá, de eredménytelenül, mert csak 1646-ban hirdet újra országgyűlést, melyen a linzi békét a klérus ellenmondása dacára helybenhagyják. Ugyanezen az országgyűlésen a 13 éves IV. Ferdinándot királlyá koronázzák. 1655-ben újra országgyűlést tartanak, de megint csak király nélkül. Itt válasszák meg nádorrá Wesselényi Ferencet. Ezen az országgyűlésen merült fel először a Habsburg-ház örökösödésének a kérdése is. A nádor Wesselényi levelet kap ismeretlen kéztől, mely azt tanácsolja az országgyűlésnek, hogy a nemzet mondjon le királyválasztó jogáról s nyugodjék bele a Habsburg-ház örökösödésébe. Az örökös királyokat pedig kötelezze hit alatt alkotmányuk fenntartására, „mert úgylis előrelátható, hogyha egyszer az

udvar a meggyengült törököt az országból kiűzi, a nemzet e jogától előbb-utóbb

kénytelen lesz búcsút venni”. A szabadkirályválasztásnak ekkor már csak az árnyéka létezett, mégis a rendek jogaik és szabadságuk főtámaszát látták ebben, mert a választás alkalmával koronázási feltételeket szabhattak s erre esküt tétethettek. Még mindig nem hitték, hogy a Habsburg esküszegés hagyományosan igaz lehessen, pedig I. Ferdinánd óta csak IV. Ferdinánd nem szegte meg, mert meghalt, mielőtt uralkodott volna.

A rendek a névtelen ajánlást felháborodással utasították el, jogaikat fenntartva választják meg Lipótot és esküje kivétele után koronázzák meg 1655 június 27-én. Ez időben kezdik némelyek hangoztatni, hogy a sok idegen katonát azért küldötték Magyarországra, hogy hódítottaknak látszódjunk.

Láttuk, hogy Rákóczi György, bár kisebb tehetséggel, méltó utódja volt Bethlennek s Erdélyt fenntartja a régi állapotában. Pázmány és II. Ferdinánd

meghaltak. A vallásháború is végefelé járt.

A 30 éves háború alatt, Rákóczi György idején, itthon elég békések az állapotok. Apróbb marakodásoktól eltekintve, csak a török és a Habsburg pusztított. III. Ferdinánd apjánál mérsékeltebb volt.

Esterházy szívvel-lélekkel áll a Habsburgok mellett. Célja, hogy egyesítse a nemzetet a török ellen. Ezért eleinte üldözi a Habsburg-elleneseket, de lassan

főleszmél s már csak csittít és békít úgy az életben, mint az országgyűléseken. Azt szokta mondani: „A török hazánk égése, a sérelmek a szoba pókhálói. Bolond

az, aki nem az égő házat oltja, hanem pókhálózik.” Senki sem tagadhatja jó

magyar voltát. Dacára minden jószándékának, itthon labancnak, az udvarnál pártütőnek tekintették.

A 30 éves háború után egy rövid nyugalmi helyzet következik. Oka a nagy kimerültség és a nagy emberek elhalálása. A török is hanyatlik. Ha talán egy kicsivel tisztességesebb Habsburg kerül a trónra, sorsunk is jobbra fordul s a török hatalma is elmúlik rólunk. Nem így történt.

III. Ferdinánd jött, akiről azt írják, hogy türelmesebb lett volna, de a visszatért katolikus főurak tovább üldözték a protestánsokat. Való, hogy Esterházy és Zrínyi összes birtokairól elűzték a protestáns papokat. Az ország többi részében 400 templomukat foglalták le és megtiltják újak építését. Ezenkívül halottaikat nem engedik, hogy a temetőbe temessék, tornyot nem építhetnek, harangot nem használhatnak. Ezekért kénytelen Rákóczi György csatába indulni.

I. Rákóczit csak 1643-ban hívják megmozdulásra a svédek és franciák. Meg is indul. A svéd sereg azonban a dánok miatt visszavonul. Rákóczi egyedül is tovább küzd s Felsőmagyarország egészen a kezébe kerül. Innen intéz kiáltványt a nemzethez. Kassán Magyarország királyává is kikiáltják. Vezére, Kemény János a Nyitraiig nyomul, itt azonban hibát követ el; ahelyett, hogy a védtelen Bécset, honnan a császár pereputtyostól Linzbe fut, megtámadná, hadaival téli szállásra vonul. A svéd hadsereg visszatér, Rákóczi pedig évi 150.000 tallér hadisegélyt kötve ki, Brünn felé indul. Mielőtt a svédekkel egyesülhetett volna, a török nagyvezért Bécs megvesztegeti, aki aztán a hadjárat abbahagyására kényszeríti Rákóczit. A töröknek kisebb gond volt egy gyöngye Habsburg, mint egy erős erdélyi fejedelem. Ezenkívül a svéd diadalokat sem nézte jó szemmel. Esterházy is békéltet s teli kosár ígérettel jön a Habsburg-udvarból. Rákóczi György nem tűz össze a törökkel, de hadait nem bocsátja el, amíg 1645-ben meg nem kötötték

a linzi békét, a franciák és svédek nélkül. Ez az utolsó vallási béke volt, mely az alkotmányt és a protestánsok vallásszabadságát a korábbi békekötés alapján biztosította. Egyben az utolsó fölkelés, melyet Erdély fejedelmei vezettek. A linzi békét 1647-ben iktatják törvénybe. Feltételei: az 1606-iki nikolsburgi béke megerősítése. Az ország minden részében mindenki és mindenhol szabadon gyakorolhatja vallását. Használhatja templomait, harangjait és a temetőket. A 400 elvett templomból azonban csak 90-et adtak vissza. Itt is becsapják. Megígértetik vele, hogy nem megy el Westfáliába, ahol a 30 éves háborúnak végetvető békét tárgyalják. Céljuk az volt, hogy ebből e miatt Erdély kimaradjon s ők békebontás

nélkül garázdálkodhassanak Erdélyben. Csak az európai hatalmak előrelátása és jóindulata foglalta belé a békepontokba Erdélyt is.

Ettől fogva Erdélynek, bár továbbra is résztvett a nemzeti küzdelemben, hatalma annyira lehanyaglik, hogy fejedelmei elveszítik a vezérlő szerepet. A

hanyaglás I. Rákóczi György halála után azonnal megindult.

I. Rákóczi György nagy vagyont gyűjt. Sót, kénesót, viaszt megbízottjaival árultat, ami nem tetszik a szabad kereskedelemnek, de a kincstárt megtölti. Bethlen példáját követve, Erdély függetlenségéből egy jottányit sem enged, de sokat áldoz a honvédelemre és a nevelésügyre. Ezután szól bele a 30 éves hábo

rúba.

Erdély fénykora Bethlen Gábor és I. Rákóczi György alatt nemcsak dicső

séges harcok, hanem a kultúra, templom- és iskolaépítés, alapítás, segélyezés,

tudósok pártfogolása, műveik kinyomtatása kora. Áldás volt Erdélyre és a hozzá kapcsolt részekre. A rendteremtés mellett a nép filléreiből bőven áldoznak a nép felvirágoztatására, művelődésére. És éppen ez a példa mutatja legjobban, hogy nemzeti uralkodók alatt mivé lettünk volna, hiszen ha az oláhság református lesz s így felvilágosodottabb és tanultabb lesz, nem lett volna a Habsburg-átok leggonoszabb eszköze.

Erdély hanyatlásának okait kissé tévesen szokták megítélni. A 30 éves háború végeztével a Habsburgok minden erejüket Magyarországra vetik. Erdélyt is akarják s a törököt izgatják Erdély ellen, melynek hatalma, tekintélye és külföldi összeköttetései úgy a Habsburgokra, mint a törökre egyaránt kellemetlen volt. Másfelől a török látva a Habsburg erő felszabadulását, azzal akarta fenntartani az eddigi erőegyensúlyt, hogy Erdélyt visszszorítja a hódoltság szűk halárai közé. Így Erdély ellen fordult s azt zaklatja önkényeskedésével.

1648 óta II. Rákóczi György a fejedelem. Bécs is, Bizánc is ellene van; nagyratörő, sokat kockáztató ember, aki a lengyel koronára vágyik. Egyes történetírók azt állítják, hogy Lengyelországot fel akarták osztani X. Károly svéd királlyal. A háborút megindítja, de önmaga kerül a lengyel király fogságába.

Vezérét, Kemény Jánost, a tatárok seregestől elfogják, Erdélyt pedig a bosszúló török végigdúlja. Köprili nagyvezér erősebb szövetséget akar teremteni Erdéllyel. Ezért Rákóczit leteszik, Rédey kerül a helyére, aki azonban a fogságból hazatérő Rákóczinak átengedi a fejedelemségei.

Az utolsó évek török pusztításai ismét elidegenítették a nemzetet a töröktől és a Habsburgok felé terelték, akiktől védelmet reméltek. Köprili betör Erdélybe és a fejedelemséget Barcsayra erőltetve, 100.000 rabot hurcol el. Barcsay csak azért fogadja el a fejedelemséget, hogy a török romlásnak vége legyen. II. Rákóczi

György nem nyugszik bele letételébe. A rendek hiába kérik, hogy ne ingerelje fel újra a törököt. Lipóttól uszítva, Várad felől Erdélybe nyomul s elúzi Barcsayt. Erre a török újra betör Erdélybe. Lipót azonban megcsalja s nem küld segítséget II. Rákóczi Györgynek, aki a gyulai csatában halálos sebet kap. Két érdek ütközése okozta vesztét. A törökök Lengyelországot akarták meghódítani, de ehhez előbb Erdélyt kellett leigázni. Lipót pedig, dacára Zrínyi Miklós figyelmeztetésének, hogy „ne engedje Magyarország bástyáját elvenni”, örült, sőt elősegítette, hogy a török megpuhítgassa a „felkelések tanyáját”. Így aztán a török könnyen eljutott Váradig. Erdély nyugati kulcsáig, melyet ostromolni kezdett. Lipót megijedt, semmiképpen sem akarta ilyen messzire engedni a dolgot, sietve küldi felmentő hadait, de mielőtt ezek odaérkeztek, Várad elesett. A fejedelmi szék ekkorra már hatalom- és méltóságvesztett lett s alig külön

bözött egy török helytartóságtól. A bécsi udvar fölhasználva Barcsay gyöngesé

gét, fölbíztatja a székelyek által is támogatott Kemény Jánost, aki felkél Barcsay ellen s győzelmet aratva, fejét veteti. A törökkel azonban nem bír, ez újra betör. Az osztrák vezér, Montekukkoli, a ravasz Habsburg-számításokból ismét elkésik és a török újra 100.000 fogolyt hurcol el. Erdély egészen a török prédája lesz s a rendek, bár sem ők, sem Apaffy nem akarták, kénytelenek fejedelemmé vá

lasztani. Adóként Erdélytől négyszerest, 40.000 évi aranyat követel a szultán. Ez alatt egy kisebb német csapat érkezik

Keményhez. Serege így is csekély s
Nagyszöllősnél 1662-ben csatát veszít a törökkel és Apaffyval
szemben. Mene
külés közben lova ledobja s agyonrúgja. Apaffy jó ember, de nem
uralkodásra

termett. Kényelmes, vadászatot és ivást szerető. A kormányt
igazából neje és tanácsosai intézték. Így Erdélyt sem meg nem
mentette, sem fel nem emelhette. Ő volt Erdély utolsó fejedelme.
Alatta az ország teljesen leromlik, a polgárháborúk állandósulnak, a
török dúlások is mindennapiak, ami aztán megtöri hadi és gazdasági
erejét s lesüllyeszti műveltségi állapotát. Csak a múlt romjaiból
táplálkozott már.

Bécs hitványsága Erdélyt elhagyja veszni, hogy uralma alá
vonhassa. Zrínyi sürgeti az együttes felmentő háborút, de 20 évig
nem mozdulnak. Apaffy kéri, hogy vonják ki a Kemény által átadott
várakból a német őrséget, ne ingereljék fel a törököt. Ezt sem teszi
meg. Zrínyi aztán felhasználva egy kedvező alkalmat, Nagykanizsát
vissza akarja foglalni, de az udvar egyenesen eltiltja és
visszaparancsolja. Attól fél, hogy Zrínyiben Bethlen Gábor példája
megismétlődik. A vége pedig az, hogy bár Erdélyt elveszíti, a török
háborút mégsem tudja elkerülni.

IX.

„A HÓHÉRGENERÁLISOK KOMÁJA.”

Így nevezi Lipótot az ezerhétszázas évek első feléből származó s
a családi levéltárban meglévő diariumában Wesselényi Farkas,
megjegyezve, hogy a császári hóhérgenerálisok csemetéit
előszeretettel tartotta keresztvíz alá.

Az 1620-i jegyzőkönyvekben lefektetett terveket a magyarság
kiírtására sem Mátyás, sem II. és III. Ferdinánd nem tudták
megvalósítani Bocskai István és Bethlen Gábor erős kardja miatt.
Ami nekik nem sikerült, házukra több szerencsével, de annál
aljasabb eszközökkel s még nagyobb lelkiismeretlen gazsággal
történt meg Lipót alatt.

III. Ferdinánd halála után a vastagajkú, véres-kezű Lipót lép a
trónra, 1657 április 5-én. Félszázadon át tiporja alkotmányunkat.
Nem szeretett, hiszen még lélegzete is magyar vértől párologott. Ez a
szőrösszívű szörnyeteg soha meg nem

bocsátható bűntettekkel telíti történelmünket: saját parancsára, hóhérhadával.

Róma zsarnokai a keresztényeket írtották, de nem országuk egész népét, ő ezt tette. Kegyetlenebb azoknál. Bestiális kínzások, emberpusztító hóhérmunka, amit velünk tett sátáni találékonyságú eszközeivel.

Taferner jezsuita gyóntatója, kinek receptje szerint dolgozott; mindjárt uralkodása kezdetén megmondja Rozsnyai Dávidnak, az erdélyi követnek, hogy: „Istennek hála, valahára elveszitek ti magyarok, amit megérdemeltek. A felséges osztrák háznak sok bajt szereztek, de megfojtva, meggyengülve, ezután nem fogtok gáncsoskodni és ne várjátok tőlünk sorsotok enyhülését.”

A Pozsonyba összehívott országgyűlés nem akar addig tárgyalni, amíg a sérelmeket nem orvosolják, a zsoldosokat ki nem viszik az országból s a protestáns templomokat vissza nem adják. 13 vármegye tiltakozik a 32-ből. A királyi biztos, Portia, aki nevelője volt és tanácsadója maradt, ráparancsol a nádorra, hogy „kergesse haza ezeket az embereket, mert ezek nem 13 vármegye, hanem néhány nyugtalan elméjük küldöttei s ha engedelmeskedni nem akarnak, hűtlenséggel határos merényletükért őfelsége, aki magát nem engedi kigúnyoltatni, méltóképp meg fogja őket büntetni.” Az országgyűlésről a tiltakozók kivonulnak, mely így csonka lesz. Lipót a 13 vármegye ellen szigorú eljárást rendelt.

1663 tavaszán ifjabb Köprili nagyvezér százezer emberrel tör be az országba. Lipót ijedten fut Linzbe s békét akar vásárolni, ígéretet a magyar várakat, de a követelt adót nem akarja vállalni, hanem a német birodalmi rendektől kér segílyt. Kap is bő ígéreteket. Ezenkívül a magyar nemességet felkelésre szólítja. A németektől nem jött semmi segíly s a török Brünnig és Olmützig portyázik. A háború további folyamán Lipót Montekukkolit nevezi ki hadai vezérévé, míg

a magyar és horvát csapatok Zrínyi vezérlete alatt maradnak. Montekukkoli

egészen nyugatias hadvezér. Nem mozdul, az ellenség kifáradására les.

Zrínyi, a költő, jön segílyre. Megveri a törököt s csapataival a Pozsonynál időző Montekukkolihoz csatlakozik. Csallóközt is

megvédve, hátba akarja támadni a Buda felé vonuló török sereget. De Montekukkoli gyáván visszatartja hadait. A bosszús Zrínyi csapatával ismét rajtaüt a törökön s újra megveri.

E harcokban Zrínyi minden érve dacára Montekukkoli tétlenül maradt, a török pedig Nyitrát, Lévát és Érsekújvárt elfoglalva. Pozsony kapui előtt állott. Bécs megremeg Zrínyi hevesen vádolja egy iratában Montekukkolit a mostani, mint az erdélyi sikertelenségekért. Ez feleletében a magyarok megbízhatatlan

lanságára és gyávaságára akarja hárítani a vereségeket, mert: „a magyarnak a kormányzására csak vasvessző való”? Zrínyi feleletében összezúzza a hadvezér nimbuszát, követeli, hogy nevezze meg, melyik magyar volt gyáva s kimutatja, hogy éppen Montekukkoli volt a „gyáva kutya”. Aztán újra a támadó harcot sürgetve Horvátországba utazik s a beállott tél folyamán 500 hódolt faluban pusztítja el a törököket, végül szétrombolja az eszéki 3 kilométeres Dráva hidat, amely 130 évig volt a törökség felvonuló útja.

Köprili tavasszal újra támad s a Kapos melletti Zrínyi-várat veszi ostrom alá. Zrínyi hátba akarja támadni, de Montekukkoli megtiltja, mire Bécsbe utazik, hogy egyenesen az uralkodónál tegyen előterjesztést a folytatandó harcokra. Meg se hallgatják, mire lemond vezéri állásáról. Közben Köprili át akar kelni a Rábán, hogy Bécs ellen nyomuljon. A harcok most már osztrák területre tolódtak volna át s azt nem szabadott megírtatni és elpusztítani, mint a magyart.

Montekukkoli az átkelését felhasználva s árulásra bírva az oláh csapatokat, reájuk dobja Zrínyi 4000 huszárját és több ezernyi hajdú gyalogságát, meg a francia és német lovasságot s a törököt megveri 1664 aug. 1-én. A kedvező alkalom itt volt a török végleges kiszorítására, de Zrínyi tervét újra elvetik s a bécsi udvar a szentgotthárdi győzelem után megkötötte a 20 évre szóló vasvári békét aug. 14-én. E szerint Lipót Erdélyt kiűrti, Apaffyt elismeri, Váradot és Érsekújvárt a török kezén hagyja s több várat, köztük Székelyhidát is leromboltatja. A feltételeket eltitkolták s az csak később derült ki.

A 20 évre szóló vasvári béke Magyarország elárulása. Alkotmánysértés és a koronázási eskü megszegése. A török feletti diadaloknak egyik oka az volt, hogy

Európa harcászata a 30 éves háborúk alatt nagyot haladt. A törökök azonban

nem tartottak lépést Európával s régi hadszervezetüket teljes egészében megtartották.

A szentgotthárdi csata után elég könnyen ki lehetett volna az országból szorítani a törököt. Meg sem kísérelték. Nekik még igen korán volt Magyarország még mindig elég erős volt arra, hogy leigázhassák. Ezért kötik azt a 20 éves békét, amely alatt végeznek velünk. Mikor aztán velünk készen voltak, következett a török. Az is számításukban volt, hogy a vasvári békével a nemzetet kétségbe keressék. Tudták, hogy a nemzet önérzete nem tűri el a király árulását s igyekezni fog, hogy akár magában, akár idegen segítséggel szabadítsa ki hazánkat a török-német harapófogóból. A nemzet nagyjai nem cselekedhettek másképp és így „a felségsértések búzavetése virágzásba jut, amikor alkalom lesz a magyarság vezetőinek teljes kiirtására.” - Ez volt a Habsburgok pokoli számítása.

A csúfos béke miatt a győztes szövetségesek bosszankodnak, a magyarság

végleg elkeseredik. A Bécsbe rendelt főurak vonakodnak elismerni, a nádor meg tiltakozik. Akár a levegőbe beszéltek volna. Lipót nem hív országgyűlést. Ez alatt a két év alatt Erdélyt és Magyarországot annyira sanyargatták, hogy a leírhatatlan szenvedések elől egész vidékek a török hódoltság területére menekültek. A nemzet most már belátta abbéli tévedését, hogy a Habsburgok nem

tudják kiűzni a törököt s ráeszmélt arra, hogy nem is akarják, mert oda akarnak juttatni, hogy alkotmányunkat a jogosság látszatával követelhessék. Így akarták elérni végcéljukat, az egységes, abszolút, katolikus habsburgi államot.

A béke után az idegen hadakat itt hagyják s a protestánsokat kérlelhetetlenül üldözik. A jezsuiták is a katonai erő támogatásával

szépen-csúful térítenek. Még a Báthori- és Rákóczi-családokat is megtérítik, sőt a protestánsok üldözésére is rábírnak.

A következő tavasszal a 13 vármegye újra orvoslást kér, de hiába, mire az egész országban még nagyobb lesz az elégedetlenség. Ekkor Lipót néhány főurat Pozsonyba rendel s reá akarja őket venni a vasvári béke elfogadására a nemzet megnyugtatóra és újabb zsoldos hadak beengedésére. Wesselényi nádor rámutat a török dúlása mellett a zsoldosok pusztítására s arra kéri a királyt, hogy bízva a honvédelmet a nemzetre. Lipót mindent megígér, de közben titokban a törökkel hazánk felosztásáról tárgyal. Mikor mindezek nyilvánosságra kerültek, a 13 vármegye újra ellentmondott.

A császári kegyetlen önkényeskedés megtermette gyümölcsét. 1660-ban a főnemesség, még a Habsburg-párti és katolikus főurak is, ellenzékbe mentek. Wesselényi Ferenc nádor vezetésével tanácskozásokot folytattak az alkotmány és a szabadság megvédésére. Bécs a rettenthetetlen és kiváló hadvezértől, Zrínyi Miklóstól fél a legjobban. Tehetsége, vagyona, hatalma, népszerűsége és magatartása mind arra vallott, hogy benne újabb Bocskait, vagy Bethlen Gábort kap a nemzet. A múltból okulva, nem várták be fellépését, hanem segélyül hívták a már kipróbált véletlent, amely aztán egy vaddisznóval megöleti Zrínyit, mond ja a hivatalos történetírás. Bármennyire is igyekeznek az ellenkezőt igazolni az átértékelők, az a szomorú igazság, hogy meggyilkoltatták. Ez az esemény szorosabbra fűzi a főurakat. Zrínyi Péter bán, Frangepán Ferenc, Nádasdy Ferenc, Rákóczi Ferenc és Teleki Mihály, Apafi fejedelem tudtával előbb Sztubnya-fürdőn, majd Sáros-patakon és Murányban értekeznek s abban állapodnak meg, hogy még egyszer felszólítják Lipótot az alkotmány megtartására s ha nem hajlik, az aranybulla 31. pontjában biztosított jogaikkal fognak élni.

Ez esetre úgy határoztak volna, hogy a török barátság segítségével nyerjék meg XIV. Lajost, a pápa segítségével pedig Lengyelországot, aztán együtt támadva Lipótra, ha nem enged, elűzik s XIV. Lajos fiát választják meg magyar királynak.

A hivatalos és átértékelő történészek ezt a megegyezést összeesküvésnek minősítik, pedig nem volt az. Törvényes jogalapja mellett maga Wesselényi nádor, a király helyettese állott az élén a nemzet érdekeiért. Átértékelőék csodálatos dolgokat mesélgetnek. Wesselényi hirtelen és véletlenül, újra a Habsburgokra legváltóságosabb időben meghal, hogy az „összeesküvők” fej nélkül maradjanak. Regélik, hogy össze is különböztek, mert hát Nádasdy nádor, Zrínyi Péter ma

gyar király. Rákóczi pedig erdélyi fejedelem akart volna lenni. Ezzel akarták őket

egymás ellen ugratni, mert a török tolmács. Panajotti mindent elárult Bécsnek.

Most bezzeg nem voltak halogatók. Zrínyi Miklós, Wesselényi nem éltek már s a többivel, még együttműködhetésük előtt elbántak.

A Wesselényi alatti összefogás megteremtette az alkalmat a Habsburgoknak a magyarság tömeggyilkolásának megkezdésére.

Elsőnek

Zrínyi Pétert és Frangepánt fogják el. Az álnok Lobkovitz 6000 emberrel látogatóba megy Csáktornyára s a király által aláírt kegyelemlevéllel csal ja fel Bécsbe. Itt osztrák bíróság elé állítják. Mikor magyar bíróságot követelnek, kinevetik őket. A kínvallatásnál Frangepán mindent vall, amit akarnak. Erre

1675 április 4-én Bécsújhelyen lefejezik őket. Április 30-án Nádasdyt Bécsben Taltenbach grófot Grácban végzik ki. Rákóczit anyja 400.000 forintért megvált ja. Szepesi, Petróczi és a fiatal Tököly Imre Erdélybe menekülnek. (Az utolsó Zrínyit, Antalt, aki még serdülő ifjú volt, Ungnád Antal néven vetik börtönbe, ahol 20 évig tengődik, örülten. Soha egy szót sem szólott.) Javaikat, kincseiket természetesen elkobozzák és Bécsbe szállítják. Így gyűlt a Habsburgok óriási vagyona.

A keresztényi szeretet kigúnyolása, hogy Lipót mindenikük lelkeüdvéért kétezer misét szolgáltatott. Máskülönbem nem volt ez újság, hiszen I. Ferdinánd ugyancsak ezrével szolgáltatatta a misét az általa leöletett cseh vértanúkért. A főcél, úgy látszik, a rablás volt. Nádasdyt a magyar Króznusnak hívták. Neki egyedül több kincse volt, mint a Habsburgoknak. Kanizsai várából 500 ökrös szekér szállította

Bécsbe az aranyat és az ezüstöt. A magyar uraktól elvett kincsekből kitelt volna a hazánk ellen hozott hadseregeknek és zsoldosoknak évtizedes fizetése.

Nem is árulásukért ölték le őket. Bűnük gazdagságuk volt, amit el kellett rabolni. Lipót patenset ad ki, amelyben azt írja, hogy Magyarországon a közbiztonság és a jogrend megingott. Ennek védelmére kénytelen még több idegen zsoldost küldeni ide s ezek ellátása és eltartása a lakosság kötelessége lett. Így még az elrabolt kincseket sem fordítják katonaságra, hanem megtartják s a zsoldos hadak eltartását a nemzetre hárítják. Lipótnak minden írása az „annyiszor éreztetett atyai kegyelmére” hivatkozik. Igazán vakmerő arcátlanság, vagy hülyeség ez a hivalkodás, amikor kegyelem helyett mindig halált osztogat. Az or

szág megnyomorítására különben más téren is megtesz mindent. Meghonosítja

a fogyasztási adót s ennek behajtására a bécsújhelyi cseh származású Kollonics érseket kamarai tanácsnoknak nevezi ki. Belőle lesz aztán egyik főhóhérja. Hiába jajdul fel az ország, az adót irgalmatlanul behajtják. A helyzet rövid pár esztendő alatt siralmasan szomorúvá változott. Megteremtették a nekik kedvező nagyszerű alkalmat. A főnemesek védekezését megteszik összeesküvésnek, a legkiválóbbakat megölik, vagy bujdosásra kényszerítik. Ám mindez nem volt elég. Belesodorták és keverték az egész nemzetet az állítólagos összeesküvésbe s felhasználták alkotmányunk és vallásszabadságunk újabb megnyirbálására. Ausztriában csak vezetőket fejeztek le, de az országban lévő Habsburg-hóhér kapitányok száz és ezer szerencsétlent ítéltek, pusztítottak, raboltak ki s el.

Az Erdélybe menekült bujdosók e szomorú helyzetben a törökhöz fordultak segítségért. Bízattatást kapva, 1672. tavaszán betörték a Felvidékre, de a császári

hóhér generálisok (Spork, Spankau, Kobb, Strassaldó, Karaffa, stb.) visszaver

ték. Lipót most már érkezettnek látta az időt alkotmányunk teljes elvevésére és beolvasztásunkra.

Még erősebb üldözés következik. Minden hivatalba németeket küldenek, Szelepcsényi érsek feliratban esdekel Lipótnak, hogy

kímélje az ország alkotmányát, jogait s kérte a nemzettel kötött szerződés tiszteletben tartását.

Lipót feleletként eltörli a nádori méltóságot s Ampignen Jánost, a német lovagrend nagymesterét Magyarország teljes hatalmú kormányzójává nevezi ki. Ez

a Balti-tenger népein tanulta meg a leckét. Vezetése alatt császári biztosokból

alakult bíróságok - Am-pringren bakói - ellenállás nélkül vérengzenek, felrúgva alkotmányt, törvényt. Első gondjuk Felső-Magyarország megírtása volt. Kobb, felvidéki császári kapitány Árvaváralján, majd Kassán százával végezteti ki az ártatlan embereket. A császár a főrendeket írtja ki, Kobb, a híres hóhér, a kínzások elismert nagymestere, a jobbmódúakat pusztítja el s óriási vagyont harácsol össze magának is. A Felvidéken az Alföldről felmenekült magyarság volt a szabadságmozgalmak támogatója. Ezt kellett úgy megírtani, hogy a visszahódított területeknek már ne lehessen meg se régi gazdája, se régi szolgája. A paraszt kipusztítását a zsoldosok végzi el. Kobb a császár parancsára mindenkit elfogat és karóba húzat, aki csak gyanúba volt vehető. Elsőül Cseke községben Köröskényi Gáspárt 20 társával együtt érte ez a sors.

A Habsburgok szarva nagyon megnőtt. Lobkovitz és Montekukkolival tanács

kozva elhatározza Lipót elnöklésével a kamarilla, hogy Magyarországot fegyverrel elnyomják és Ausztriába olvasztják. A parancsok országszerte szétmennek és már nemcsak a protestánsokat, de a vagyonos katolikusokat is kegyetlenül üldözik, vagyonuktól megfosztják, sőt sokakat bebörtönöznek, megölnék (még a nőket és gyermekeket is). A Kobbok, a gyilkos bakók, az Ampringenek, a rablók. a Kollonicsok, az üldözők. A munkamegosztás teljes: magyarírtás, vallási üldözés és minden érték elrablása.

Lőcsén új vértörvényiszéket alakítanak. Kolonics utasítására (az átpártolt Szelepcsényi beleegyezésére) a protestánsokat különös gonddal fosztják ki. Egyszerre 300 családot írtanak ki s fosztanak meg vagyonától. A templomok, iskolák elvétele tovább tart egész

országot sújtják azonban a behozott fogyasztási és más törvénytelen adók, melyeket Róttal János királyi biztos emberei irgalmatlanul behajtanak. A nem fizető községekbe betelepített katonaság még a legszegé

nyebb népet is kieszi mindenéből. Így fosztják ki az egész országot.

A pusztításban 1674. őszén némi szünet áll be. Amikor a főhóhér Lobkovitz megbukik s kitör a francia háború, Lipót kénytelen rövid időre visszahívni Kobbot s az itt maradt többi hóhérnak „több kíméletet” javasolni. Ezt a „nagylelkűséget” a kényszerűség színleltette, mert már a következő tavasszal a Szelepcsényi érsek által szervezett pozsonyi rendkívüli törvényszék maga elé idéz minden protestáns lelkészt. 336-on jelennek meg. Lázadással, a katolikus vallás gyalázásával vádolva fej- és jószágvesztésre ítélték őket. Később megengedték, hogy a katolikus egyházba való áttérés, külföldre távozás, hivatalról való lemondás, vagy börtön között választhassanak. Azokat, akik a börtön és kínzás miatt sem hagyták el hitüket, vasra verve, éhesen, gyalog hurcoltatták Nápolyba s eladták gályarabságra. A szerencsétlenek életbenmaradt néhányát Ruyter

holland tengernagy szabadította ki a gályák bilincseiből.

Az ország helyzete ekkor olyan volt, hogy talán csak a tatárdúlás idején lehetett keservesebb. Az alkotmány felfüggesztve, ellenségtől megszállva, osztrák tartományként kormányozva úgy látszott, hogy nemzeti életünk napjai meg vannak számlálva.

A nemzet nem várhatta birkaként, hogy az utolsó magyarnak is hóhérbárd

vagy akasztófa ontsa ki életét. Szepessi Pál, Petróczy István, Kende Gáspár, Urai Mátyás, Szalai és mások úgy vélték, hogy jobb karddal a kézben meghalni a házáért, mint a hóhér kezén elgyalázosulni. Az ország pusztulása miatt a töröknél

kerestek oltalmat a német ellen. A felsoroltak négy elseje Bizáncban járt s 800 lovassal érkezett vissza Magyarországra. Ki csodálná, hogy a kétségbeejtett magyarság elkeseredéssel dobta magát a Habsburgok elleni mozgalomba. A hajdúk is csatlakoznak. Néhány nap alatt már 15.000 ember sorakozik a kurucok zászlói alá s a Spankau vezetése alatti német hadakat Enyickénél, másnap

Kassánál, harmadnap pedig Eperjesnél megverik, megsemmisítik. Így járnak Szatmárnál Zollardo, Ónodnál Strassaldó hadai is.

Erre Lipót visszaküldi Kobbót, a hiénát, aki bárddal, akasztófával, kerékbetöréssel és karóbahúzással fenyegeti meg a császárhoz nem szítókat. Példaadásul 22 kurucot karóba húzat, 42-t pedig előre lefejeztet. A kurucok megfelelnek rá. Suhai és Kende Tokaj és Ónod között elfogtak egy egész német ezredet s annak összes tisztjeit, egy kivételével, karóba húzták, az egynek pedig füleit levágatva, azzal az üzenettel küldötték Kobbhoz, hogyha tovább is kegyetlenkedni

mer, ők ezután minden német tiszttel így bánnak el. Ettől kezdve rendszeres

harcokká fejlődtek az összeütközések. A kurucok a császáriakon annyi diadalt arattak, hogy a sok vereség megtöri Lipótot. 1677. december 10-én felszólítja a magyar püspököket és tanácsot kér, miképpen békíthetné ki a magyarokat s csillapíthatná le az országos elkeseredést. Kobbót újra visszarendeli. 1678. tavaszán a hűséges főrendeket Pozsonyba hívja hogy velük a béke helyreállítása fölött tanácskozzék. Ezek, bár császárhűek voltak, mégis a zsoldosok kivételét, a törvénytelen adók megszüntetését, a nádorválasztást és az alkotmány helyreállítását követelték. Ekkor történik, hogy Hoher Ferenc osztrák kancellár felugrik és pártütőknek, lázadóknak szidja a magyar rendeket. Batthyány kirúgja székét maga alól s felszólítja a többieket, hogy távozzanak. Mind elmennek. Ez a Hoher volt a Nádasdy-per egyik vérbírája. Kegyetlensége tette nevét nyelvünkben

a hóhér szóban örökké a régi magyar bakó helyett.

X.

THÖKÖLY ÉS A BUJDOSÓK FELKELÉSE.

A magyar viszonyok gyorsan fejlődnek tovább. Nem igen akadt igaz magyar, aki ekkor már ne látta volna, hogy a két nagy ellenség közül a német a veszedelmesebb. Világosan állott előttük Bécsnek az a célja, hogy a törökkel összetöretve, kész zsákmányként hullathassék ölébe az egészen meg nem szerezhett ország.

A magyarságban megérlelődik a gondolat, hogy a török védelme alá helyezze magát a Habsburgokkal szemben. A szultán Thökölyvel, a magyar függetlenség biztosítása mellett nemcsak

szövetséget köt, hanem még Apafit is rábírja, hogy a magyar bujdosókat támogassa.

A kuruc ellenállás hírére XIV. Lajos király is követet küld, további ellenállásra biztatva az elégedetleneket. Erdélyből a bujdosókkal együtt nagyobb had indult, mely a kuruc sereget 20.000 főre növelte. A vezetéset Thököly Imre veszi kezébe s egymásután veri le , a császári tábornokokat. A francia

részről is szorongatott Lipót ekkor az egészen hozzá pártolt Szelepcsényi érseket küldi alkudozás

végett Thökölyhez Lévára. Az álnok Lipót azonban csak időt akart nyerni, hogy a franciákkal megköthesse a békét. Az innen felszabadult katonaságot aztán a kurucokra veti és a szentkereszti csatában sikerül megverni Thökölyt. Most már hallani sem akar a békéről. Habsburg volt s csak a kényszernek engedett. De a kurucok nem teszik le a fegyvert, amíg a polgári és vallási szabadság nincsen biztosítva. 1681. elején a francia háború újra kiújulással fenyeget s Lipót szorultságában májusra országgyűlést hirdet, amelyet maga nyit meg.

A felkelőkkel ki szeretett volna békülni s ezért Thökölyt is meghívja a gyűlésre. Ez csak egy iratot küld, melyben a nemzet jogainak és a vallások szabadságának visszaállítását követeli. A hangulat és helyzet Lipótot az alkotmányosság útjára kényszeríti. Betöltik a 14 év óta üres nádori széket, megerősítik a bécsi békét, de a részletekben nem tudnak megegyezni. Lipót olyan erősen húzza a tárgyalásokat, hogy a rendek kedvüket veszítik s nem akarnak addig tovább tárgyalni, míg a sérelmeket nem orvosolják. Közben Thököly 25.000 emberrel közeledik, a franciák pedig Strassburgnál megverik Lipót hadait. Szorultságában egy 15 pontos leírással akarja a nemzet szemét kiszúrni. Mikor a rendek ezt nem találták kielégítőnek, az országgyűlést berekesztette.

Az elégedetlenség emiatt újra fellángolt. Thököly ismét kibontja a kuruc felkelés zászlóját „Az Istenért és szabadságért” felirattal s Apafi segítségével gyorsan elfoglalja Felső-Magyarországot. Közben a 13 északi vármegye fejedelemmé választja, a budai basa pedig, a szultán nevében, királlyá kiáltja ki. Thököly nem fogadja el s csak

„Magyarország fejedelme” címét tartja meg. Erre a rendek is elismerik.

Lipót látva a török ellenséges szándékát, újra követséget küld a portára s

nagy területeket ígér oda Magyarországból ha Thökölyt cserben hagyja. Ehelyett a szultán Kara Musztafa nagyvezérét 1683-ban 200.000 emberrel indítja ellene. A török hadsereg minden nagyobb ellenállás nélkül jutott Bécs alá, melyet július elején körülzárt. A császári udvar Linzbe menekül s Lotharingiai Ferenc 40.000-nyi birodalmi német hadával a bécsi hegyekből nem mer kimozdulni.

XI. Ince pápa fáradozásának sikerült Szobjeszki János lengyel királyt rábírní, hogy 100.000 emberével Bécs felmentésére siessen. A váratlan ágyútűzzel meg
lepett janicsárhad rendje megbomlik s a nagyvezér nem tudva idejében a rendet

helyreállítani, fejét veszítve megfut. Szobjeszki a menekülő török hadat követve Párkánynál és Szőnynél újra megveri, aztán hazatér. Bécs és a Habsburgok meg voltak mentve. Buda elesésekor Európa a fülét sem mozdította meg. Bécs ostromakor egész Európa siet segíteni megmentésében. Ez volt a hála azért, hogy a magyarság nem nyújtott testvéri kezet a töröknek, hogy egyesülve az egész világot hatalmuk alá hajtsák, hanem feláldozta magát a kereszténység védelmében s míg maga megfogyva osztrák igába került, török testvére jóformán az ő fegyverén vérzett el.

Bécs felszabadulása tizenöt évig tartó harcoknak volt a bevezetője, amelynek eredményeként az oszmánok magyarországi hatalma teljesen összetört, sőt nagyhatalmi állásuk is megingott. A törökön aratott győzelem után Lipót 1684. jan. 12-én bűn bocsánatot hir

det mindazoknak, akik február 24-ig megjelennek Pozsonyban és egy bizottság előtt leteszik a hűségesküt. 12 megye és 13 főúr jelentkezett, de ezek is követelték a zsoldosok eltávolítását. - Thököly tiltakozik a pozsonyi események miatt a híveit Eperjesre hívva, újra meghirdeti a felkelést Nem sokan jöttek. A török kudarc híveinek egy részét Lipóthoz pártoltatta, vagy óvatossá tette. A továbbiak megbeszélésére Váradra megy, de az itteni basa elfogatja s vasba verve Budára küldi. A begyulladt török ezzel Lipótot akarta

kibékíteni. E hírre a kuruc párt szétszűlik, katonái pedig a Buda ostromára felgyűlt hadakhoz csatlakoztak. Ez esemény miatt az egész Felvidéken újra megveti lábát a német s a várakba beül a zsoldos sereg. Egyedül Munkács marad meg, melyet a Thököly feleségévé lett Rákócziné Zrínyi Ilona három évig védett. Azt írja férjének, hogy: „Vagy élet, vagy halál, semminemű félelem nem reszket el engem Kegyelmedtől”.

Thökölyre 1688-ban új szerencse mosolygott, mikor Kara Mustafa több sű

lyos csapást mér Lipót hadaira. Ekkor Thökölyt szabadon eresztik, hadsereggel és pénzzel Erdélybe küldik. Itt, bár Teleki Mihály közben Lipóthoz pártolt s az osztrák Heisterrel megy Thököly ellen, fényes győzelmet arat. A csatában Teleki elesik, az osztrák Heister pedig Thököly fogságba kerül. Az erdélyi rendek ekkor Thökölyt fejedelmükké választják, de néhány hónap múlva Badeni Lajos császári hadai meggyőzik s Erdélyből kiszorítják. Hosszú száműzetésben él török földön. 1705-ben hal meg.

Budavára visszavétele 1686. szeptember 2-án történik meg. Nem Habsburgérem, csak habsburgi érdek. XI. Ince pápa nyeri meg rá a hatalmakat. A vár ostromát a nyugati kútfők tisztán az egyesült európai hadak dicsőségére szokták elkönyvelni. Tény az, hogy az ostromló seregben mindenféle nemzetnek ott találjuk egy-egy csapatát. Francia, angol, olasz, holland, spanyol, portugál, dán, svéd, norvég és lengyel segéd-csapatok érkeztek. Az egész had 90.000 emberből

állott. Ebből 22.000 magyar és 15.000 horvát volt. Ez együtt magyar részről 37.000 ember, ami az egész seregnek 41 százalékát alkotta. (A tiszta magyarság is 25 százalék volt.) Az idegen segédcsapatok száma is jóval meghaladta a tízezret, úgyhogy a császár hada még felét sem alkotta az ostromlóknak. Buda ostromakor százezernyi török had sietett az ostromlók elzavarására. Ezek ellen

a hozzájuk állott lovas kurucokat és a felkelő nemességet küldötték, akik két hónapig harcolnak a törökökkel. Az ostromlók közé így csak az utolsó napokban állnak be s az első zászlót Petneházy kuruc hadnagy tűzi a vár ormára. Az ők

érdeme, hogy a török hadsereg nem űzhette el újra az ostromlókat Buda alól, mint 150 év alatt annyiszor azelőtt. De osztrák szokás az érdem elhallgatása.

A vár védelmezői a csodával határos elszántsággal harcoltak. A történelem nem sok párját mutatja e védelemnek. Budavárát a török babonás szeretettel vette körül s annak szépségeit nemcsak megtartotta, hanem igen sok művészi alkotással gyarapította. Egykorú források mondják, hogy a világ legszebb vára volt, mely még a spanyolországi alhambrát is felülmúlta művészi alkotásaival és tündéri fekvésével. Ez a csodás város a régi magyar nagyságnak és dicsőségnek is világraszóló hirdetője, melyben az Árpádok, Anjouk és Hunyadiak korának minden művészete együtt volt, kerül a „nagy és művelt nyugat lovagjainak” kezébe.

Az ostrom a várfalakat nagyon megrongálta, de Mátyás palotája, az Árpádok Mátyás által restaurált híres temploma, a művészi épületek legnagyobb részé

vel épen maradt. És a benyomuló európai kulturájú lovaghad a vad és barbár

ozmánok által megkímélt világcsodákat nyolc napig rabolta, égette, ök rabolták széjjel és gyújtották fel Mátyás palotáját, templomát. Nem lehet olyan elfásult lélek, aki az egykori szemtanúk által leírt eme rémes pusztításokat olvasva fel nem lázad a barbárság ilyen rettenetes megnyilvánulásánál. A vandálok római pusztítása nem tett annyi kárt Rómában, mint ez a romboló ördögökké vedlett győzelemittas tábor Budában.

És ki beszél, ki tud erről? Volt-e egyetlen magyar az eddig éltek közül, aki magyar lélekkel le merte volna írni a valót?! Valami elborzasztó, ami itt történt. Mikor megmutatták a flórencei levéltárban lévő erre vonatkozó forrásokat, önkénytelenül lelkembe nyilallott az a gondolat, hogy ez az egész pusztítás pokoli számítás szándékos műve volt. Meg akarták és meg kellett semmisíteni mindazt,

ami tanúja lehetett volna annak, hogy ez a trónbitorlással megszerzett, gyilkosságokkal megtartott s ellenséggel, baráttal elpusztított rebellis ország volt olyan, vagy még nagyobb ügy tudásban, alkotásban, kultúrkinccsekben, mint a „nemes nyugati

hódító” maga. Míg mi két századon át véreztünk, azalatt ők ellenségtől védetten fejlődtek, teremtettek, építettek. Hogy lehetett volna hit azokat a tanúbizonyságokat, amelyek különbek és régebbiek voltak az övékéinél, meghagyni?! Romokat teremtettek belőlük, melyek azonban mint vádló kísértetek, visszajárnak a múltból s valamint a nagy Róma etruszkyilkoló bűnei napfényre kerültek, úgy eljön az az idő is, amikor egy igazán kulturált kor méltó világításba állítja ezeket a magyargyilkos cselekedeteket a nagy világ előtt is. Budavárában a törökök 150 éves uralma alatt a katolikusok és protestánsok a vártemplomot közösen használták (Pécsen is a mai Pálos-rend templomát).

A türelmetlen jezsuiták a felszabadítás után azonnal hozzákezdtek a téri

téshez. A magyar és az öt környező népek majd mind protestánsok lettek. Ezeket térítik tűzzel-vassal. Vértörvényszékekkel katolizálnak s a nemzetek javát, Róma nagyobb dicsőségére, kiírják. A jezsuita vérszopók, a hóhér tábornokok, a kétlelkű főpapok közt sok a zsidóvérű.

Buda visszavétele után a Habsburgok teljesen reánk fekszenek. A zúgolódó

északi megyékre Lipót elküldi a vérszomjas Karaffát, aki embertelen kegyetlenséggel bánik el a magyarokkal. 12 tagú vértörvényszéket állít s február köze

pén megkezdzi az elfogatásokat. Március 3-án hangzik el az első vészítélet. Kec

zer Andrást, Zimmermann Zsigmondol, Rauscher Gáspárt és Baranyai Ferencet jobbkar levágásra, fejvesztésre és felnégyeltetésre ítéli s tetemeiket az országútra kitüzeti. Karaffa ablaka alá állíttatja a vérpadot s onnan kéjelegve gyönyörködik a kínzásokban és kivégeztetésekben, melyekből százak következtek.

Jelszó volt „mindenkit össze kell kaszabolni, aki magyarul beszél s egy rőfnél magasabb.” Olyan gázságok történtek, hogy a vérbíróság elnöke, Wallisch ezredes és Fischer bíró megtagadták az ítéletek aláírását s kiléptek a bíróságból. Wallisch azt mondta elbúcsúzaskor: „Inkább veszélyeztetem életem, mint hogy itt tovább bíraskodjam”.

Magyarország lakossága a török elleni hosszú harcokban tagadhatatlanul lecsökkent, de a Habsburgok vérbosszúja volt az, ami majdnem teljesen kiirtotta a nemzetet. Az ország nagy vidékei változtak pusztává így. Ezt aztán a klérus elől járásával telepítették be a világ minden részéből belóduló kalandorokkal, majd németekkel. A Habsburg-telepítés céljai között nem utolsó, hogy a vele ellen

séges nagy Németországot gyöngítse az elvont lakossággal s a szűkebb hatalmi körébe vont telepésekkel ne csak németesítsen, hanem saját befolyását és németellenes erejét növelje. A 30 éves háborúban majdnem úgy megírtották a német népet, mint a rákövetkező évtizedekben a magyarságot. Magyarország germánizálásával az országot is hatalmukba kerítették volna. A habsburgi államvezetés felismerte a kedvező alkalmat. A némettség a 30 éves háború után kezdett már magához térni. Most a kitelepítéssel újabb érvágást ejtettek rajta. Azzal is tisztában voltak, hogy a német százezrek nem lesznek képesek a Dunamedencét és a magyarságot germánizálni, de a fajkeveredéssel meg tudják rontani. Ezt a célt szolgálta később az is, hogy a német országokból és tartományokból összesze

dett gonosztevőket, vérbajosokat s a társadalomból kidobott cédákat évenként

kétszer összeszedve, hajókon küldötték a magyar földre s ott szélnek eresztették, hogy erkölcsünket és vérünket annál biztosabban megrontsák.

Mindezek Lipót beleegyezésével, sőt akaratából történtek. Sajátkezűleg ír levelet Karaffához, amit ez Eperjesen nyíltan mutogatott. Ebben írja : „. . . Bár nem zárkozhatunk el teljesen ama szerencsétlen kérelmezők esdeklései előtt s kénytelenek vagyunk őket látszólag felséges kegyelmünkben részesíteni, mindennek dacára ön, Karaffa, semmi súlyt ne fektessen a megkegyelmezési rendeletekre s egyedül a magasztos cél lebegjen szeme előtt, fáradhatatlanul és minden kímélet nélkül folytassa működését . . . ” Folytatta is őskori kínzásokkal. Palásthy Gábor kuruc brigadéros jajszó nélkül túri a kínzást. Karaffa megpofozza a hóhért, hogy nem tud úgy kínozni, hogy ez a bestia jajgasson.

Végre több főúr, élükön Bercsényi Miklós és Bárkóczy Lászlóval Lipóthoz

fordul s kéri őt az embermészárlás eltörlésére. Lipót fel is rendeli Karaffát Bécs

be, ahol írtózatosan összeszidja levelének megmutatásáért, de azért tábornaggyá nevezi ki, titkos tanácsosává teszi s az arany gyapjút akasztja nyakába. - A történektől még magyarfaló Kolonics érsek is megborzadt. Mikor egy gyóntatásból megtudja, hogy az eperjesi áldozatok ártatlanok, süvegét az asztalra vágva kiáltott fel: „No így hát legyen nekünk az Isten irgalmas, az eperjesi mészárszéken

kiontott ártatlan magyar vérért s a büntetés hulljon a gazok fejére.”

Lipót alatt szabadul meg Magyarország a töröktől. Kiverésük százados Habsburg törekvés, de nem a hazánk felszabadításáért való lelkesedés, vagy hála miatt.

Nekik a magyar állam területe hatalmi eszköz volt, a kiverés pedig Habsburgszempontból európai érdek. Hogy miért tették, hamarosan kitűnt. Legelső dolga volt alkotmányunk megtámadása, a hódító jogán. Az idegenek betelepítése a visszaszerzett részekre szintén a magyarság kiszorításáért történt. A betelepítettek vállalták is ezt.

Elhatározza Lipót az ősi királyválasztói jog elrablását is. 1687 október 18-ára országgyűlést hív. A királyi előterjesztések előtt felolvasták Ráth György emlékiratát Eperjesen kiállott szenvedéseiről, aztán Radvánszky Györgyné és több özvegy panaszát is Karaffa vérbíráskodása miatt. Meghallgatták Medveczky Mátyást és Medgyesi Gábor eperjesi követeket is, akik, mint a vérbíróság tagjai, előadták, hogy Karaffa nem engedett ítéletszabadságot. A rendek e mentséget nem fogadták el s keményen megrótták őket. November 7-én Dolny István esztergomi kánonok az egész katolikus papi rend nevében indítványozza, hogy a habsburgházi örökösödési rend elfogadtassék. Petróczy János pozsonyi jegyző kijelenti, hogy ez ellen senki sem szól, csak szabad választás előzze meg. A vita megindul s nagy erőltetés és erőszakosságok után elfogadták az örökösödési rendet és jogot, de

azzal a kikötéssel, hogy a fiág kihalása esetén a királyválasztás joga visszaszáll a nemzetre, melynek régi jogai és kiváltságai az örökös királyság alatt is épségben maradnak és fenntartatnak. A királyi személynek ekkor az aranybulla 31. cikkének eltörlését indítványozza (fegyveres ellenállás joga). Komoly tiltakozás helyett hosszú vita indul meg, hogy akkor miképpen segítsen majd a nemzet magán, ha jogtiprás következne, mert az ilyenféle jogtiprás az örökös királyság alatt még könnyebben és többször nehezedik a nemzetre, mint eddig. Rámutattak arra, hogy az eperjesi piacon még működik a

vérpád s még mindig sok ártatlan jó hazafi ül börtönben, megcsúfolva, jogot,

nemességet, kiváltságot. Egyúttal sürgetik ezek szabadonbocsájtását. A főrendeknél még nehezebben ment a dolog. Félték, hogy az örökösödés kimondásával teljesen elveszítik befolyásukat a bécsi minisztériummal szemben. Draskovich Miklós országbíró ragaszkodik fenntartásukhoz a legerősebben. Egyszerre Lipót felugrik s reárvall: „Te vagy tehát, aki a fiamat nem akarod elismerni örökös királynak?” Erre megdördülnek a pozsonyi vár ágyúi s a megjuhászkodott főrendek engedelmeskednek. Draskovich még azon az éjjen meghal. Megmérgezték, az udvari orvos azonban szélütést hírdetett. Végre Esterházy nádor közbeveti magát s Lipót nevében megígéri az eperjesi foglyok szabadulását, a katonai terhek enyhítését, az adó leszállítását, ezzel szemben azonban kéri, ismerjék el a Habsburgok spanyol ágának örökösödését is. A rendek a reájuk szegezett ágyúcsövek hatása alatt ezt is elismerik. Esterházy aztán közkegyelmet eszközöl ki, amely

ből azonban Lipót kiveszi Thökölyt és fegyverben álló híveit. Ezután I. Józsefet

december 9-én megkoronázzák. Az 1687-i országgyűlésen hozott törvényekben Magyarország önállósága majdnem teljesen elmosódott.

De a Habsburgoknak még ez sem volt elég. Eleinte nem tudták megtalálni a kellő utat arra, hogy mit kezdjenek a felszabadult vidékekkel. Az első terv az volt, hogy mint választó fejedelemséget bekebelezik a német birodalomba. Ebbe

a német tanácsosok nem egyeztek bele. Azután az egész területre németeket akartak telepíteni, de ez sem sikerült, mert a telepítésre szántak féltek a török közelségétől. Végre 1689-ben, ha nem is kiabálták ki, Kolonics tervét fogadták el, amely a következő volt: Az ország ügyeinek intézését egyenlővé kell tenni

az osztrák tartományokéval, úgyszintén az igazgatást is. A régi elnevezéseket a lehetőségig meg kell kímélni, ahol nem lényegesek, a formát is meg kell tartani, de az elvekben annál lényegesebb átalakulást kell hozni. A vakulj magyar intézkedéseknél Esterházy volt a közvetítő. Szolgálatiért német birodalmi hercegi címet kapott.

Zrínyi Ilonát a két Rákóczi-gyermekkel elfogják és Bécsbe viszik. Itt Júliát Aspermont német generálishoz kényszerítik nőül, Ferenc az udvar foglya maradt. Anyjukat Thököly Heister ellenében kicseréli. Zrínyi Ilona megosztja férjével a száműzetést s Nikodémiában hal meg 1703-ban. Az ő érdeme, hogy fiából nem faraghattak osztrák lakájt. Történelmünk legnagyobb asszonyai közé tartozik.

Lipót ezalatt tovább írta a magyarokat. Az udvarban az a mondás járta, hogy: „Csak a döglött kutya nem harap.” Hóhérai a legkegyetlenebbül dolgoznak. „Minden gonosztevőnek nyilváníthatót fel kell akasztani, vagy felnyársalni, mert a csőcselékre a jóindulat és a kegyelem nincs hatással.”

Ezek a barbár kegyetlenkedések és az adórablók olyan elkeseredést támasztanak, hogy az elégedetlenség újra lángot vet. A kurucok a német hivatalnokokat üldözik. Thököly néhány hadnagya kis csapatával egyazon éjszaka megrohanja Sárospatakot és Tokajt s a német őrseget kardélre hányva, a várakban megtelepedők. A csetepaté így megállandósul.

Eközben Kolonics előterjesztést tesz a nemesség megadóztatására. Egy csomó főurat Bécsbe rendel s ezekkel közli, hogy őfelsége atyai jóindulattal akar Magyarországgal is éppen úgy bánni, mint Ausztriával és a többi örökös tartománnyal. Magyarország tehát alkalmazkodjék ehhez. A volt törvényeit dobja el s ahelyett egy bizottság majd átdolgozza és beledolgozza a szükségeseket. Kö

nyörögjenek tehát őfelségének, hogy fogadja el ezeket a törvényeket. Ez a terv teljesen beolvasztotta volna az országot a többi tartományok közé. Kolonics ki jelenti még azt is, hogy a nemesség adómentessége ellenkezik a jó kormányzás elveivel. Széchenyi Pál kalocsai érsek ekkor kijelenti, hogy ezeket a végzéseket az ország sohasem fogja elismerni. Mikor látták az ellenállást, egyelőre félretették a merénylettert.

Lipót most a legistentelenebb eszközt veszi elő a magyarok ellen. Fölállítja a „neo aquistica comissio” -t (a török uralom alól felszabadult országrészeket elosztó bizottság). Ez a bizottság a felszabadult vidékeket csak akkor adta vissza a régi tulajdonosoknak, ha ezek okmányilag tudták igazolni birtokjogukat. Ekkor is óriási hozzájárulást kívántak felszabadítási költségek, címén, amit ha nem tudtak megfizetni, birtokaikat nem adták vissza. Ezzel szemben mindenféle idegenek és jövevénynek pénzért adtak el óriási területeket. A Kunság területét

pl. félmillió aranyért a német lovagrendnek adták. Ekkor forgatták ki a legrégebb magyar családokat birtokaikból, letaszították őket a nincstelenség közé. Máskülönben is a német zsarolt és pusztított, ahogy csak bírta, mert a király, fia meglévén koronázva, nem félt többet az országgyűléstől. Még a hadiadót is önkényesen emelte fel.

Buda visszavétele a törökségbe csüggedést, a keresztény csapatokba önbizalmat öntött. Lotharingiai Károly herceg vezérlete alatt szerencsésen, visszavesznek több dunántúli várat és Szegedet, 1687-ben pedig Mohácsnál verik meg

a török hadsereget. A következő években Eszék, Pétervárad, a Dráva és Száva köze, sőt Nándorfehérvár is visszakerül. Ekkor Köprili Musztafa lesz a nagyvezér, aki megfordítja a helyzetet s rövidesen visszaveszi az elveszített területeket, Nándorfehérvárral együtt. Ezekben a harcokban a magyar csapatok nagy lelkesedéssel vettek részt. Látták, hogy a török elleni felszabadító harcok komolyak s még az elégedetlen kurucok is lelkesen sietnek a császári hadak támogatására.

Köprili Musztafa rendet teremt a török birodalomban és a hadseregben. Ez okozza győzelmes ellentámadásának sikereit. A

szalankemeni csatában a török előhad meginog. A nagyvezér odavágtat s azt kiáltva, hogy: „Gyávák, akik sem győzni, sem meghalni nem tudtok, tanuljatok rajtam és kövessetek.” Ezzel megfordítja a csata sorát. Badeni Lajos hadai már felbomolva menekülőben vannak, mikor egy golyó halálra sebzí Körpilit. Elesése pánikot okoz a török seregben s az észbekapott Bádeni megfordítja a csata sorát. Törökország legkiválóbb emberét veszíti el benne.

Egyelőre még a töröknél marad a szerencse. II. Musztafa, az ifjú szultán, 1696-ban az Aldunánál nyomul be hazánkba s a császári hadakat úgy megveri, hogy hírmondó is alig marad belőlük. A következő évben megismétli támadását. Már ekkor a Habsburgok térdig gázoltak a magyarság vérében. Az ifjú szután kijelenti, hogy addig nem köt békét, amíg a császár egyetlen katonája áll olyan földön, amely a töröké volt. A császári hadvezér ekkor már Szavoyai Eugén volt. Nem tudva a szultán terveit és erejét, nem merte a Péterváradnál álló őrhadat megtámadni. Közben Bécsből parancsot kap, hogy ne kezdjen csatát, mert kudarc esetén nincsen miből utánpótlást küldjenek. Már visszavonulásra gondol, amikor egy véletlenül elfogott török futártisztnél a péterváradi parancsnokhoz intézet titkos parancsot találtak. Ebből megtudja, hogy a főszereg a Tiszán akar

átkelni s az erdélyi hadakkal egyesülve, innen kezdeni meg a császári hadaknak Magyarország területéről való kiverését. A vett parancs ellenére gyors menetben a török után veti magát s akkor éri utól, amikor a zenlai hajóhídon átkelőben vannak. A török sereg egy része a szultánnal együtt már a Tisza túlsó partján volt, amikor a támadás megtörtént. Megismétlődött a szentgotthárdi eset. A két részre szakadt sereg nem tudott kellő ellenállást ki-fejleni s az ágyútűzzel felgyújtott hajóhíd elzárta a lehetőséget úgy a segítségadásra, mint a menekülésre. A török tábor, minden felszerelése még a Tisza innenső partján volt s ez mindenestől együtt Szavoyai zsákmánya lett. Ennek elvesztése nem lévén gyorsan pótolható, a harcképtelenné lett szultán kénytelen volt megkötni a karlovici békét.

Erről eddig a „vakulj magyar” jelmondat szerint csak azt tanították meg nekünk, hogy ez vetett véget az ozmánok nagyhatalmi

állásának. Pedig reánk

magyarokra is szomorú nap volt ez, mert a békepontokban minden országról kü

lön megemlékezés történik, Magyarországról azonban, mint önálló államról, egy szó sem esik. A drága császár ekkor már zsebre dugott bennünket a nagyvilág előtt. A karlovici béke halálos ítélet volt mind a két Magyarországra. Mindjárt az első pontban kimondja, hogy „Erdély és Magyarország, a Bánság kivételével,

a császár tulajdonába mennek át.” Rajtunk kívül Podoliát és Ukrajnát Lengyelországnak, az egész Peloponézust Velencének, Azovot és vidékét pedig az oroszoknak kellett átengedje a szultán. Az emiatt kitört lázadásban életét veszíti

a tehetséges uralkodó.

A tömeges magyarírtásnak csak két példáját említjük mutatóba. Budának és vidékének színmagyar lakosságán s az ott élt törököket teljesen kiírtják s helyükbe németeket telepítenek olyan sikerrel, hogy Kolonics pár év múlva joggal jelenthette: „Magyarország fővárosát és vidékét már németté tettem.”

A török kivonulásakor Békés nem adta meg magát. Nyolc évig ostromolják. Az osztrák generális azon indokolással, hogy a magyar faluk népe segíti a várbeli törököket, 62 falu lakosságát úzi világgá, hadászati érdekből. Mikor végre a török szabad elvonulás kikötésével feladja a várat s a lakosság visszaköltözhetett falujába, a 62 község lakóiból mindössze 2136 ember került elé. A többi elpusztult, így lett üres egy egész vármegye.

XI.

RÁKÓCZI FORRADALMA.

A nemzeti kétségbeesés az ifjú Rákóczi Ferenc felé fordult, aki az ország leggazdagabb embere volt. Lipót, bár szerette volna rögtön összezúzni az ellenállást, nem tudta teljes erejét kifejteni, mert ugyanekkor tört ki a spanyol örökösödési háború s Lipót 15.000 embert kivéve, ide indítja a Magyarországon lévő zsoldosokat, majd 1702-ben toborzást rendel el s új hadiadót vet ki. A neo aqulstica comissio pedig a felszabadult részeknek több mint a felét ad ja el. A kipusztított területek minden vagyonát a fiscus szedi el és mindezt a

sok pénzt a spanyol háborúra prédálják. 1703-ban akkorára nő a zsarolás, hogy lángrollobbantja a forradalmat. Rákóczi Ferencet, aki Bécsből Lengyelországba menekült volt, mint lázadót, egy német bíróság jószág- és fejvesztésre ítéli. Ezzel a magyarságtól elkobzott föld az ország egyötödét tette ki. Ennyit raboltak el. Bercsényi Miklós Rákóczival összeköttetésbe lépve s a francia udvarral is

együttműködve, elérkezettnek látják az időt, hogy az országot a német járom alól fölmentsék. Ez annál könnyebbnek látszott, mert kevés német sereg maradt az országban. Rákóczi hazaindul Lengyelországból. A tiszamenti jobbágyfelkelést Károlyi Sándor szétveri. A menekülőkből Esze Tamás kuruc hadnagy 200 rosszul fegyverzett gyalogossal várta a Beszkidek alján Rákóczit. Néhány nap alatt tekintélyes haddá nőtt ez a kis csapat s lengyel segélyhad is érkezik. Rákóczi és Bercsényi a Tisza felé indulnak s Szatmárt, Szabolcsot, Kállót, Váradot és az egész Erdélyt meghódítják. Egyes csapatok a Vágig és Kecskemétig nyomulnak s október közepéig Munkács és a szepesi városok is hatalmukba kerülnek.

A megijedt Lipót beszünteti a zsarolásokat s békét akar. Október 18-án az összes sérelmek orvoslását s az általános bűnbocsánatot ígéri. Rákóczi hajlandó

a békére, de biztosítékokat követel. A jó magyar érzésű Széchenyi Pál érsek, aki

mint Lipót megbízottja járt közbe, nyíltan kijelenti a királynak, hogy a felkelést a sérelmek és a királyi szó megszegése mellett a törvénytelen igazgatás, a nagy adók, a nemzeti jogok eltiprása, az idegenekből álló kormány és hivatalnokok önkényeskedése miatti végtelen elkeseredés okozta. Megmondja azt is, hogy a francia háború előtt könnyen lehetett volna segíteni, ma azonban nehéz, mert a kurucok minden pillanatban betörhetnek Cseh- és Morvaországokba s egyesülhetnek a franciákkal. Azt is kijelentette, hogy a kurucokat fegyverrel megfékezni nem lehet, azokat békére kell bírni. Ekkor már az egész Dunántúl kuruc kézen van. Alig egy-két vár maradt meg Lipót kezén. 1704 január 2-án hatalmazza fel Lipót Széchenyit a Bercsényivel való tárgyalásra. Ez Rákóczival együtt biztosítékokat követel arra, hogy a megállapodásokat híven meg

fogják tartani. Ezt a biztosítékot csak a külföldi fejedelmek kezességében látják. Mivel Széchenyi erre nem volt fölhatalmazva, a tárgyalás megszakadt. A béketárgyalások megkezdé

sekor Rákóczi hadait téli szállásra ereszti s ő maga Miskolcra vonul. Innen teszi

közzé proklamációját, melyet valamennyi fejedelemnek, államnak és méltóságoknak elküld. „A nemes magyar nemzetnek sebei megújultak . . . ” - kezdődik ez a felhívás. Felsorolja benne láncolatosan a nemzet szomorú állapotát, melybe az Lipót alatt süllyesztetett. Alkotmányos szabadságát elvették, ősi jogaitól, nem

zeti lételétől megfosztották. Elmondja a nemzet és a király közötti kötések, a nemzet jogain és törvényein ejtett mindazon sérelmeket, melyeket Lipót hosszú

uralkodása alatt a nemzet ellen elkövetett. „Mi édes hazánk ezen járombóli meg

szabadítása végett készek vagyunk feláldozni életünket, javainkat, utolsó csepp vérünket. Isten minden angyalai s szentjei s a keresztény világ előtt tiszta lelkiismerettel kijelentjük, hogy fegyverre kelésünk alatt semmi uralomvágy, semmi magánbosszú, vagy dicsszomj nem lappang. Istenben vetjük reményünk horgonyát, hogy maga az Ég is harcoland mellettünk . . . s a Gondviselés valahára a hajdani boldogság biztos révébe vezeti e sokat hányatott nemzet hajóját”, — végzi a proklamációt.

Széchenyi október 14-én rémülten ír Rákóczinak, hogy egyezzek bele az országgyűlés egybehívásába, mert Lipót készebb a francia királlyal békét kötni, mint Magyarország elszakadásába belenyugodni. Ennek a levélnek érdekessége, hogy a Habsburg-politikát a legrövidebben, de a legtalálóbban jellemezte. „A politika annyira terjedt már a fejedelmek között, hogy a kötések megsértését nem veszik komolyan.” Rákóczi február 5-én válaszol: „Bizonyára mohón nyelném el az osztrák háztól megaranyozott étket, ha nem tudnám, hogy a gyógyszerészek is meg szokták aranyozni lapdacsákat, hogy azoknak szép külszíne palástolja keserűségüket s e példából nem tanultam volna, hogy nem mind arany, ami fénylik. A kardot örömezt fölcserélném olajággal, ha hihetném, hogy az éték valóban olyan ízű, minő a látszata. De annyi megszegett eskü, annyi

megsértett törvény, annyi ártatlannak párolgó vére s igazak üldözése inkább győzni, vagy halni késztetnek, mintsem a széttört igát ismét rákényszerítsem a maradék nyakára. Nem tagadom, hogy az igazságos fegyvernek csak jó béke lehet a célja, de hol a jó béke s állandóságának reménye? Elismertetnek a kötések sérelmei, a törvénytelen adóknak mégis csak a következő országgyűlésig ígértetik eltörlése, úgyhogy nem az igazságtalanságok nem orvoslásának, hanem ismétlődésének forog fenn

félelme.” Rákóczi a svéd, porosz és lengyel királyok és Velence kezességéi követelte, azután az országgyűlés összehívását csak a béke megvalósítása utáni időre helyesli. Egyben kéri Széchenyit, hogy Gyöngyösön, keresse föl őt.

Március 18-án megérkezik Széchenyi, itt vannak a külföldi követek is és számos főúr, de a tanácskozás eredménytelen marad, mert Lipót az így nyert idő alatt megkésztetve Magyarországra küldött hadait. Schlick helyett Heistert állítja vezérül s újra fegyverrel akarja leverni Magyarországot. A harc változó szerencsével folytatódik. Széchenyit újra békítésre küldik. Rákóczi közli, hogy az angol és a holland közbenjárást hajlandó elfogadni.

1704 július 4-én Rákóczit Gyulafehérváron Erdély fejedelmévé választják, mire Széchenyinek Gyöngyösön kijelenti, hogy kész a tisztességes békére. Lipót azonban, akinek sikerül az egyesült bajor és francia hadakon győzelmet aratni, most már nem akar a békéről tudni. Felszabadult hadserege Heister alatt be

tör a Dunántúlra s szörnyű kegyetlenkedést visz végbe. A békés polgárok ezreit hányatja kardra, nőket és gyermekeket meztelenül korbácsolat meg, a templomok kincseit elrabolja, a papokat legyilkoltatja. Mikor Rákóczi hírért veszi ennek, kijelenti Széchenyi előtt, hogy nem tud bízni többé Lipót jóakarátában. Így Széchenyi csak rövid fegyverszünetet tud elérni. Még ugyanezen év október 15-én

Selmecen új béketárgyalásra veszik rá Rákóczit az angol és a holland követek, de csak fegyverszünet meghosszabbítás történik. Rákóczi belátta, hogy Lipót csak időt akar nyerni, amíg minden hadseregét felszabadítva, teljes erővel csaphat

Magyarországra. Ezért 1705-re már 50.000-nyi hadsereget állít talpra. Februárban Széchenyi újra megjelenik Lipót azon üzenetével, hogy Magyarországnak teljes elégtételt ad, a katonaságot szigorú fegyelemre szorítja s fiát, Józsefet Magyarországra küldi lakni. Ezenkívül minden harmadik évben, szükség esetén hamarabb is, országgyűlést tart s az ország törvényeit is tiszteletben tartja. A kuruc felelet erre a fű-fa ígérésre így hangzott: „Minden jogunk biztosítva van az ország törvényei által. A baj és az elégedetlenség oka a törvények meg nem tartásában van. Pusztá ígéretekben és hitegetésben már nem bízhatunk s nem elégszünk meg. Így csak Anglia, Hollandia, Svéd- és Lengyelország kezessége mellett vagyunk hajlandók a békekötésre.” Alkudozás közben Lipót meghal.

A vastagajkú igazi Habsburg-típus. Bajban cigánymód mindent ígér, ha jól áll a dolga, lelkiismeretlenül szegi meg szavát, esküjét. A leggonoszabb Habsburgok közül való, alig vét valaki többet közülük, ellenünk nálánál. Igazi Nerotípus. Vad kényúr, előítéletes, bigott, ravasz, sőt alattomos. Magyar ember csak gyűlöletteljes utálattal gondolhat rá. Zrínyit és társait alattomosan fogattatta el. Kegyetlen vérszomjasságát Kobb, Karaffa, Heister, Eperjes, Pozsony stb. igazolják. Sok tekintetben szűk látókörű, babonás. Nemcsak nálunk, másutt is kegyetlenkedett s kárhozatosá tette nevét, Ocskai kivégzéséért tíz előkelő hadifoglyot akasztat fel Heiszter tábornokkal. A kurucok viszonzásul több német tisztet, köztük egy Zichyt, akasztatnak fel. Ekkor Rákóczi megizeni, hogy minden kuruc tisztért tíz német tisztet akasztat fel. A dunántúli harcokban a lefejezett Nádasdy osztrákhhoz pártolt fia egyedül száznál több kurucot végeztetett ki hűsége bizonyítására. Mindezek mellett szenteskedő volt. Nem átalotta folytonosan az Isten kegyelméből valóságát és saját kegyességét hirdetni. Még akkor is, amikor legjobban gyilkolhatott, a feszület előtt térdelt s azok lelki

üdvéért imádkozott, akiknek testét bakói tűzzel-vassal sütögették. Ez oldalról szinte gyöngeszűnek, de mindenesetre férfiatlannak mutatkozott. Hóhérsága eredményeire jellemzők: a primásnál tisztelegnek a rendek, az 1687-iki országgyűlésen. A primás megkérdezte, miért jöttek mind gyermekifjak, hol maradtak a tapasztalt szakállas öregek. A pozsonyi polgármester így felelt: „Ha

az idősebb embereknek mind fejét vették, bizony csak a fiatalokat küldhetjük már az országgyűlésre.” Karaffa, akit Lipót hóhér komájának mondtak, kijelentenie, hogy „Az ereimet nyitnám fel, ha tudnám, azokban egyetlen csepp vér találtatik, amely a magyaroknak kedvező.”

Lipól 50 évig uralkodott s mindössze háromszor-négyszer látott katonai szemlét. Környezete is útálta. Mérgezett gyertyákkal akarták egyszer eltenni láb alól. Egy olasz orvos ismerte fel a bajt s meggyógyította. Lipól hálából, mint üldözött eretneket, kiadta a pápának s megmentője az Angyalvár börtönében pusztult el.

Nagyon félt a haláltól, mert nagyon szerette az életet. Soha senki nem kegyetlenkedett annyit velünk, mint ő, s mégis el akarta hitetni, hogy ő a magyarok iránt kegyes és jószívű.

Az elítéltek elkobzott kincseit mindig fel kellett küldjék neki s ő maga választotta ki azokból, ami tetszett neki, a többit pedig elosztotta hóhérjai között.

Többször megtörtént, hogy bizonyos dolgok hiányoztak az udvarhoz felküldött kincsekből. Egyik fennmaradt sajátkezű levelében éktelen dühvel parancsolta meg, hogy a hiányzó dolgokat teremtsék elő. A vérengző zsarnok minden kelléke

megvolt benne s élt is vele. Vérszék, akasztófa, nyárs, gálya, elhamvasztott falvak és várak, kirabolt úr és síró nép, síró özvegyek, meggyalázott szüzek jelzik útját mindenütt. Csupa borzalom és e szörnyeteg fényes királyi temetésben részesült, míg Zrínyit, Nádasdyt és Frangepánt a várakban temették el.

Amely területről a török kivonult, azt a német szállja meg s kitiltják a protestánsokat. A lakosságra még rosszabb világ következik. De még ezeknél is többet szenvedett a felkelőktől elvett felvidéki rész, mert itt még a bosszú is működött. Lipót maga mondotta, hogy „ki kell irtani a magyaroktól ezt a viperafészket, mely Bocskaitól kezdve mindig kész volt erővel szállani szembe velünk.” Nyíltan és tervszerűen törnek megsemmisítésünkre.

József uralkodása kedvező előjelekkel indul. Azzal kezdi, hogy Kolonicsot és a magyargyűlölő Harraehot eltávolítja s a vérengző Heistert visszahívja Magyarországról. Ugyanekkor kijelenti, hogy

koronája örökösödési jogához és Erdély birtoklásához föltétlenül ragaszkodik. Tudatja azt is, hogy hazánk törvényeit tiszteletben fogja tartani s a nemzet sérelmeit orvosolja. A nádorhoz írt nyílt levelében írja, hogy atyja életében az ország ügyeinek intézésében nem vett részt, amiért az előző kormány törvénysértései nem is érinthetik, mert ő koronázása előtti esküjét megtartja s azt az összeülő országgyűlésen hittel is megerősíti

Megbízásából Esterházy nádor és Széchenyi érsek igyekeznek Rákóczit békére bírni. Ez nem is vonta kétségbe József jóhiszeműségét, de ismerte a Habsburgkamarilla erejét, mellyel szemben még az uralkodó akarata is sokszor tehetetlen volt, nem akar dönteni országgyűlés nélkül. Ezt Rákosra hirdetik, de Szécsényben tartják meg. Rákóczi el sem megy a gyűlésre, nehogy befolyásolja annak elhatározását. A gyűlésen a rendek szövetséget kötnek, Rákóczit vezérlő

zására. fejedelemmé választják s 24 tagú tanácsot állítanak melléje a közügyek kormányA szövetségi okmány a következő volt:

„Mi, alulírott magyarországi statusok és rendek, adjuk tudtára mindeneknek, akiknek illik, ezen levelünk rendjében, hogy miután a szabadságos uralomra vágyódó ausztriai ház a királyi diplomákat hitszegésével áthágván, minden törvényeket megvetvén, a földre taposván hazánkat, nemzetünket minden szabadságaitól nemcsak megfosztotta, hanem feltalált minden kegyetlenségeivel üldözte és sokakat közülök rettenetes kínokkal a föld színéről eltörölni nem irtózott volna: Istennek csodálatos vezérléséből azon kegyetlen uralkodás rabságaiból méltóságos fejedelmünk, II. Rákóczi Ferenc kegyelmes urunk, a haza ellen törő, ártatlan vérünket szomjazó ausztriai ház ellen velünk együtt fegyvert fogván és már harmadéve hadakozván avégre, hogy ezen ügy dolgában közönséges

jóakarattól tovább is annál jobb renddel viseltessék, e folyó 1705. szept. 1-én

ide, a szécsényi mezőbe generális conventusra hívogató levelei által összegyűj

tött volna, közönségesen ítéltük, hogy mindenekelőtte egy oly fejet válasszunk magunknak, aki velünk hittel confederálván, ezen hazánk ügyét valameddig Isten által régi szabadságunk

helyrehozásának megnyerésével kívánt célját el nem éri, nemcsak a hadi dolgokban, hanem a törvényes egyházi, bellicum, oeconomi

ai állapotokban is igazgassa, kormányozza és velünk együtt oltalmazza; tetszett közönségesen és egyenlő akarattal a partikulált méltóságos fejedelmet mi nekünk

is confederált statusoknak vezérlő fejedelmünknek választanunk, aminthogy vá

lasztottuk is. Minek hogy nagyobb ereje és állandósága legyen, a következő eskümintát ratifikáltuk, stabiláltuk, sőt annak világig való megtartására nemcsak magunknak, hanem maradékainknak is suh poena infedilitatis et perduellionis in patriam (honárulás és hűtlenség büntetése alatt) obligáljuk és obstringáljuk”.

Az okmányt ünnepélyesen felolvasták, mire Rákóczi a következő esküt tette le:

„Én, Rákóczi Ferenc, úgy mint a haza szabadságáért confederált statusok és rendek választott vezérlő fejedelme, esküszöm az élő Istenre, ki az atya, fiú, szentlélek, teljes szentháromság, egy bizony örök Isten, boldogságos szűz Mária és Istennek minden szentjeire, hogy ezen confederált rendeknek, a magyar haza státusainak és rendeknek, az ausztriai ház által minden megbántott szabadságai és törvényeinek helyreállítására összekötött és ugyan most is megerősített szövetségét, mint tulajdon életem, úgy becsülöm és tartom; ezt felbontani, az ellen járni titkon vagy nyilván sem keresek, sem engedek, sőt teljes erőmmel és tehetségemmel azt terjeszteni, segíteni, ahhoz külső konfederátusokat szerezni, a köztük való egyezséget, mint ezen szövetségnek lelkét kiváltképen megtartani, de másokkal is megtartatni igyekszem ezen összeszövetkezett Magyarországot hazánk szabadságaival együtt el nem hagyom, úgy mint az egyházi urakat, nemességet, szabad királyi városokat, a nemes jáász-kunokat, hajdú és megyei városokat, az összeszövetkezett Magyarország minden rendjeit köztörvényes szabadságában, igazságában, kinek-kinek approbált törvényes privilégiumában háborgatni seniknek sem engedem, sőt azokban megtartani, oltalmazni tartozom, nevezetesen a religioknál olykor származni szokott differenciáknak eltörlésére és a szívbeli egyezés növelésére fogadom, hogy az országba bevitt három religiot a maga szo

kott törvényes szokásaiban megtartom és másokkal megtartatom, sőt ha valamit ezen konfederált státusok és rendek követeinél rendelünk és végezünk, azt nemcsak megtartani, de teljes erővel és tehetséggel véghez is vinni igyekszem. Isten engem úgy segítjen! A boldogságos szűz és Isten minden szentjei!”

A szövetkezett rendek megnyugvását nagyban segítette az angol és hollandi hatalmak azon közlése, hogy József békeakarata komoly. A remények azonban hiábavalók voltak. A béketárgyalások dacára József elindítja hadait Erdély ellen, mire az egyezkedések abbamaradtak s csak 1705 novemberében kezd Bécs újra hajolni, felszólítva a rendeket békekívánalmaik előadására. A rendek azonban előbb a király örökösödése és az Aranybulla ellenállási szakasza felett akartak döntést s azt a biztosítást, hogy József Magyarország felett többé nem gyakorol kényuralmat Közbenjárók a külföldi követek voltak, akik kijelentették, hogy

József előttük ünnepélyesen kijelentette, hogy: „A magyar nemzet jogait tisz

teletben tartani, sérelmeit orvosolni, törvényeit helyreállítani el van határozva

s hogy sohasem volt az a szándéka, hogy hatalmát kényuralom gyakorlására használja.”

Bercsényi a szövetkezett rendek megbízásából válaszolva kijelenti, hogy a felség nyilatkozataiból arra a meggyőződésre jutottak, hogy Magyarországot az

osztrák ház tulajdonának tekinti s azt is, mint az örökös tartományokat önkénye szerint igyekezik kormányozni, hogy tehát megnyúlhassanak, a nemzet alkotmá

nyos jogainak elismerését és biztosítását követelik. A királyi biztos nagyon han

goztatta József jóakarátát s igyekezett a rendeket kívánságaiktól eltéríteni, de

az 1706. febr. 5-iki miskolci nagygyűlés nem tágított, mire 10-én végre megjött a bécsi válasz, melyben József ígéri, hogy „Magyarországot saját törvényei, szokásai és kiváltságai szerint fogja kormányozni, király-ágban örökösödése alatt egyáltalán nem ért önkényes uralmat s Magyarország törvényeit, alkotmányát tiszteletben fogja tartani”. Ez alapon június végéig tartó

fegyverszünetet kötnek s Bercsényit és társait Nagyszombatba küldik a tárgyalások lefolytatására.

A konföderáció rendek 23 pontba foglalt béketervezete ez volt:

1. A létesülhető békét a közbenjáró hatalmak mellett Svéd-, Porosz- és Lengyelországon kívül Velence biztosítsák.

2. Az osztrák uralomtól független Erdély fejedelmét szabadon választja. 3. Az 1687-ik évben kleroszakolt pozsonyi törvények töröltsenek, a trónörökösödés kérdése országos tárgyalás után intéztessék el.

4. Az idegen zsoldosok az országból kirendeltessenek.

5. A nádori méltóság s az országos hivatalok helyreállíttassanak.

6. Az ország kapitányságokra felosztva, kapitányok neveztsenek ki.

7. A törvénytelen kamara töröltsék, a régi kincstartó hivatal lépjen ismét életbe.

8. A visszahozott korona Munkács várában őriztsék.

9. Az új neo aquistica commissio töröltetve, intézkedései semmisítsenek meg. 10. A bécsi haditanács magyar ügyekkel ne foglalkozzék, ezt a király magyar tanácsa által intéztesse.

11. Minden méltóságok és tisztségek magyarokra ruháztassanak.

12. A vallásoknak szabadsága biztosíttassék.

13. A jezsuiták az országból kiűzessenek, birtokaik, amennyiben egyházi eredetűek, a klérusra, amennyiben pedig világiaktól alapíthattak, az alapítók utódaira szálljanak.

14. Az igazságszolgáltatás magyar bírák által az ország törvényei szerint intéztessék.

15. Az önkény által megsértetteknek úgy javaik, mint személyükre elégtétel adassék.

16. Lipótnak törvénytelen adományai, beíratásai, zálogosításai töröltsenek.

17. A haza szükségében veretett kongó pénzeknek beváltására a bányajövedelem fele fordíttassék; ezentúl országgyűlési engedély nélkül ilyen pénz ne verettessék.

18. Tapasztalván, hogy a Magyarország beleegyezése nélkül kötött karlócai béke felette sok bajokat okozott, ezentúl az ország beleegyezése nélkül béke ne köttsék.

19. A haza szabadságáért vértzett kurucoknak teljes amnesztia biztosítottassék. 20. A Rákóczi fejedelem és a gróf Bercsényi Miklós tábornok ellen törvénytelenül hozott ítéletek semmiseknek nyilvánítottassanak.

21. A nemességnek, a jászkunoknak, hajdúknak kiváltságai épségben maradjanak és minden három évben országgyűlés tartassék.

22. Valamennyi magyar törvények, kiváltságok és intézmények, szerződések, királyi hitlevelek épségben hagyassanak, törvénytelen adókkal a magyar nemzet nem terhelhető.

23. Mindezen pontok a közbenjáró hatalmak által biztosítva végrehajtottassanak.

Az országos méltóságok és hivatalok magyarokkal töltsenek be és az

József válaszában kijelenti, hogy a békekötések biztosítása a király és a nemzet közötti bizalomtól függ s nem a külföldiek kezességétől; Erdélyt Magyarországtól elszakítani nem lehet; a királyi örökösödésre vonatkozó 1687-iki törvényt épségben kell tartani; a német hadakat nem lehet kivonni Magyarországból; nádort választhatnak; a királyi jövedelmek kezelésébe a rendek nem avatkozhatnak belé; a korona Pozsonyban őrizhető; a neo aquistica comissiót hajlandó eltörölni; a kancellári méltóságot helyreállítja; a hivatalokat magyarokkal tölti be; az indigénák szintén lehetnek hivatalnokok; a vallásszabadságot a magyar törvények szerint biztosítja és az igazságszolgáltatást is így intézi. A kamara által megkárosítottaknak elégtételt ad azok kivételével, akik a Thököly-féle felkelésben is részesek voltak. Lipót adományait épségben tartja, de kész bűnbocsánatot adni. A Rákóczinak és Bercsényinek adandó elégtételt az országgyűlésre bízta, ugyanide utalja a jászkunok kiváltságainak ügyét és az adósérelmeket is. Végül kijelenti, hogy tisztviselőink letevésébe nem egyezik bele.

Mindezek mellé megakadályozzák, hogy Erdély követői részt vegyenek a béketárgyalásokon, így nem csoda, ha a fegyverszünet lejárta után a háború újra kiújul. Rákóczi a Rozsnyón összeült országgyűléshez azt a kérdést intézi: „Kész-e a magyar nemzet magvát az osztrák háztól függetleníteni?” A kérdés eldöntésére Onódra országgyűlést hirdetnek.

A bécsi udvar válasza Magyarország népét hódolatra parancsolja, eltiltván az onódi országgyűlésen való részvételtől, amelynek minden határozatát előre is semmisnek nyilvánítja.

Közben az erdélyi rendek a fejedelmükké választott Rákóczit április 6-én Ma

rosvásárhelyen beiktatják. A szövetkezett rendek követei Erdélyt is felszólítják

a csatlakozásra s követeiknek az Onódra való elküldésére. Május 23-án érkezik Magyarország és Erdély fejedelmeként Rákóczi Onódra, ahol néhány megye kivételével már együtt voltak a rendek. A nagy lelkesedést csak a király megbízottai, Rakovszky Menyhért és Okolicsányi Kristóf zavarták, akik mint Túróc megye követei izgattak a fejedelem ellen. Megyjük körlevelét, melyben a háború

beszüntetését és a Habsburgok előtti meghódolást követelték, a többi megyék felháborodással fogadták s határozatban kimondották, hogy Túróc követei fe

lelősségre vonandók s Okolicsányi, mint a szakadás főmozgatója, elfogassék. A

békéltető-bizottság május 31-én számolt be az alkudozások sikertelenségéről, igazolva, hogy azért a bécsi kormány a hibás. Ugyanekkor a túróciak ellen jószágvesztési ítéletet hoztak. Eszterházi Dániel a hadsereg, nevében példás megbüntetésüket követelte. Rákóczi pedig felszólította a két követet, mondják el, mi indította Túróc megyét erre a lépésre. Rakovszky kijelenti, hogy a megyét a hadsereg által okozott zsarolások keserítették el. A fejedelem erre megállapította, hogy éppen Túrócban fordult meg eddig a legkevesebb had, így indoka nem helytálló. Elégtételt követelt ezért, amit ha nem nyer meg, ott hagyja székét. A türelmét vesztett Bercsényi gyújtó szavait azzal végzi, hogy inkább haljanak meg az árulók, mint a fejedelem elmenjen. Ezzel kardot rántva, Rakovszkyt vállán megsebesíti. Mindenki kardot ránt s Károlyi Sándor és a két Ilosvay csapásai lán megsebesíti. Mindenki kardot ránt s Károlyi Sándor és a két Ilosvay csapásai én közítélettel lefejezik. Túróc zászlaját Rakovszky holtteste felett összetépik, a megye pecsétjét összetörik s a megyét négy részre osztva, a szomszédos megyék közt osztják el. Június 14-én olvassák fel a francia király üzenetét, melyben a rendeket az Ausztriától való

elszakadásra ösztönzi Erre „Eb ura fakó!” felkiáltások között kimondják a függetlenséget s az elszakadást. Ezen jegyzőkönyv így szól:

„Mai naptól fogva Józsefet nem ismerjük el többé királyunknak; ellene mondunk uralkodásának, készebbek vagyunk mindnyájan halált szenvedni, mintsem alattvalói maradjunk. Ezen nyilatkozatunkat, szövetségünkre mondott hitünkkel erősítjük. A királyság mindaddig üresen fog maradni, míg a jövő országgyűlésen új királyt nem választunk. Józsefnek ezen letételét pedig a királyságból külön törvénycikkbe kívánjuk iktatni.” Az országgyűlés második törvénycikke az aláb

bi függetlenségi nyilatkozat: „Miután az osztrák ház hatalmával visszaélve és a határozott törvényekben és hitlevelekben kifejezett kötelmeit tekintetbe nem véve, különféle ürügy alatt erőhatalommal és vérontással törekedett a nemes magyar nemzet romlására s magát nem aképpen, mint a királyhoz, kormányzóhoz s fenntartóhoz illik, hanem az ország lakosainak és szabadságainak nyilvános ellensége gyanánt viselte s miután a nemzet mind az osztrák főbb uraknak, mind első Leopoldnak, mint valamely istenségnek, mély alázatossággal benyújtott számtalan könyörgésére sem nyerhette meg sérelmei orvoslását, sőt naponként mindenek rosszabb állapotokba süllyedtek: e súlyos iga és kényuralom mindazon sérelmet és szabadságunk eltiprását is méltán szemeink elé állító, mely zsarnok kormányának erejétől fogva, de kiváltképen a mi korunk emlékezetére bármi ürügy alatt elkövettetett s melyeket mi összegyűjtve már egyéb nyilvános iratokban terjesztettünk a ke

resztény világ ítélete alá.” És bár a sérelmek által felingerelve, már fegyverfogásunk s kényuralma ellen irányzott szövetkezésünk s a vezéri kormány megalapítása által is eléggé s tényleg ellentmondottunk s királyi hatalommal visszaélő hatóságának s magunkat az alól s az iránta való engedelmességtől felmentetteknek nyilatkoztattuk: éretten megfontolván mindazonáltal a most uralkodó I. József császárnak királyi koro

nánkra képezett helytelen követelését, melyet a pozsonyi diétán az ország rendei és karai által örökös joggal nyertnek állít s tekintve azt, hogy magából ezen diéta

rendeletéből, mely így szólt: „Mi Leopold . . . Minthogy a mi Magyarországnak

régi jóllétének helyreállítására fordított gondjaink között az is hasznos eszköznek látszék, hogy ugyanazon Magyarország és kapcsolt részei valamennyi egyházi s világi urainak, nemeseinek s egyéb rendeknek az 1687 sz. Lukács napjára sz. kir. Pozsony városunkba közönséges gyűlést hirdetvén s ott magunk is jelen lévén, fenséges József főherceget, első szülött fiunkat az ő leendőbeli királyunknak és urunknak megkoronáztattuk.”

- Tekintve tehát, hogy magából ezen diéta rendeletéből kiviláglik és a saját emlékezetünkből is kétségtelenül tudjuk, hogy akkoron még tényleg fennállván az iszonyatos eperjesi vérpad borzasztó mézárásai s az ország majdnem minden főbb rendel életük és jogainak veszedelme miatt végszorongattatásban lévén, minden előleges választás nélkül kényuralmilag emeltetett fel a trónba;

- tekintve továbbá, feltételesen mondott esküjének semmiségét, az erőszakolt szavazatoknak törvénytelenységét s végre, ami a legfőbb,
- tekintve azt, hogy a kényuralmát, melynél fogva annyi álnok békealku után is, nemhogy az országot régi szabadságába visszahelyezni igyekezett volna, hanem atyjának kormánytetteit megerősítvén, maga is folytatta és szolgálai megigázást célzó fegyvereinek kegyetlen pusztításától meg nem szűnt, - és mivel más részről már országunk alapítója, szent István első törvénykönyvének negyedik cikkében, a maga fiának, szent Imrének s következőleg minden magyar királynak adott parancsait a következő szavakban fejezte ki: „Ezekből pedig, azaz a főnökökből, zászlósokból, főispánokból s nemesekből szolgának senkit ne tégy, senkit se nevezz. Ha békeszerető léssz, úgy királynak s királyfinak fogsz tartatni és szerettetni a katonáktól; ha haragos, kevély, irigy, viszálykodó léssz s fejedet a főnökök és urak fölé emeled, a katonák hatalma megalázza királyi méltóságodat

s másnak adják országodat.” Ezen ítéletet pedig az elhunyt császár is magára vonta azáltal, hogy magát nyakunk fölé emelte, az ország karait és rendeit, szabad nemzetünket zsarnoki szolgaságba s hűbéri elattvalóságba süllyesztette, megigázott gyanánt elnyomta s hazánk összes törvényeit, szabadságát eltiporta;

s végre a trón birtokát József is csak a kényuralom által, nem pedig törvényes királyi jogánál fogva, mint nem szabadon választott, hanem atyjától erőszakosan feltolt követeli:

Mi tehát ezen egyértelműleg s közakarattal alkotott törvénycikkünk erejénél fogva magunkat I. József császár s általa az egész osztrák ház engedelmissége, királyi tisztelete s koronánkra, országunkra, kormányunkra bármi módon követelt joga s hatósága alól szabadoknak, menteknek nyilatkoztatván, annak ellentmondunk, azt megtagadjuk. És ilyképen szabadságunk és legfőbb jogunk erejénél fogva, mi bennünket isteni és emberi törvények szerint megillet, önkényt

és szabadon, senki által nem kényszerítve s minden ellentmondás nélkül, a trónt üresnek nyilatkoztatjuk. S végre az ország mindazon fiait, kik jelen törvényünk keletétől számítandó két hónap alatt szövetségünkbe lépni vonakodván, az ő hűségében és szolgálatában bármi cím alatt megmarad s az ország törvényes hűségére vissza nem tér, a haza ellenségének nyilvánítjuk, úgyhogy a mondott

határidő eltelvén, minden javaik elkoboztatnak s az országra hárulnak; hivatalaik, méltóságaik, előjogaik megsemmisítettnek; azonképen az egyháziak is, kik

jelen rendeletünknek magukat alája nem vetik, minden javadalmakra képteleneknek nyilváníttatnak s minden politikai jogoktól megfosztatnak.

A törvénycikk elfogadása után a rendek felkérték Rákóczit, tudatná a bajor királlyal, hogy hajlandók őt magyar királlyá választani.

Az onódi gyűlés után már egy hétre, július 29-én, Esterházy nádor ellentmond a függetlenségi nyilatkozatnak s a gyűlés minden határozatát semmisnek jelenti ki, ezenkívül kiáltványt intéz Európa összes fejedelmeihez, melyben József törvényes királyságát bizonyíthatja. Egyúttal a császár nagyobb haderő összevonását rendeli el. Rákóczi is hadgyűjtéshez lát s Bercsényit fővezérévé nevezi.

Az 1708-ik évben a hideg tél és a dögmirigy miatt a hadak szüneteltek, 1709 nyaráig pedig eredménytelen békealkudozások folytak. József spanyolországi győzelmei folytán felszabadítja

külföldön lévő hadait s így a magyar szabadságharcot könnyen elnyomhatónak hívén, az 1709 március 15-re összehívott országgyűlésen hiú ígéreteket téve, ki akarja kötni, hogy Lipót fiágának kihalása után se szálljon vissza a király választó jog a nemzetre. Júliusban kárhoztató ítéletet mond Rákóczira és Bercsényire, majd újra eredménytelen alkudozást kezdeti. 1710 tavaszán Rákóczi felkéri a francia királyi, hogy békealkujába Magyarország ügyét is vegye belé. Ajánlata oly mérsékelt, hogy Anglia, Hollandia és Poroszország tetszéssel fogadják. Ám József ekkor már nem akar a békekötésről hallani, mert a klérust sikerült pártjára nyerni s ennek segélyével az ország igen nagy részét hódolatra bírni. Ezért a francia békét halogatja. Rákóczi helyzete rossz lesz emiatt s az orosz cártól kér segítséget, aki azonban a Habsburgkövelelések elismerését kötötte ki ellenszolgáltatásul. A szövetséges rendek sem tartottak ki teljes erővel. Csüggedés lett úrrá többeken, mások hajlottak a császári fővezérnek. Pálffynek békeajánlataira. Károlyi személyesen is találkozik

1711 januárjában vele s itt megegyeznek, hogy igyekeznek békét teremteni. Ká

rolyi még Rákóczit is összehozza Pálffyval, ahol ez összetett kézzel kérte volna a fejedelmet a békélésre, hangoztatván, hogy József kész az alkotmány helyreállítására. Rákóczi a táborba megy s vitézei előtt feltárva a helyzetet, ajánlja, hogy közösen kérjék a császár kegyelmét. A kurucok belenyugodtak a változhatatlannak látszóba s Rákóczi sajátkezűleg írt a császárnak, „atyai kegyelmét kérve a harcosokra”. A magyar és erdélyi rendek azonban kijelentik, hogy a nagyszombati feltételekből semmit sem engednek. Erre Rákóczi Lengyelországban néz segítség után s megizeni hadainak, hogy ne engedelmeskedjenek Károlyinak. Ez ugyanis eltitkolva, hogy József már április 17-én himlőben meghalt, Pálffyval folytatja béketárgyalásait. A kifáradt nemzetet hiába hívja a fejedelem utolsó riadója, nem sikerül új lelket önteni a kurucokba. Károlyi április 27-re Nagykárolyba hívja a rendeket s ott előterjeszti a békefeltételeket, melyekül 29-én

végleges formába öntenek s május 1-én alá is írják a rendek. Rákóczi nem volt

ott, nem is fogadta el soha, hanem Lengyelországba távozott.

Károlyi Sándor árulásának adatai. 1711 március 14-én hűségesküt tesz a császár megbízottjának (hat héttel a szatmári békekötés előtti). 1711 június 16-án kérelmet ad be III. Károlyhoz: „Minden fegyvert halomba rakván és összegyűjtván a felkelőket a vezetők és a fők akarata ellenére, ígéretem szerint felséged

és császári háza hűségére visszavezettem, a felvett fegyverekből következtetem, hogy az egész országot és nemzetet felséged háza és az uralkodó királynő őfelsége békés kormánya alá adtam, magammal együtt.” Ezután a császári megbízott által kilátásba helyezett ígéretekre támaszkodva, birtokokat kér a maga részére,

miután az első alkalommal csak 50.000 forintos kincstári utalványban részesült. Hivatkozik arra is, hogy a le nem verhető pártütőket ő csendesítette le s az is az ő munkájának következménye, hogy Magyarország és Erdély a császár birtokába került. Elárult urának, Rákóczinak birtokából kér hát ő is részt, mert a császár első ízben nem honorálta eléggé áruló szolgálatait. Hogy kortársai miként vélekedtek róla, azt igazolja az, hogy védelmére németeket telepít birtokaira. Utódait azonban kellőleg kárpótolnák. Rákóczi Júlia (Aspermontné) birtokait potom áron Ferenc fiának adják oda, mások kizárásával. A császár a vételhez azzal a kijelentéssel járul hozzá, hogy atyja házuknak nagy szolgálatokat tett. A Károlyiak óriási vagyonát még megnöveli az unokának, Antalnak házassága a Harucken leánnyal.

Harucken János Savoyai profuntszállítója volt. Nagy vagyont szerzett ezzel. A császár bárósította és kamarai tanácsosi rangra emelte. Érdemeiért jutott Gyula, Békés, Szeghalom, Öcsöd, Csaba, Doboz, Körösladány, Gyoma, Vésztő birtokába, számos pusztával egyetemben. Csak két leánya volt. Ezek egyikét vette el Károlyi Antal s megkapta vele a Harucken-vagyon egyik felét. A fővárosi Károlyi-palotához is ez juttatta. Itt volt ugyanis Harucken szállító- és sütőtelepe. A másik Harucken-leányt a telepen alkalmazott Wenk nevű fuvaros vette feleségül. A császár Wenkheim néven grófi rangra emelte a házasság nélkül is gazdag fuvarost.

A Habsburg indigénák a jobbágyokkal olyan kegyetlenül bántak, hogy a nyers jövedelem 70 százalékát vették el tőlük. Ez okozta a

gyakori lázongást s a török területekre való menekülést. Mikor Erdély is Habsburg-kézre jutott, az ottani lakosság hasonlólag cselekszik. Így telnek meg a horvát részek, a fél Balkán,

Moldva és Havasalföld menekülő magyarokkal, akik aztán beleolvadnak az idegen tengerbe. A pusztításokból megmaradtak nagy hányadát így kényszerítették ősi földjük elhagyására. Ezek helyett is aztán németeket telepítettek.

Rákóczi szabadságharcával elveszett állami önállóságunk s csak a nemzet zömének szívósságán múlt, hogy végleg el nem pusztultunk. Rákóczi korában igazán magyar volt még a magyarság minden rétege. Főuraink még nem házasodtak össze az idegenekkel s németül sem tudtak még Bercsényi, vagy Károlyi Sándor sem. Volt ugyan már néhány beházasodott idegen, de ezek mind megmagyarosodtak.

Rákóczi fejedelem úgy élt és él a magyarság emlékében, mint a magyar szabadság szentje, aki mindenét feláldozta nemzetéért. Mint korának egyik leggazdagabb főura, egyáltalán nem volt kénytelen fegyvert fogni az üldözött, elnyomott magyar tömegekért. Élhetett volna fényben, pompában, királyoktól

megirigyelhető gazdagságban. De magyarnak született s nem lehetett kinevelni belőle vére szavát. Amit kibontott zászlójára írt, azt híven követte s mikor ennek elalkuvásával egyetlen szava visszaadhatta volna földi vagyonát, inkább a száműzetés keserű kenyerét választotta, semmint esküjét megszegje. Soha nem adta fel a reményt, hogy külföldi támogatással sikerülni fog a nemzeti szabadság

és függetlenség ügyét újra diadalra vinni. Csak ígéreteket kapott, komoly támogatást sehol. Végre Törökországba, Rodostóba vonul hűséges társaival. Sohasem látta többé hazáját. Ott hall meg 1735 nagypéntekén, a Márvány-tenger part

ján. Az elkövetkezett magyar sötét éjszakában ő maradt századokon keresztül szabadságunk fényes csillaga, akinek emlékéen lángolt fel a honvédők lelke s csordult ki a búsongó magyar keserű könnye. Emlékét csak Szekfü Gyula habsburgi méreggel

fertőzött tolla merte meggyalázni, de a nemzet jobbainak megvetése sújtotta vakmerőségét.

Andrássy Gyula Rákóczit így jellemzi: Kortársai közül mindenkinél több és különb volt. Ez a kor a megvesztegethető politikusok, a jellemtelen kalandortípusú közszereplők fénykora. A nagy Marborough, Franciaország legyőzője, pénzvágyó, haszonleső ember, Savoyai Jenő császári urát hűségesen szolgáló katona ugyan, de csak zsoldos, aki nem átalta hazája ellen harcolni. Rákóczinak csak egy aláírásába került volna, hogy visszakapja hatalmas vagyonát és élhetett volna nyugodtan Bécsben, vagy éppen Lengyelországban, de nem tette: az erkölcsi elv kedvéért, hogy meg ne hazudtolja a felkelést, vagyontalanul, szegényen, önkéntes száműzetésbe ment . . . Alakja, emléke a 200 esztendő múltból kristálytisztán ragyog felénk, mint a férfias bátorság, elvhűség, akaraterő szinte utánozhatatlan példaképe. Tragikuma dicső tragikum, mert belőle minden nemzedék termékenyítő ihletet meríthet, mert elvhűséget, bátorságot, kitartást jelent a nemzetet demoralizáló és elsorvasztó megalkuvással szemben. Nagyságát, jelentőségét röviden ezzel méltathatjuk: ha nincs spanyol örökösödési háború és nincs Rákóczi, aki ezt a történeti alkalmat kihasználja, a Duna-Tiszamenti rónán ma nem beszélnének magyarul.

* * *

Rákóczi és a többi magyar elkobzott vagyonából bérenceiket és lakájukat jutalmazták. Böven mentek a császári utalványok, melyekre jóformán ingyen kaptak óriási birtokokat. Rákóczi és Bercsényi óriási vagyonát az ellenünk harcoló 82 kalandor, udvaronc és néhány „érdemes Magyar” között osztották azét.

A bécsi lakajok egész légiója lepte el Magyarországot. A betolakodó idegenek számát még fokozta az az 1697-ben kiadott császári rendelet, amely szerint, ha valaki egy felkelőt megöl, vagyonának felét kapja. A nagyobb részesülők közül írunk ide néhány nevet. Althan Mihály gróf, Windischgraetz Ernő Frigyes, Sickingen Dömjén báró, Welschek Vilmos, Kollonits Henrik gróf, Müller József, Ceber Márkus gróf, Abensberg Traun, Trauben Lipót herceg, Starenberg Tamás, Lamberg gróf, Wallis Ferenc gróf, Harucken János, Linzendorf, Altensteig Ottó, Harrach Alajos, Montekokkuli gróf, L'huillier gróf, Lorcher, Schönborn Lothár Ferenc, Schönborn Frigyes, Dietrichstein, Savoyai Jenő herceg, Kaprara gróf, Rueber Nándor, Keglevich Zsigmond, Keglevich Péter, Keglevich Teréz, Salm gróf, Herberstein, Waldstein Károly, Starenberg Raediger Emó gróf, Brenner Kristóf gróf, Brenner Lajos gróf, Bücheimné grófnő, Odeschalski herceg, Patatich, Hach Henrik, Kristóf Volkra de Heiderreichstein, Kerbelly gróf, Engelshofen, Károlyi Sándor gróf, Eszterházi János gróf, Eszterházi József, Eszterházi Ferenc, Pálffy János, Pálffy Miklós, Althan János, Mitrovic Miciszláv gróf, Modennai herceg, Keglevich Mária fiai, Longuevel báró, Wilcek Henrik Vilmos, Lindenheim báró, Robutin gróf, Schlick gróf, Szluha

István, Kohári István, Zichi István, Csáky István, Csáky László, Erdődy György gróf, Erdődy Kristóf, Forgách Simon, Forgách Pál, Széchenyi György, Széchenyi Márton, Bathiányi Ádám, Barkóczi Ferenc gróf, Vécsei gróf, Szapári Miklós báró, Szapári Péter, Inkei János, Kéry János, Nagy Ferenc, Révai Mihály, Babocsai Pál báró, örökösei. Benitzki Sándor, Medgyánszki Pál, Csáky Zsigmond, Mátyásovszki György, Nagy István, Meskó Jakab, Nádasdy Pál gróf, Nádasdy Ferenc, Semberi Samu, Berényi Péter, Hunyadi László, Bánffy György, Illésházi Miklós, Splényi, Orczi István, az egyház, a császár szakácsnéja stb. Magyarország iránt teljesített s a jövőben teljesítendő és kimutatandó érdemeikért ezután a hazaárulókból és betolakodott idegenekből álló országgyűlés egyhangú lelkesedéssel magyar honossá telte: Heister, Karaffa, Herbeville, Kobb, Lacher, Kolonits, Salm stb. magyar hőhérokat, akik természetesen nagy vagyonokat is kaplak.

II. Rákóczi Ferencnek kiskorúsága alatt a vastagajkú Lipót volt a gyámja. Mint ilyen, a család birtokában levő mintegy tízmillió forint értékű kincseket birtokába vette s a császári kincstárba szállította. Önéletrajzában írja: „Röviden itt megemlítem, Istenem, de nem sóhajtozva és panaszosan, hogy Munkács várában volt ostromlásunk ideje alatt elvették Sárospatak és Regőce váraimat a hűségre való visszatérésnek zálogaként. Ezekben volt házamnak minden kincse, amely a királyi és fejedelmi családoknak, amelyekből én származtam - kihalta után reám szállottak. E kincsekre reá akadtak és a császár kincstárába szállították. Tied volt minden, amivel rendelkeztem. Te elvetted, mert talán azoknak birtoklása üdvösségemet tette volna kockára. Abból sokan, sokan meggazdagodtak, nekem pedig a sokmillió értékből (a jegyzékek mutatják ezt) egy fityinget sem adtak vissza.” Vajjon mivel magyarázzák, hogy a Habsburgok mostani vagyonelkobzása után miért nem kerültek vissza hozzánk az akkor elrablott kincsek?

XII.

EGY KIS JAVÍTÁS A TRÓNÉRT. A himlőben váratlanul elhunyt József utolsó férfi tagja volt a Habsburgok ausztriai ágának. A spanyol ágból is egyetlen férfi élt még. VI. Károly spanyol király. A halálhír vétele után azonnal Bécsbe indul, hogy tájékozódjék s az uralkodást átvigye. A helyzettel ösmerős özvegy császárnénak, Eleonórának és Savoyai Jenőnek tanácsaira hallgatva, elég simán mentek a dolgai. Magyarországon a felkelők hajhászása vagyonuk megszerezhetése miatt sok nehézséget okozott. Károly eltilt minden ilyen üldözést, mondván: „Ne higyjék a magyarok, hogy a német el akarja őket nyomni.” Néhány megkegyelmezettnek vagy utódaiknak visszaadja hirtokát, a koronát meg leküldi Pozsonyba, hogy jó hangulatot keltsen az 1712-re összehívott országgyűlésre. Ezen díszmagyarban jelenik meg, felajánlja esküjét az ország törvényeinek biztosítására, mire a rendek má

jus 22-én megkoronázzák. Ezután, legfőbb gondját a trónöröklés alkotta. 1713

szeptemberében összehívja Bécsben a titkos tanácsot, melyen ez alkalommal a

nádor, az országbíró és a kancellár is résztvettek. Itt megállapodnak, hogy fiúutódai elsőszülöttségi rendben öröklik a koronát. Így minden irányban biztosítva érezvén magát, 1713 november 14-én lemondott a spanyol trónról.

Az országgyűlésen elsősorban a szatmári békét iktatták törvénybe, melyet azonban a mindenre kapható aljaslelkű labanc többség kiferdített eredeti alakjából.

Ezután Pálffy Jánost nádorrá választják s a nemzet alkotmánya és szabadsága védelmére 136 törvénycikket alkotnak. Ezek közül a legfontosabbak:

- A király az ország régi jogait és szabadságát megerősíti és megtartja s mások által is megtartatja.
- A szent koronát az országban őriztetik.
- A Habsburg-család férfiágának kihalása esetén a királyválasztás joga a nemzetre visszaszáll.

- A király utódai koronáztatásuk alkalmával kötelesek a koronázási hitlevelet kiadni s arra megesküdni.

- Minden harmadik évben, szükség esetén hamarabb is, országgyűlés tartandó.

- Az onódi és szécsényi országgyűlések határozatai semmisenek nyilváníthatnak.

- Rákóczi és bujdosó társai száműzetnek.

A protestánsok vallásszabadságáról heves vita után úgy határoznak, hogy azt maga az uralkodó intézze.

A harmincéves háború végéig hazánk köz- és művelődési állapotai semmivel

sem voltak rosszabbak a többi európai országokénál. A Lipót alatti örült pusztítás s a fennmaradásunkért vívott rettenetes harcok alatt azonban nem volt idő és mód a lépéstartásra. Sokban elmaradtunk, amit pótolni kellett a belső béke helyreálltával, elsősorban az adózás, katonáskodás, igazságszolgáltatás és közigazgatás terén.

_____Így születik meg az állandó katonaságot felállító törvény, egyelőre 36.000 emberrel, de tüzérség nélkül. Magyar és idegen zsoldosok voltak tagjai. Nem az

1593-iki országgyűlés, vagy a Zrínyi Miklós elgondolása szerinti nemzeti hadsereg

volt ez. Parancsnoka is a király s így Bécs volt. Toborzás volt a kiegészítés módja. Aki bekerült, soha többé nem szabadult. Igazi embervadászat folyt a katonákért. Fenntartásukra hadi adót vetettek ki, de csak egyik országgyűléstől a másikig terjedőleg. Ezzel kötve hagyták az uralkodó kezét, de mert a nemesi felkelést, mint rendkívüli honvédelmi eszközt továbbra is fenntartották, a hadi adót a jobbágyságra hárították. Így azok helyzete újabb teherrel súlyosodott mert a katonát is soraikból fogdosták, a hadi adót is nekik kellett megfizetni.

Közigazgatási téren Magyarországon királyi helytartótanácsot, az elszakított Erdélyben külön guberniumot szerveztek külön kancelláriákkal és pénzügyi kamarával. Elsősorban mindenik Bécs érdekét szolgálta s emiatt sohasem tudott népszerű lenni. Igazságszolgáltatás terén a kúria, a hétszemélyes tábla, a királyi táblák teremtettek jobb rendet, bár a törvények labirintusában a táblabírák könnyen elhúzhatták a pereket. A jobbágyok ügyeiben az úriszékek ítélkeztek. Ez rendszeresen magát az urat jelentette s a jobbágyok védelmére sem a szolgabírák, sem a megyei ügyészek nem voltak megfelelők.

A sok idegenből magyar birtokossá vedlett új urak és a behódolt magyarok a királynak nemcsak tömjéneztek, hanem minden akaratát teljesíteni igyekezve, erre megkeresték és megalkották a törvényes formákat. Már minden a „király nevében” történik, akinek hatalma így megnövekedik. A gazdagabbak szolgai meghunyászkodása mellett a kisnemesség és nép elégedetlensége hiábavaló volt, ellenállásra nem lehetett gondolni. Néhány gyenge egyéni kísérlet éppen úgy jószág- és fejvesztéssel végződött, mint Lipót és József alatt.*

Vallási téren a katolicizmus újra úrrá lett, hiszen az udvar és a főbbek jórészt visszatértek a római egyházba. Ezóta kezdik az országot Regnum Marianum

nek nevezgetni. (I. Lipót ajánlotta volt Máriának győzelme esetén). Kimondják,

hogy a trónt csak katolikus uralkodó foglalhatja el s államvallásnak is a katolikus vallást mondják ki.

A protestánsok sorsa éppen úgy mostoha gyermek lett az udvaroncokká süllyedt főurak előtt, mint az alkotmányos szabadság. Megtagadták ezek őseiket, régi erkölceiket s a bécsi udvar fényűző, de erkölcstelen, frivol életét éltek újonnan épített fényes kastélyaikban, vagy az udvar körében.

A protestánsokra vonatkozó királyi „patans” (rendelet) csak 1731-ben látott napvilágot. Igazi Habsburg-módra volt megcsinálva, az 1681-iki törvények alapján. Csak az itt megjelölt helyeken gyakorolhatták nyilvánosan vallásukat, egyebütt csak magángyakorlatként. Nem ösmerték el egyenrangú vallásnak, csak megtűrtnek. A térítést szigorúan megtiltották, lelkészeiket alárendelték a ka

* A lőcsei fehér asszony, Korponai Jánosné szül. Géczy Julianna nem volt hibás Lőcse feladásában. A békekötés után, hogy fia számára megmentse vagyonát és megnyerje az udvar bizalmát, néhány ártatlannak hitt levelet elküld Bécsebe. Csalódott. Elfogják s III. Károly parancsára, törvény és ítélet nélkül lefejezik. 27 éves volt. Megtalálták a kuruc mozgalomban résztvevőkkel levelezését a ezeket is elfogták. Czelder Orbánt lefejezték, a többit, hogy feltűnést ne keltsenek, egymásután méreggel pusztították el. Jellemző Habsburg-cselekedet III. Károlyra.

tholikus papoknak, akiknek a protestáns is köteles volt megfizetni a stólát. A katolikus ünnepeket nekik is meg kellett tartani s panaszaikkal többé nem fordulhattak az országgyűléshez. Még a jogegyenlőségből is kizárták őket, mert a hivatalokban olyan esküformát követeltek, amit protestáns ember nem tehetett le hiténél fogva. Másodrangú polgárok lettek.

Hogy ilyen viszonyok között fennmaradhatott alkotmányunk és a protestantizmus, azt a kismemességnek köszönhetjük, amely egy jöttát sem engedett régi jogaiból s tudott módot találni annak megvédésére.

Károly uralkodását két török háború zavarja meg. Az elsőnél, melybe Velence miatt került. Savoyai és Pálffy fényes diadalokat aratnak Péterváradnál. Éppen Nándorfehérvárt ostromolták, amikor a fölmentő török sereg körülzárja az ostromlókat. A nagyvezér Vékony János menekült, kuruc futárral küld levelet a vár parancsnokának. hogy egyszerre támadjanak az ostromló hadakra. Ezt a levelei Vékony Pálffynak kézbesíti. Hogy a két tűz közé

szorítást megelőzzék, augusztus 15-én teljes erővel a nagyvezér seregére vetik magukat s azt csúfosan megverik. A vár is megadja magát. A Balkán északi része, sőt Havasalföld is birtokukba kerül s a törökkézen volt Bánát is felszabadul. A pozsareváci béke mindezt megerősíti. Második háborúját mint az orosz Anna cárnő szövetségese indítja 1736-ban. Savoyai már nem élt. Pálffy már félreállították volt s a tehetetlen német tábornokok olyan alaposan kikaptak a töröktől, hogy Károly a Bánság kivételével minden előbbi hódításáról kénytelen volt lemondani.

A Bánságba különben nagy kedvezményekkel Európa minden országából telepéseket hoztak, akik rövidesen beleolvadtak a túlnyomórészt német telepésekbe.

Károly igyekezett az ipar és kereskedelem terén is az újjátépítésre, természetesen osztrák érdeket tartva elsőként szem előtt. Fiúméből tengeri kikötőt csinált s a Karszton át jó utat épített Károlyvárosig. A Bánság mocsarainak lecsapolását is ő kezdeményezi. Az ipar fellendülését a telepések segítik elő.

1716-ig két leánya és egy fia meghal, de 1717 tavaszán leánya születik, Mária Terézia. Ekkor lett esedékes a leányági örökösödés. De a családi rend szerint nem jöhetett volna Mária Teréziára a sor. Új rendet dolgozik ki hát és egy kis hamisítással leányát teszi meg örökösévé. Igazoljuk szavunkat.

A Habsburg-ház mesterkedése és erőszaka teremtette meg azt a helyzetet, hogy a nemzet kénytelen volt a bitor uralkodókat utólag nemcsak elismerni, hanem még látszólagossá lett királyválasztó jogáról is lemondani. A viszony olyan szoros volt, hogy a nemzet csak a fiúág kihalásával nyerte volna vissza királyválasztó jogát, mert az 1687. évi II. tc. világos szavai szerint: „egyedül a fiúgra terjed a trónöröklés”. A III. te. pedig még kiköti, hogy: „Ha öfenségének, Lipótnak fiúágban magvaszakadna, az örökösödés szálljon a spanyol királynak, II. Károlynak maradékaira, ennek fiúága magvaszakadtával pedig a szabadkirályvá

lasztás joga éledjen fel.” Magyarország rendjei e törvényalkotáskor nem tudták, hogy I. Ferdinánd bátyjától, V. Károly spanyol királytól szerződésileg kapta meg ausztriai birtokait. E szerződésből kifolyólag csak I. Ferdinándot illette meg a jog, hogy a neki átengedett birtokok örökösödését maradékai között

szabályozza. Ezt meg is tette. Úgy intézkedett, hogy ha az osztrák ház fiága (männlicher Stamm) kihalt s

az örökség a leányokra szállna (es zu den Töchtern käme), akkor az örökséget legidősebb leánya: Anna (aki V. Albert bajor királyhoz ment nőül) örökölje. Az

1546-ban két példányban kiállított házassági szerződésben ez világosan ki van

tüntetve s I. Ferdinánd végrendeletében is megerősíti ezt. Ez volt az akadály

annak, hogy Mária Terézia az osztrák örökös tartományokat és a magyar koronát örökölhesse. Már pedig III. Károly ezt akarta. A cél szentesíti az eszközüket. Az 1546. évi szerződésnek az egyik eredeti példánya Bécsben volt. Ezt, az ismeri Habsburg lelkiismerettel megkorrigálták. A „männliche Leibeserben” - t „eheliche Leibeserben” - re hamisították (männliche: férfi, eheliche: házassági). Az okirathamisítás csak Károly halála után derült ki, amikor a bajor követ bemutatta a Münchenben őrzött és nem kapart eredetit. Ezzel a kis „javítással” hát az osztrák tartományok öröklése rendezve volt, de a magyar trón ügye nem, mert itt nem családi törvény, hanem csak a nemzet és uralkodócsalád közötti szerződés dönthetett. Ez az oka aztán annak, hogy amíg az osztrák tartományokban és Csehországban régebben kihirdették az örökösödést. Magyarországon országgyűlés elé kellett terjeszteni s új szerződésben lefektetni. Ha a magyar rendek az 1723-i törvényt meg nem hozzák, már akkor elválhattak volna a Habsburgháztól, mert az előbb kötött szerződések lejártak, illetve érvényüket veszítették. Az új szerződés nélkül, akár Károly életében, joga lett volna a nemzetnek, új királyt, új uralkodóházat választani. A nemzet és király között kötött ez az új szerződés ülteti a Habsburg-ház női ágát örökösödési joggal a magyar trónra. Mint egyenrangú fél kötötte a nemzet e szerződést s ő adta a királynak felette való hatalmát. Így nemcsak alávetett közeg, hanem jogosító, sőt ítélő fél is volt. A fejlemények különben nem ígértek simának. A nőági örökösödésnek nagy ellenzéke volt Ráday Pál, Sinha és Nagy István vezetésével. Mire azonban az országgyűlést megnyitották, éppen ezek a vezérek vedlettek át Habsburglakályokká s érveltek legerősebben az elfogadás mellett. Telt az ingyen címből

és elrabolt magyar vagyonból a vesztegetésre. Ausztriához való viszonyainkat az

azonosságában, a personálunióban. országgyűlés most sem engedte megváltozni. Maradt az uralkodó személyének

„A magyar országgyűlés bizton reméli, hogy virágzó állapotban lévő királyunkat az isteni gondviselés fiúutóddal megáldja, mégis azon nem remélt esetben, ha fiágban kihalna, trónjának örökösödését leányára, illetőleg a női ágra is kiterjeszti oly módon, hogy első-sorban III. Károly leányai, csak ezek kihaltával Józsefre és ha ez is, úgy fi-, mint leányutód nélkül halna el, Lipótra, illetve ezek leánymaradékaira szálljon a magyar korona, de a trónörökös az 1687. évi II. cs III., valamint az 1715. évi XXIII. törvénycikkeket koronázásuk alkalmával hitlevéllel erősítsék meg: végre mind a három ágnek magvaszakadtával a nemzet királyválasztási jogát fenntartotta.”

Károly ezek után. az európai hatalmakkal is elismertette a női ág örökösödését, leányát 1736. február 12-én nőül adta Lotharingiai Ferenc herceghez s 1740

október 20-án meghalt, ő volt az utolsó Habsburg férfi és uralkodó.

Munkánk eddigi folyamán kimutattuk, hogy a Habsburgok valójában sohasem voltak a magyar trón jogos viselői. A nemzet velük szemben mindig, védekezett s legalább formálisan megtartotta királyválasztó jogát. Igaz, hogy az erősebb jogán a Habsburgok mindig reá tudták kényszeríteni elsőszülötteiket a

magyarságra, de azért a koronázás közjogi jelentősége épúgy nem homályosodott el, mint a választási alapelv. III. Károly méltó volt családja hagyományaihoz s

hogy alatta is nem voltak annyi és olyan szörnyűségek, mint elődei idejében,

azt az adott viszonyoknak és a család részére való trónbiztosítás elérhetésének köszönhetjük. A magyarság erőszakos és végleges kiírtásának veszedelme bár elmúlt a nemzet fölül, megfogyott sorainkat mostantól fogva nem kiírtani, hanem megrontani törekedtek. De ez is eredeti céljaikat szolgálta, még veszedelmesebb eszközökkel és következményekkel.